

T.C.

**ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**DİSİPLİNLERARASI ASKERİ TARİH ARAŞTIRMALARI
ANABİLİM DALI**

**TÜRK ORDUSU'NDA ASKERİ ÖDÜLLENDİRME GELENEĞİ VE
ÇANAKKALE CEPHESİ UYGULAMALARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KERİME NAKİ

Tez Danışmanı

PROF. DR. MURAT KARATAŞ

ÇANAKKALE – 2023

T.C.

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

DİSİPLİNLERARASI ASKERİ TARİH ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI

TÜRK ORDUSU'NDA ASKERİ ÖDÜLLENDİRME GELENEĞİ VE
ÇANAKKALE CEPHESİ UYGULAMALARI

KERİME NAKİ

Tez Danışmanı

PROF. DR. MURAT KARATAŞ

ÇANAKKALE – 2023

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Kerime Naki tarafından Prof. Dr. Murat Karataş yönetiminde hazırlanan ve 19/01/2023 tarihinde aşağıdaki jüri karşısında sunulan “**Türk Ordusu’nda Askeri Ödüllendirme Geleneği ve Çanakkale Cephesi Uygulamaları**” başlıklı çalışma, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü **Disiplinlerarası Askeri Tarih Araştırmaları Anabilim Dalı**’nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak oy birliği ile kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmza

Prof. Dr. Murat Karataş

(Danışman)

Doç. Dr. Güneş Şahin

Doç. Dr. Eralp Erdoğan

.....

.....

.....

Tez No :

Tez Savunma Tarihi : 19/01/2023

.....

Enstitü Müdürü

DOÇ.DR. YENER PAZARCIK

.././20..

ETİK BEYAN

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kuralları'na uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi taahhüt ve beyan ederim.

KERİME NAKİ

19/01/2023

ÖNSÖZ

Çanakkale Cephesi, Birinci Dünya Savaşı'nda İtilaf güçlerinin Osmanlı Devleti'ni kısa yoldan ele geçirmek için başlattığı fakat tüm gücüne rağmen başarılı olamayarak ciddi kayıplarla geri çekilmek zorunda kaldığı bir muharebe bölgesi olmuştur.

Birinci Dünya Savaşı'nın gidişatını değiştiren, Osmanlı Devleti'nin başkenti İstanbul'u işgalden kurtaran, milli mücadelenin lideri Anafartalar Kahramanı Mustafa Kemal Atatürk'ü Türk Milleti ve dünya ile tanıştıran Çanakkale Cephesi; savaşın iki yıl daha uzamasına, Rusya'da Çarlık rejiminin yıkılarak Bolşevik rejimin iş başına gelmesine ve savaşın uzun vadede hem yenen hem de yenilen devletlerde yol açtığı sosyal ve ekonomik çöküntülere siyasal değişimlere zemin hazırlamıştır.

Çalışmamın temel konusu Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'nda kazandığı tek cephe olan Çanakkale Cephesi'nde askerlerin ödüllendirilme yöntemini, metot ve yollarını araştırmaktır. Ancak bu uygulamanın bir gelenek çerçevesinde gelişen ve Osmanlı modernleşme süreci ile daha sistematik bir kurallar bütünü haline gelen bir sürecin mahsulü olduğunu gördüm. Bu nedenle çalışmanın ana hatlarına giden yolda, tarihsel serüvenin aktarılması gerektiğini fark ettim.

Tezimin giriş bölümünde savaş ve asker olgusunun doğuşu ile diğer milletler içerisinde askerlik ve askere verilen ödüllerden bahsedilerek Türk Tarihi içerisinde askerlik, askeri eğitim ve ordu teşkilatlanmasından, askerlere verilen ödüllerden bahsedilmiştir. İkinci Bölüm'de Kanuni dönemi sonrası bozulan siyasi yapının askeri sisteme yansımaları, kaybedilen savaşlar, yabancı devletlere karşı gün geçtikçe artan borçlar ve toprak kayıplarının yıkıcı etkisi, reformları gerçekleştirmek için çağrılan yabancı uzmanlar ve askeriyedeki köklü değişimlerden bahsedilmiştir. Buradaki temel amacım, geleneksel ödül yöntem ve uygulamalarının Osmanlı Askeri tarihinin modernleşme döneminde nasıl bir süreç izlediğini ortaya koymaya gayret etmektir. Üçüncü Bölüm'de amacım Çanakkale

Cephesi'nde askerleri cephede tutmak için ne gibi çalışmalar yapıldığı ve motivasyonun bir parçası olan ödül yöntemlerinin neler olduğu hakkında bilgi vermektir.

Çalışmam sırasında bilgilerini paylaşan ve tezime yönlendirmeler yapan danışmanım Prof. Dr. Murat Karataş'a, eşim Emrah Naki'ye, tez süresince bilgisini esirgemeyen sevgili Didem İlkem Cumalı ve Gökşen Özen'e, teşekkür ediyorum.

Kerime Naki

Çanakkale 2023

ÖZET

TÜRK ORDUSU'NDA ASKERİ ÖDÜLENDİRME GELENEĞİ VE ÇANAKKALE CEPHESİ UYGULAMALARI

Kerime NAKİ

Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Disiplinlerarası Askeri Tarih Araştırmaları Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Prof. Dr. Murat KARATAŞ

20/12/2022, 107

Askerleri cephede tutmak ve savaşma arzularını arttırmak için maddi ihtiyaçlarının yanı sıra manevi ihtiyaçlarının da karşılanması gerekmiştir. Askerlerin motivasyonunu arttırıcı ödül ve cezalarla bu ihtiyaçlar giderilmeye çalışılmıştır. Ganimet, para, toprak gibi maddi ödüllerin yanı sıra; ün sahibi olmak, isimlerinin yaşatılması adına şehirlere, mabetlere isimlerinin verilmesi, köleler için özgürlüğe kavuşmak gibi manevi ödüller de askerlerin savaşma azimlerini arttırmıştır.

Kendisinden önce kurulan Türk Devletlerine benzer bir politika yürüten ve 700 yıllık hakimiyeti boyunca üç kıtada hüküm süren Osmanlı Devleti; 18. Yüzyıla geldiğinde ekonomik, siyasi ve sosyal pek çok sorunla karşı karşıya kalmıştır. Bu sorunlara çare olarak gerçekleştirilen reformların ilk durağı ordu olmuştur. Zorunlu askerliğe geçiş süresince karşılaşılan sorunlar askerliği bitmeyen bir mahkumiyete dönüştürmüştür.

Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na katılımıyla birlikte açılan Çanakkale Cephesi, harpte başarılı olduğu tek cephe dir. Devletin içine düştüğü bu buhranlı süreçte Çanakkale Cephesi'nde başarı kazanılmasının sebebi askerlerin maddi manevi harbe hazırlanmaları olmuştur. Bu süreçte askerlerin motivasyonunu arttırmak için verilen ödüller; madalya ve nişanlar, rütbe ve terfi zamları, şükran yazıları, Türk ödüllendirme geleneğinin devamı olarak coğrafyaya asker isimlerinin verilmesi, anıt inşaları, sivil yardımlar, başarılı olan askerlerin basında yer almasıdır. Çanakkale Cephesi'ndeki bu tarihi başarı; savaşın kazanılmasında asker motivasyonunun yüksek tutulmasının ve ödüller ile desteklenmesinin önemini göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Birinci Dünya Savaşı, Çanakkale Cephesi, Motivasyon, Asker, Ödül.

ABSTRACT

MILITARY REWARDING TRADITION IN THE TURKISH ARMY AND PRACTICES ON THE ÇANAKKALE FRONT

Kerime Naki

Çanakkale Onsekiz Mart University

School of Graduate Studies

Master of Science Thesis in Interdisciplinary Military History Studies

Advisor: Prof. Dr. Murat Karataş

20/12/2022

In order to keep the soldiers at the front and increase their desire to fight, their moral needs as well as their material needs had to be met. These needs were tried to be met by rewards and punishments that increased the motivation of the soldiers. In addition to material rewards such as booty, money, land; Spiritual rewards such as being famous, giving names to cities and temples in order to keep their names alive, and gaining freedom for slaves also increased the determination of the soldiers to fight.

The Ottoman Empire, which pursued a policy similar to the Turkish States established before it and ruled on three continents during its 700-year rule; When it came to the 18th century, it faced many economic, political and social problems. The first step of the reforms made as a solution to these problems was the army. The problems encountered during the transition to compulsory military service turned military service into an unending conviction.

The Çanakkale Front, which was opened with the participation of the Ottoman Empire in the First World War, was the only front in which it was successful in the war. The reason for the success in the Çanakkale Front in this crisis that the state fell into was the preparation of the soldiers for material and moral war. In this process, the awards given to increase the motivation of the soldiers; medals and badges, rank and promotion increases, gratitude letters, giving names of soldiers to the geography as a continuation of the Turkish awarding tradition, construction of monuments, civil aids, and successful soldiers being featured in the press. This historical success on the Çanakkale Front showed the importance

of keeping the motivation of the soldiers high and supporting them with awards in winning the war.

Keywords: First World War, Çanakkale Front, Motivation, Soldier, Award.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No:

JÜRİ ONAY SAYFASI.....	i
ETİK BEYAN.....	ii
ÖNSÖZ.....	iii
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	viii

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1. Savaşlarda Askeri Ödüllendirme Geleneği.....	1
1.1. Eskiçağ Ordularında Ödül.....	1
1.2. Orta Çağ Ordularında Ödül.....	5
1.3. Geleneksel Osmanlı Ordusu'nda Ödül.....	14

İKİNCİ BÖLÜM

OSMANLI ASKERİ MODERNİZASYONU VE ÖDÜL

2.1. Tanzimat Dönemi.....	19
2.2. Mutlakiyet Dönemi.....	34
2.3. Meşrutiyet Dönemi.....	37

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇANAKKALE CEPHESİ'NDE ÖDÜL UYGULAMALARI

3.1. Çanakkale Cephesi'nde Askeri Motivasyon ve Çeşitleri.....	50
3.2. Ödül Uygulamaları.....	56
3.2.1. Madalya ve Nişanlar.....	56
3.2.2. Terfi ve Kıdem Zammı.....	68
3.2.3. Şükran Yazıları.....	72
3.2.4. Harp Araç ve Gereçlerine Verilen İsimler.....	77
3.2.5 Coğrafyaya Verilen İsimler.....	78

3.2.6. Anıt İnşası.....	81
3.2.7. Sivil Ödüller.....	84
3.2.8. Basın.....	86
3.2.9. Asker İsimlerinin Muharebeye Verilmesi.....	89

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ

4.1. Sonuç.....	90
Kaynakça.....	94
Ekler.....	I
Ek 1. 19. Tümen Kumandanı Mustafa Kemal'in teşekkür yazısı.....	I
Ek 2. Arıburnu Kuvvetleri Kumandanı Mustafa Kemal'in 14. Alay 2. Tabur'una teşekkür yazısı.....	II
Ek 3. Mehmet Çavuşun Teğmenliğe Terfisine Dair 12 Mayıs 1915 Tarihli Emir.....	III
Ek 4. Mustafa Kemal'e Bir Kıt'a Muharebe Altın Liyakat Madalyası Verilmesine Dair 7 Mayıs 1915 Tarihli Emir.....	IV
Ek 5. Harp Mecmuası'nda Yer alan Yaşayan Ölüler sayfasında adı geçen Halit Bey'in adının şehit olduğu tepeye verilmesi.....	V
Ek 6. 28. Alayın Taltif Merasimi.....	VI
Ek 7. 27. Alay ve 57. Alayın Taltif Merasimi.....	VII
Ek 8. Harp Mecmuası 2. Sayısı Kapak Fotoğrafında Seyit Onbaşı.....	VIII
Ek 9. 3'üncü Telgraf Bölüğü Anıtı.....	IX
Ek 10. Harp Mecmuası 4'üncü Sayısı Kapak Fotoğrafında Mustafa Kemal ve Arkasında 5. Tümen Şehitliği.....	X
Özgeçmiş.....	XI

SİMGELER VE KISALTMALAR

A.g.e.	Adı Geçen Eser
A.g.m.	Adı Geçen Makale
A.g.t.	Adı Geçen Makale
B.k.n.	Bakın
Çev.	Çeviren
Ed.	Editör
C.	Cilt
s.	Sayfa Sayısı
ATASE	Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt ve Denetleme Başkanlığı Arşivi
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
Der.	Derleyen

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Bu bölümde insanların güvenlik algısıyla geliştirdikleri ordu sistemini, askerliğin gönüllü, ücretli ve zorunluluğa geçişi ile askerlerin motivasyonunu arttırıcı yöntemlerden bahsedilmiştir. Eski çağlardan itibaren askerlere verilen ödüller ve cezalar nelerdir bunlar hakkında bilgi verilmiştir.

1. Savaşlarda Askeri Ödüllendirme Geleneği

1.1. Eski Çağ Ordularında Ödül

Günümüze kadar devletlerin ve siyasi oluşumların en büyük güçlerinden biri olan askeriye insanların kendilerini koruma güdüsüyle gelişme göstererek büyümüştür. İlk çağlarda insanların kendilerini yabancı hayvanlardan ve dış etkilerden korumaya yönelik geliştirdiği savunma yöntemleri, ilerleyen dönemlerde devletlerin de kendilerini istila, işgal ve iç karışıklıkları önlemek amacıyla büyük yatırımlar yaptıkları bir alana dönüşmüştür.¹

İnsanlık tarihinde ilk kentlerin ve kent devletlerinin oluşmaya başlamasıyla toplu halde yaşayan kabileler, hayatta kalma yarışı içerisinde diğer kabilelere karşı güvenlik ve asayiş sağlama amaçlı ordular teşkil etmişlerdir.²

Göçebe kültürün etkisiyle her daim mücadeleye hazır topluluklar yerleşik hayata geçerek örgütlü savaş kültürünü değiştirmiştir. Kabileler arası çatışmalardan ibaret olan savaş kavramı değişerek donanımlı, büyük ordulara dönüşmüştür. Sulama projeleri, tarım tekniklerini geliştirmiştir. Planlı ekonomiler, orduları, lojistiği ve kaleleri besleyecek gerekli sermayeyi yaratmıştır. Özellikle gelişen tarım daha fazla toprak güdüsünü körüklemiştir. Yerleşik hayata geçen insanlar verimli tarım topraklarını savunmak ve ele geçirmek için daha etkili yollar aramıştır. Hititler, Mısırlılar, Asurlular ilk kez devasa ordular kurmayı başarmışlardır. Bu uygarlıklar saray görevlilerinin buyruklarıyla tek bir savaşta binlerce

¹ Erkan Göksu, *Türk Kültüründe Silah*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2008, s. 25.

² V.Kerov, "Devletin Ortaya Çıkışı", *İlkel Topluluk, Köleci Toplum, Feodal Toplum Kapitalist Öncesi Biçimler*, Sol Yayınları, Ankara 2011, s. 65.

savaşçıyı yok etmeyi planlamış ve bunu gerçekleştirmişlerdir. Eşi benzeri olmayan acımasız öldürme biçimleri oluşturmalarına karşın bu askeri toplumların örgütlenmesinin bazı kısıtlamaları vardı. Yay ile sapanı, at ile savaş arabalarını kullanmak belli bir uzmanlık gerektirdiği için uzmanlaşmış askeri sınıflar yaratılmıştır. Tüm bunların ötesinde Tunç Çağı medeniyetleri otoriter ve hiyerarşikti. Savaş kararı vermek, yönetmek ve sonlandırmak seçkin kişilerin elindeydi. Savaşları yönetme becerisine ve otoritesine sahip seçilmiş azınlıktan birinin ölümü ya da görevden alınması, bir toplumun askeri gücünü ciddi derecede azaltabilir ve ordunun ayakta kalması için sorun teşkil edebilirdi. Yakındoğu’da, hanedan yıllıklarında, hiyerogliflerde ve taş kabartmalarda düşmanın yakalanmasına, işkence görmesine ya da öldürülmesine ardından kalenin yıkılmasına rastlamak hiç şaşırtıcı değildir. Savaşı savaşımlarla sınırlayabilecek yönetimlerin despot eğilimlerinin önüne geçebilecek askeri kurallar ve ortak savaş protokolleri yoktu ancak yöneticilerin oluşturduğu sert kurallar askerlerin savaşması için itici güç konumundadır.³

Sümerlere ait olarak bilinen en eski yazılı kaynak Gılgamış Destanı’nda ölümsüzlüğü arayan kral Gılgamış’ın kaçınılmaz sonu kabullenerek Dev Humbaba ile savaşı kaybetse de şöhretinin süreceğinden bahsetmektedir. Bu nedenle eski dönemlerde insanların savaşma sebeplerinden biri de şan şöhret olmuştur. Şan ve şöhret sahibi olma arzusunun, ödül geleneğinin içgüdüsel dışavurumu olduğunu kabullenmek gereklidir.⁴

Tarihte en eski ve en iyi muhafaza edilmiş yasalardan biri olan Hammurabi Kanunları’nda devletin ve askeri nizamın sert yasalar sayesinde korunduğu bilinmektedir. Kendisinin yerine başkasını askere gönderen veya askerlik yapma görevinden kaçan kişiler cezalandırılmıştır.⁵ Eski bir medeniyet olan Hint kültüründe yer alan Manu Kanunları da savaşta firar eden, bayrak ve köprüyü imha eden, silah çalan, düşmanla anlaşarak ihanet eden kişileri idamla cezalandırmıştır.⁶ Askerleri savaş sahası içerisinde tutan güç ise savaşın kazanılması durumunda ün, şan, şeref ve ganimetler olmuştur. Ceza da motivasyonun bir parçası olarak paralı ve zorunlu askerlik uygulamalarında kullanılmıştır.

³ Victor Davis Hanson, “Piyadenin Kökeni (MÖ 600-300)”, *Cambridge Savaş Tarihi*, Ed. Geoffrey Parker, Çev. Füsün Tayanç-Tunç Tayanç, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2014, s.15-17.

⁴ *Gılgamış Destanı*, Der. Sait Bir, Remzi Kitapevi, İstanbul 2019.

⁵ Tahsin Saygılı, “Babil Hukuku ve Hamurabi Kanunları”, *Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Dergisi*, 2015, C: 2, S: 2, s. 4.

⁶ Sahir Erman, “Askeri Yargı”, *Askeri Adalet Dergisi*, Yıl: 22, Mayıs 1994, S. 90, s. 17.

Eski çağ toplumlarından Hititlerde siyasal birliğin devamlılığı için askeri sistem büyük önem taşımaktadır. Bunun için askerlere yaptırımı en kuvvetli ve uygulama alanı geniş olan tanrı yemini adı verilen caydırıcı askeri itaat metni kullanılmıştır. Tanrı yeminini kabul etmeyen kişi, siyasal iktidara sahip olan kral tarafından cezalandırılmıştır. Yemin yüksek sesle okunur ve sonra öyle olsun diyerek askerler kutsal görevi kabul ederlerdi. Yeminlerine sadık kalacaklarına, aksi takdirde cezalandırılacaklarını kabul etmiş olurlardı. Savaşlar galibiyetle sonuçlanırsa canlı olan ganimetlerin bir kısmı krala diğer kısmı ise beylere dağıtılmıştır. Yardım birlikleri de ganimetten paylarını alırlardı. Savaşta elde edilen her şey için antlaşma yapılarak garanti altına alınmıştır. Kral huzurunda yapılan ok atışı talimlerinde isabet ettirenlere şarap verilir, oku isabet ettiremeyenlere ise ceza olarak içilemeyecek kadar acı olan bir içki verilir ve belden aşağısı çıplak olarak resmi geçit yaptırılmıştır. Böylece eski çağ toplumlarında askerlere savaş sonrası ödül olarak ganimet verilmiş ve siyasal iktidarın devamlılığı için ilahi gözle bakılan asker yemini ettirilmiştir.⁷

Eski Yunan ordusu da askerliği cazip kılmak için savaşlarda kişisel yağmalayamaya izin vermiş, ordu talanının resmi olarak dağıtılmasını sağlamış, teşvik primi ya da para ile askerleri onurlandırmış ve bazı durumlarda toprak bağışlamıştır. Askerlere verilen tüm bu destekler birer ödül olarak askeri başarıyı arttırmaya yönelik olmuştur.⁸

Devletlerin oluşumu ve sürdürülebilmesi açısından kritik bir önem taşıyan askerlik, hizmet yükümlülüğünün çökmesi, savaşların uzaması, insanların para ödülü dışında savaşmak istememesi askerlik hizmetini ücretli hale getirmiştir. Hükümdarın askerlik hizmeti yapacaklarla bir anlaşma imzalaması hükümdarı işveren konumuna getirmiştir. İşveren konumunda olan hükümdarın askerlik hizmeti yapanlara karşı da iki önemli sorumluluğu oluşmuştur. Anlaşma gereği birincisi ordunun savaşta silah, teçhizat ve yiyecek ihtiyacını karşılamak; ikincisi de askerlerin aylık paralarını vermektir. Hükümdarın ikinci yükümlülüğünü yerine getirememesi ve aksatması durumunda orduda büyük problemler meydana gelmiştir. Ordu ve sivil halk arasında sorunlar ortaya çıkmıştır. Askeri verim

⁷ Esmâ Reyhan, “Bir Hitit Metni: Asker Yemini”, *Eski Çağdan Modern Çağa Ordular*, Kitapevi Yayınları, İstanbul 2008, s. 54-65.

⁸ Muzaffer Demir, “Eski Yunan Dünyasında Paralı Askerler”, *Eski Çağdan Modern Çağa Ordular*, Kitapevi Yayınları, İstanbul 2008, s. 90.

azalmaktadır. Tüm bunların önüne geçmek için denetim ve düzeni sağlama amaçlı emirnameler çıkartılmıştır.⁹

Ordularda düzeni sağlamak için pek çok askeri düzenleme yapılmıştır. En detaylı askeri düzenlemeler içerisinde bulunan Roma ordusunda askeri kahramanlıklar ve ihlaller için ödüller ve cezalar verilmiştir. Tüm orduyu kurtaran bir general ya da komutana en yüksek corona grama adında taç verilmiştir. Bir düşman kasabasına ilk bayrağı diken, kuşatılmış bir şehrin duvarına ilk tırmanan ve sancağı başarılı bir şekilde yerleştiren askere taç verilmiştir. Savaşlarda generalleri tarafından başarılı görülen askerler öne çıkarılarak kutlanır ve altın kolye, göğse takılan heykel disklerle ödüllendirilmiştir. Düşmanı öldüren ve soyan askerlere kupa, at ziynetleri, parasal ikramiye vermek başlıca ödüllerdendi. Düşman ülkesini ele geçiren komutanlara zafer unvanları verilir, imparatorluk geçit törenleri düzenlenirdi. Romalı askerler devlet hizmetine girdiğinde imparatora ve generale sadık kalacağına dair yemin ederlerdi. Ordudaki disiplin oldukça katıydı ve general herhangi bir askeri hemen infaz edebilirdi. Askerlikten firar ya da görevi ihmal eden askerler kendi birliklerince sopalarla dövülürdü. Askerler kaçtıklarında takip edilmezlerdi fakat sürgüne tabi tutulurlardı. Hırsızlık yapan ve ihanet eden askerler yılan dolu bir çuvala konarak göle ya da nehre atılırdı.¹⁰ Para cezaları, falaka, maaş kesintileri, rütbeden azaltma, düşük hizmet ya da görevlere düşme, infaz askeri cezalardandı. Kendisini askerliğe elverişsiz hale getirme, emre itaatsizlik, silahını terk etme ve firar suçlarının mevcut olduğu görülmele birlikte bunun önüne geçebilmek için nöbette uyuma eyleminin cezasının idam olması, yüzbaşılardan dövme, generallerin ise idam cezası verme yetkisinin bulunması, askerî suçlara karşı verilen cezaların ne kadar ağır olduğunu göstermektedir.¹¹

M.Ö. 18 ve 11. yüzyıllarda hüküm sürmüş olan ilk Çin hanedanı olan Şang hanedanı, detaylı bir askeri sistem oluşturmuşlardır. Şangların savaşa önem vermelerinin sebebi kendilerini korumaktan ziyade kurban edilmek üzere savaş esiri ele geçirmeleri olmuştur. Şanglar; atalarının ruhları için tek seferde 300, yeni bir evin inşasında 600, ölen birine mezarda eşlik etmesi için 164 esire ihtiyaç duyarlardı. Esir kurban edebilmek için çok sık

⁹ Christopher Allmand, “Yeni Silahlar, Yeni Taktikler”, *Cambridge Savaş Tarihi*, Ed. Geoffrey Parker, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2014, s. 106-108.

¹⁰ Şenol Yurdakul, *Roma Askeri Sistemi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2013, s. 525-560.

¹¹ Erman, *agm*, s. 18.

komşu devletlere saldırı düzenlemişlerdir. Babadan oğula geçen klan sistemine dayalı bir askeri yapıları olmuştur. Dini inanışları gereği çok fazla esire ihtiyaç duydukları için başarılı geçen savaş sonrası ele geçirilen esirler onlara ödül olmuştur.¹²

Kadim milletlerden biri olan Perslerde de askeri yapıya büyük önem verilmiştir. Büyük Kyros ve babası Kambyses arasında geçen konuşmada saygı duyulan, sevilen, emirlerine itaat edilen bir komutan olmak için dostlarına nasıl davranıyorsa askerlerine de öyle davranması gerektiğini öğütlemiştir. Kambyses'e göre askerler Kral'ın süsüdür. Bu yüzden kral kendi sağlığına nasıl dikkat ediyorsa askerlerin sağlığına da öyle dikkat etmesi, sağduyulu olması ve askerler kadar çalışkan olması gerektiğini söylemiştir. İhtiyaçları karşılanan askerlerin savaşta iyi bir başarı göstereceğini, askerleri korkutmak yerine onlara güzel armağanlar vererek orduya ve krala bağlılıklarının artacağını vurgulamıştır. Askerler arasında yarışmalar düzenlenerek kazananlar ödüllendirilmiştir. Birliğinde düzeni koruyan yüzbaşının binbaşılığa, görevini en titiz şekilde yapan onbaşının takım komutanlığına, beş kişinin başında olan askerinin ise onbaşılığa terfi ettirilmesi kararlaştırılmıştır. Askerlere savaşta başarılarını arttırmak için aynı zamanda toprak verilmiştir.¹³

1.2. Orta Çağ Ordularında Ödül

Hindistan'da kast sistemi içerisinde bulunan Rajputlar da özünde sadakat ve cesarete dayanan Orta çağ şövalyelerine benzer yapıda Babür ordusunda görev alan bir askeri birlikti. Kişinin efendisine karşı olan bağlılığını ve savaş meydanında bireysel kahramanlıkları temel alırdı. Efendiye olan bağlılıkları kişinin kendi ailesine olan bağlılığından daha öncelikli olmuştur. Rajputların yiğitliği insanın savaşta kendi canını feda etmesi anlamında kullanılan puruşa¹⁴ kavramı etrafında şekil almıştır. Mensup oldukları kastın başlıca görevi askerlik olduğu için savaş alanında çekilmek yüz kızartıcı suç olarak algılanmıştır. Savaşta esir düşmektense savaş alanında can vermeyi ulaşılabilir en üst mertebe olarak görürlerdi. Çarpışırken öldüklerinde viragati¹⁵ olurlardı. İslam tehdidinin olmadığı zamanlarda rajputlar

¹² Christon I. Archer, John R. Ferris, Holger H. Herwig, Timothy H.E. Travers, *Dünya Savaş Tarihi*, Akyüz Yayınları, İstanbul 2006, s. 53.

¹³ Selver Aslan, *MÖ 6-4 Yüzyıllarda Pers Ordusu*, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Eskiçağ Tarihi Yüksek Lisans Tezi, Manisa 2019, s. 35-36.

¹⁴ Mertlik.

¹⁵ Şehit olarak cennete gitme.

kendi aralarında şan uğruna savaşlıydılar. Rajput mansabdamları¹⁶ kendi birliklerinde marşlar çalıp askeri yüreklendiren şarkılar söyleyen ozanlar bulundurmuşlardır. Yine Hindistan'da bir devlet olan Maratalar'da orduda hizmet ederek elde ettikleri toprakları kendi ritüelleri ile pekiştirerek babadan oğula geçen savaşçı seçkin bir zümre oluşturmuşlardır. Özünde rajput ve Marataların savaş anlayışı zafer, para ve iktidar kazanmayı amaçlamıştır. At üstünde savaşarak sınıf atlamaya çalışmışlardır. Kast sistemiyle yönetilen bir coğrafyada savaşarak sınıf atlamak büyük bir ödül olmuştur.¹⁷

Tarihte önemli bir kavim olan Moğollarda Türk-Moğol bütün kabileleri tek bir imparatorluk içinde toplayan Cengiz Han Pekin'den Hazar Denizi'ne kadar katı bir disiplin uygulayarak güven kazanmıştır.¹⁸ Cengiz yasalarıyla yönetilen orduda askerlerin barış dönemlerinde ok atıp, kılıçla dövüşüp, cirit atarak idman yapması istenmiştir. Savaş zamanı askerlerin hazır olması gerekirdi. Asker kişi, savaşa hazırlıksız olduğunda cezalandırılır ve yerine eşinin katılması beklenmiştir. Üst rütbeli askerlerin Han'ın gönderdiği emirleri sorgusuz uygulaması istenmiştir. Amirin izni olmadan düşmanın mallarını yağmalamak ölüm cezasıyla sonuçlanırdı. Seferden dönen birlikler hükümdara belli vergiler vermek mecburiyetindeydiler. Birlik önderleri hükümdardan başka kimseye baş vururlarsa, izin almadan yerini değiştirirler ise ölümle cezalandırılırdı. Askerler süre avına katılır, hayvanı vuramayan avcılar sopa cezası alırlardı. Ordu komutanının çadırının eşğine ayak ile basan öldürülürdü. Askerlerin üzerinde kurulan katı disiplin mekanizması ordunun bozulmasını ve muharebelerin organizasyonunun dağılmasını önlemiştir.¹⁹

Moğol hükümdarı Cengiz Han katı kurallarının yanı sıra kendisiyle birlikte savaşan askerlerin tümünü binbaşı yapmış, birlikler oluşturarak binbaşı, yüzbaşı, onbaşılar tayin etmiştir. Tümen ve birlik komutanlarını taltif ederek onları ödüllendirmiştir.²⁰

570 yılında dünyaya gelen İslam dininin son peygamberi Hz. Muhammet, peygamber olduğu 610 yılından sonraki süreçte İslam'ı kabul etmeyenler tarafından baskıya maruz

¹⁶ Bkn. Saiyid Athar Abbas Rızvi, "Mansabdar", TDV İslam Ansiklopedisi, Ankara 2003, C: 28, s. 3-4.

¹⁷ Kaushik Roy, "Memluklerden Mansabdamlara Güney Asya'da Askerlik Hizmetinin Sosyal Tarihi", *Askerlik İşleri*, Der. Erik Jan Zürcher, İletişim Yayınları, İstanbul 2017, s. 106-108.

¹⁸ Rene Grousset, *Bozkır İmparatorluğu*, Çev. M. Reşat Uzmen, Ötüken Yayınları, İstanbul 2006, s. 286.

¹⁹ Ali Bademci, *Cengiz ve Yasası Timur ve Tüzükatı*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2012, s. 114-115.

²⁰ *Moğolların Gizli Tarihi*, Çev. Ahmet Temir, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1995, s. 149.

birakılıp Medine'ye hicret etmek zorunda kalmıştır. Bu süreçte siyasi bir teşkilat oluşturmaya çalışarak İslam devletinin temellerini atmaya başlamıştır. Hicret ettikten iki yıl sonra kendisine cihat izni verilmiştir. Medine'yi müdafaa etmek, İslam'a davet ve İslam düşmanlarına karşı durabilmek için ordu kurulmuştur. Fakat bu dönemde düzenli bir ordu kurulamamıştır. Allah rızasını kazanmak ve manevi mükafat elde etmek amacıyla Müslüman olan herkes asker sayılmıştır. Şehirde bulunan herkes savunma yaparken savaşa katılmakla yükümlüydü. Fakat sefer halinde ise aile içindeki kardeşlerden biri evde kalarak ev halkına bakmıştır. Orduyu oluşturan gönüllüler savaşta kullanacakları malzemeleri kendileri temin ederdi. Lakin fakir olanların ihtiyaçları ise devlet bütçesinden karşılanırdı. Savaşa katılan askerler maaş almazlardı fakat elde edilen ganimetin 4/5'ni aralarında pay ederek alırlardı. Savaş bitiminde ailelerin yanına dönerek kendi meslekleriyle uğraşırlardı. Peygamber sonrası dönemde de İslam ordusu büyüyerek maaşlı ve gönüllü askerler olarak devam etmiştir. Orduya katılımı desteklemek ve askerliği cazip kılmak için maaşlarını arttırmıştır. On askeri yöneten kişiye ârif, elli kişilik birliği yöneten kişiye hâlife, 100 askeri komuta eden kişiye kâid, 1000 kişilik askeri yöneten kişiye Emîrül Kûrdûs, beş ila 10 bin arasındaki askeri yöneten kişiye ise Emîrül Tâbîe denmiştir. İslam Ordularını savaşta motive eden güç Allah rızasını kazanmak, cenneti elde edebilmek, ganimet elde etmek ve askerlere verilen maaşların yüksek olmasıdır.²¹

Bozkırda atlı-göçebe bir hayat süren Türk milletinin en önemli özelliklerinden biri olan savaşçılık çağdaşı pek çok milleti de etkilemiştir. Ordu-millet bir yapıya sahip olan Türk milleti barış zamanında günlük işleriyle uğraşırken savaşta kadın, erkek ve çocuk demeden topyekûn bir şekilde seferberlik halinde savaşmışlardır. Savaş, Türkler için bir sanat haline dönüşmüş ve yatakta ölmek onlar için büyük yüz karası olmuştur.²²

Türkler, savaşçı özelliklerinin getirisi olarak ilk doğduklarında isimlendirilmezler gösterdikleri önemli bir başarı sonrası isim almışlardır. Dede Korkut hikayelerinde Bayındır Han'ın oğlunun bir boğayı öldürmesi sonucu Boğaç Han adını almıştır. Aynı zamanda babası tarafından ödüllendirilerek beylik ve taht sahibi olmuştur.²³ Gösterdikleri kahramanlıklara

²¹ Mevlüt Koyuncu, "Hicri Birinci Asırda İslam Ordusu", *Eski Çağdan Modern Çağa Ordular*, Kitapevi Yayınları, İstanbul 2008, s. 221-243; Yılmaz Öztuna, *Devletler ve Hanedanlar*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, C: 1, Ankara 2005, s. 42.

²² Saadettin Gömeç, *Türk Kültürünün Ana Hatları*, Akçağ Yayınları, Ankara 2006, s. 74.

²³ M. Necati Sepetçioğlu, *Dedem Korkut'un Kitabı*, Akran Yayıncılık, 1990 İstanbul, s. 41.

göre de unvanlar elde etmişlerdir. Alpamış Destanı'nda adı geçen Kungrat kabilesinden Bayburı'nın oğlu Hâkim yedi yaşında ilk kahramanlığını göstererek dayısı Alpin Bey'in on dört batman bakırdan hazırlanan okunu kaldırarak Askar Dağı'nın zirvesine atmıştır. Ozanlar bu yiğitliği sonrası kendisine Alpamış lakabını vermişlerdir.²⁴ Oğuz Kağan Destanı'nda Oğuz Kağan şehri iyi koruyan ve vergisini ödeyen komutana Saklap adını vermiştir. Destan içerisinde başarılı gördüğü komutanlara beylik vererek Kıpçak, Karluk, Kangalug gibi adlar vermiştir. Dede Korkut Destanı'nda Kam Püre'nin oğlu Bamsı'nın ismi olmasına rağmen kendisine kahramanlığı sonucu Beyrek unvanı verilmiştir.²⁵ Savaşlarda başarı gösteren kahramanlar adına destan yazılması, ağıtlar yakılması ve balbal dikilmesi de ödüllendirmeye birer örnektir. Türk tarihinin bilinen en eski destan kahramanı kabul eden Alp Er Tunga Destanı da buna bir örnektir. M.Ö. 7'nci Asırda Türk- İran savaşlarında ün kazanan Türk hükümdarın başarılarını ve ölümünü anlatan destan aynı zamanda içerisinde ölümünden sonra yakılan ağıtları da bulundurur. ²⁶ Orhun Kitabelerinde ölen kağan ve komutanların anısı için balbal dikildiğinden bahsetmektedir.²⁷

Türk ordusunu diğer yerleşik ve göçebe ordulardan ayıran farklardan birincisi Türk ordusunun ücretli olmamasıdır. Diğer milletlerde askeri kuvvet çoğunlukla parayla tutulmuş kişilerden oluşsa da Türk milletinin ordu-millet anlayışı bunun önüne geçmiştir. İkincisi Türk ordusunun daimî olmasıdır. Kadın-erkek, genç-yaşlı herkes her an savaşabilecek konumda bulunurdu. Üçüncüsü ise Türk ordusunun temelde süvarilerden oluşmasıdır. Diğer milletlerde piyade birlikler daha fazladır. Asker üzerindeki disiplin avlar ve göçler sırasında ortaya çıkararak savaş dönemlerine hazır olmalarını sağlamıştır.²⁸

²⁴ V.M. Jirmunskiy, *Türk Kahramanlık Destanları*, Çev. Doç. Dr. Mehmet İsmail- Yrd. Doç. Dr. Hülya Arslan Erol, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2011, s. 122.

²⁵ W. Bang- G.R. Rahmeti, *Oğuz Kağan Destanı*, Burhaneddin Basımevi, İstanbul 1936, s. 23-25; Eski Türklerde verilen şeref ve memuriyet unvanları ise şu şekilde olmuştur: Apa(büyük), Baga, Beg(asil), Bilge, Boyla, Buyruk, Iduk-kut, İnal, İnançu, İşbara, İl Bilge, Ilig(hükümdar), İl Teber, İrkin, Kağan, Kutlug(talihli), Külüg(ünlü), Senün(general), Sü Baş, Şad, Tamgan, Tarkan, Tamgacı, Tenrigen, Tigin, Tudun, Tutuk(vali), Yabgu, Yargın. Bu unvanlar ülke yöneticilerine, olağanüstü durumlarda başarı gösterenlere, savaşlarda kahramanlık sergileyenlere verilmiştir. Bkn. Faruk Sümer, *Türk Devletleri Tarihinde Şahıs Adları*, C: 1, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1999, s. 17-38.

²⁶ Bilgehan Atsız Gökdağ- Kemal Üçüncü, *Başlangıçtan Günümüze Türk Destanları*, Akçağ Yayınları, Ankara 2007, s. 40.

²⁷ Muharrem Ergin, *Orhun Abideleri*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1988, s. 38.

²⁸ İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2006, s. 281-282.

Türk ordusunun tarihsel gelişimine bakıldığında birbirinden farklı zamanlarda ve farklı coğrafyalarda yer alan Türk ordularının ortak özelliklere sahip oldukları görülmüştür. Temeli Hun çağına dayanan klasik Türk ordusu, tarihsel süreçte siyasî, kültürel, ekonomik ve coğrafi farklılıklar ile karşılaştığı yeni askerî usul ve teknolojileri kendi bünyesine alarak geliştirmiştir.²⁹

Doğu Hun İmparatorluğu veliahttı Mete Han Yüceçilere rehin olarak verilip ellerinden kaçtıktan sonra babası Teoman bu durumdan çok etkilenerek onu tümen komutanı yapmıştı. Tümen komutanı olduktan sonra aynı zamanda Bilge Kağan unvanını da almıştı. Bu unvanlar Mete Han'ın başarılarına karşı verilmiş bir ödül ve aynı zamanda asker üzerinde otorite kurmasını kolaylaştırıcı etmenlerden biri olmuştu. Mete Han askerleri katı bir disiplinle eğitmişti. İtaat en öncelikli kural olmuştu. Ordusunu onluk sisteme göre düzenlemişti. Birlikleri 10'luk, 100'lük, 1000'lik ve 10000'lik olarak ayırmıştı. Bu yapı içerisinde en büyük askeri birliğe tümen denilmiştir. Tümen düzeni ise Hun tarihinin başından beri mevcut olmuştu.³⁰ Ordu, onbaşılardan tümen başılara doğru belirli bir komuta zincirinde yönetilmekteydi. Asya Hunları, Avrupa Hunları, Tabgaçlar, Göktürkler, Uygurlar 'da birlikler 10'lu sisteme göre ayrılarak her birliğin başına farklı kumandan atanmıştır. Mete Han'ın icat ettiği ıslıklı oklar savaş sırasında büyük bir üstünlük sağlamıştır. Ok ve yayla bütünleşen Türk ordusu at sırtında savaş sırasında büyük başarılar elde etmiştir.³¹ Düşmanı öldüren bir savaşçı bir kupa şarapla ya da ele geçirdiği ganimetin tamamıyla ödüllendirilmiştir.³²

Türklerin İslâmiyet'i kabul etmeleriyle beraber askerî ve kültürel olarak bazı değişimler yaşanmıştır. Türkler ve Arapların ilk doğrudan teması Hz. Ömer zamanında 641 yılında Azerbaycan ve Horasan'da olmuştur. Türkler arasında İslamiyet'i ilk kabul edenler köleler, mevlalar, İslam ordularına asker olarak alınan kimselerdir.³³ 642'de Sâsânî

²⁹ Erkan Göksu, *Türkiye Selçuklularında Ordu*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Orta Çağ Tarihi Bilim Dalı Doktora Tezi, Ankara 2008, s. 4.

³⁰ Bahaeddin Ögel, *Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi*, Cilt: 1, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981, s. 208-214.

³¹ Kafesoğlu, *age*, s. 282-284.

³² Arslan Tekin, *Yerin ve Göğün Oğlu Mete Han*, Kariyer Developer Yayınları, İstanbul 2010, s. 163.

³³ Ramazan Şeşen, *İslam Coğrafyacılarına göre Türkler ve Türk Ülkeleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2001, s. 5-6.

Devleti'nin yıkılması³⁴, Emevilerin olumsuz tutumlarının aksine Abbasilerin Müslüman olmayanlara karşı göstermiş oldukları müspet tutum ve 751'de Talas Savaşı'nda Arapların galip olması Türklerin İslamiyet'i kabulünü hızlandırmıştır.³⁵

Türklerin İslamiyet'i kabulü sonrası ilk Müslüman Türk Devletlerini kurmalarıyla devam etmiştir. Eski geleneklerini koruyan Türkler İslamiyet'in getirdiği yeniliklere uyum sağlayarak askeri teşkilat ve ordu düzeninde değişikliklere gitmiştir. Bu değişimin izlerini ilk Müslüman Türk devleti olarak kabul edilen Karahanlılar'da görülmektedir. Karahanlılar'da ordu, saray muhafızları, hassa ordusu, hanedan mensupları ile valilerin ve diğer devlet adamlarının kuvvetleri ve devlete bağlı Çiğil, Karluk, Uğrak vb. Türk boylarına ait kuvvetlerden oluşmaktadır. Yatgak ve Turgak olarak adlandırılan saray muhafızlarının görevi hükümdarı ve sarayı korumaktır. Yatgaklar hükümdarı ve sarayı gece korurlar, Turgaklar ise nöbeti gündüz devralmışlardır. Saray muhafızlarının geneli gulamlardan oluşmaktaydı ve büyük bir çoğunluğu yayadır. Tuğcu, kişçi, kuşçu, okçu- yaycı, silahtar ve alemdarlar gibi hem sarayda hem de saray dışında hükümdarın emri altında bulunan ve özel vazifeleri olan kapıkulu mensupları vardır. Başlarında subaşı adı verilen bir kumandan bulunurdu. Hasa ordusu da Saray Muhafızları gibi hükümdarın şahsına bağlı ücretli askerlerden oluşmaktadır. Saray muhafızlarının ve hassa ordusunun işleri, ilk defa Hz. Ömer zamanında kurulduğu bilinen Divan-ı Arz veya Divan-ı Ceys tarafından yürütülmüştür. Bu divan, ordunun malzeme ve ihtiyaçlarına bakar, maaşlarını verir, bunlarla ilgili defterleri tutar ve askerlerin yoklama ve teftişiyle ilgilenmiştir. Asker yoklamasının yapıldığı deftere Ay Bitiği denilmiştir. Karahanlı ordusunun bir diğer askeri gücü devletin belli bölge veya illerini idare etmekle görevlendirmiş hanedan mensuplarının kendi emirleri altında bulunan ordularıdır. Bunlar idarecisi buldukları bölgenin büyüklüğüne göre farklı sayılarda asker beslemektedirler. Devlet merkezi kuvvetli olduğu dönemlerde, bu birlikler savaflara katılmışlar ve Karahanlı ordusunun mühim bir kuvveti haline gelmişlerdi. Fakat merkezi otoritenin zayıfladığı dönemlerde ise, kendi başlarına buyruk olup hareketlerinde serbest davranmışlardır. Devlete bağlı Çiğil, Karluk, Uğrak vb. Türk boylarına ait kuvvetlerde ihtiyaç halinde Karahanlı ordusunda yerini almıştır. Karahanlı ordusunda en küçük askeri birlik otağdı. Başında bulunan kumandana otağ başı denilirdi. Otağ başı 8 ya da 10 kişilik

³⁴ Salim Koca, "Türkler ve İslamiyet", *Türklerde Hoşgörü Özel Sayısı-1, Erdem İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 1996, S. 22, s. 263-286.

³⁵ Hakkı Dursun Yıldız, *İslamiyet ve Türkler*, İlgü Kültür ve Sanat Yayıncılık, İstanbul 2011, s. 73-75.

bir askeri birliği idare ederdi. Daha sonra Hâyl gelirdi ve kumandanına Hâyl başı denilmiştir. Hâyl 25- 30 kişilik bir grup olup günümüzde takıma eşittir. On otağ ise 80-100 askerden oluşan birliğe denirdi ve bugünkü anlamda bölüğe eşitti. On otağ kumandanlığından sonra sübaşı gelmekteydi. Sübaşların orduyu kumanda edebilmesi, nizama sokabilmesi ve düşmanı yenmesi istenmiştir. Bunun için sübaşların sert, cesur ve tecrübeli olması şarttır. Aynı zamanda cömert, silah arkadaşlarına sofrası açık, iyi nişancı olması beklenmiştir. Çok fazla ganimet kazanıp biriktirmek yerine bunu yine savaş için harcamaları beklenmiştir. Şan ve şöhret sahibi olmak, adının duyulması askerler için en büyük ödüllerden biri olarak görülmüştür.³⁶

Gazze ordusu ise temelde gulam askerlerine dayanmaktadır. Fakat ordu içerisinde Türkmenler, vasal güçler ve gaziler de bulunmaktadır.³⁷ Gulam sistemi Orta Çağ'ın etken bir askeri gücü olarak Türk-İslam devletlerinde de uygulanan köle askerlik olarak ifade edilebilir.³⁸ Satın alma, başkası tarafından hediye edilme ve savaşlarda ganimet olarak ele geçirilen kölelerden oluşan gulamlar Türk, Berberi, Slav, Fars ya da Zenci kökenli olabilmıştır. Gulamların ordu ve saray hizmetlerinde köle asker olarak kullanılmaya başlaması daha çok Abbasiler döneminde başlamıştır.³⁹ Emeviler, kölelere özgürlüğu vaat ederek kölelerin savaşma azimlerini arttırmaya çalışmıştır. 688 yılında Şam'da Süheym b. Muhacir baskın yapmak için topladığı kölelere "kölelerden kim bizim yanımıza gelirse o kimse hürdür ve divanda maaş alanların yanına yazılacaktır" diyerek kölelere özgürlüklerini ve normal asker gibi Divanü'l Cünd'den maaş alma hakkı da sunmuştur. Yine Haccac b. Yusuf es-Sekâfi, 697 yılında Harici Şebib b. Yezid'e karşı silahlı köleleri kullanarak Maveraünnehir'in fethinde köleleri özgürlük vaadiyle silahlandırmıştır.⁴⁰ Savaşın sonunda kölelere vaat edilen özgürlük köleler için birer ödül statüsünde olmuştur. Gulamlar yeteneklerine göre çalışmaya başlatılmıştır. Görevlerinde başarılı olan gulamların, yaptığı hizmetler karşılığında rütbesi arttırılmıştır. Gulamların moral ve motivasyonlarının iyi olması gerekmiştir. Nizamülmülk Siyasetname adlı eserinde gulamların hizmetin ölçüsü, yetenek ve liyakati sonucu rütbelerinin yükseltilmesi gerektiğini açıklamıştır. Gulamlar,

³⁶ Reşat Genç, *Karahanlı Devlet Teşkilatı*, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1981, s. 282-321.

³⁷ Güller Nuhoglu, *Beyhaki Tarihine göre Gazneliler'de Devlet Teşkilatı ve Kültür*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Fars Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Doktora Tezi, 1995, s. 307.

³⁸ Coşkun Erdoğan, *Selçuklu Devletleri Teşkilatı'nda Gulam Sistemi*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2010, s. 1.

³⁹ Mustafa Zeki Terzi, "Gulam", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 1996, C: 14, s. 178-180.

⁴⁰ Erdoğan, *agt*, s. 18-19.

padişaha sonsuz sadakatle bağlı olup verilen görevleri başarılı bir şekilde yapsalar dahi 35-40 yaşlarına gelmeden yüksek devlet işlerine tayin edilmemişlerdir.⁴¹

Gulamlar, babayan adı verilen hocalar tarafından eğitim alarak yetiştirilirdi.⁴² Eğitimin ilk basamağı gulamların İslam dinini iyi öğrenmeleri gerekmektedir. Din, girecekleri savaşlarda meşruiyet için ana zemindir. Askeri ve idari olarak yapacakları her şeyin mükafatlandırılacağı düşüncesi kendilerine manevi bir dayanak da oluşturmuştur.⁴³

Gulam sisteminin devamı için eğitimlerindeki diğer basamak köle olarak gelen gulamlara sadakat bilincini kazandırmak olmuştur. Çocukluk çağlarında ailelerinden ayrılarak tek bir insana bağlanmaları istenmiştir. Sadakat bilincinin oluşması için ilk olarak hükümdarın kulu olmuşlardır. Hükümdarın emri altında bulunmak ve askeri, idari işlerde görev almak köle olarak sürekli alınıp satılmaktan daha cazip gelmiştir. Terfii kapısının gulam sisteminde her zaman açık olması gulamları kendi içlerinde sürekli devam eden bir yarışa çekmiştir. Emirliğe yükselmek için hep daha çok çalışmışlardır.⁴⁴

Çocuk yaşta saraya getirilen gulamlar fiziksel ve zihinsel özelliklerine göre ayrılarak askeri bir eğitime tabi tutulmuşlardır. Pek çok zorluğu aşabilecek sağlam bir askeri eğitim almaları hedeflenmiştir. Gulamlar, buldukları çağ içerisinde en göze askerler olmuşlardır. Merkezi otoritenin güçlü kalabilmesinde büyük rol oynamışlardır.⁴⁵ Gulamlar, 18-20 yıl aldığı eğitimler neticesinde kademe kademe terfi ederek kumandanlık, haciplik ya da emir rütbesine ulaşabilmişlerdir.⁴⁶

⁴¹ Nizamülmülk, *Siyasetname*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2009, s. 125-139.

⁴² Erkan Göksu, "Türkiye Selçuklu Devleti'nde Gulam Eğitimi ve Gulamhaneler", Kırıkkale Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, *Nüsha 0*, Yıl 7, Sayı 24, Güz 2007, s. 68.

⁴³ Süleyman Kızıltoprak, "Memlük Sistemi", *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt: 5, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 629.

⁴⁴ Süleyman Kızıltoprak, "Memlük", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C: 29, 2004, s. 87-90; Mehmet Altay Köymen, *Alparslan Zamanı Selçuklu Askeri Teşkilatı*, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1970, s. 16.

⁴⁵ Erdoğan, *agt*, s. 50.

⁴⁶ Köymen, *age*, s. 24.

Gazne ordusundaki en küçük rütbe 10 süvari kumandanı ser-î visâk ya da hâyıl taşıdır. En az 500 hâyıl taşı kumanda eden hacip öncü birlik olarak orduda yerini alırdı. Ordudaki diğer rütbeler kaîd, serheng ve hacipti. En üst rütbe ise sipehsalarlıktır.⁴⁷

Gaznelilerden sonra İslam ülkelerinde egemenlik kuran Büyük Selçuklu Devleti kendisinden önceki Türk ananelerini yaşatarak İslam kurumlarıyla birleştirerek ordu ve siyasi teşkilatında kendisinden sonraki Türk devletlerine büyük bir miras bırakmıştır. Büyük Selçuklu ordusu gulamlardan oluşan hassa ordusu, ikta askerleri, şehir ve bölge kuvvetleri ile gönüllülerden oluşmaktadır. Devletin ve sultanın ana gücü gulamlardır.⁴⁸

Selçuklu ordusunun komutanı Sultandır. Komuta heyetinde Sultan'dan sonra hanedan üyeleri, vezirler ve sipehsalar gibi yüksek rütbeli komutanlar bulunmuştur.⁴⁹ Otağ-başı ordudaki ilk rütbedir. Günümüzde mangaya eşit olan otağ-başı sorumluluğunda 8-10 kişi bulunurdu. Serhâyıl ise takıma eşitti ve 10-50 kişi arasında değişen askerlerden oluşmuştur. Hacip yönetiminde 50 üssü asker bulunmuştur. 5 ila 10 bin arasında sayıları değişen askerleri ise emir komuta etmiştir.⁵⁰

Selçuklu ordusunun ana kuvvelerinden biri de ikta askerleridir.⁵¹ İslam müesseselerinden biri olan ikta Büyük Selçuklu veziri Nizamülmülk döneminde bazı değişiklikler ve düzenlemeler yapılarak geliştirilmiştir. Nizamülmülk'ün İkta sistemine getirdiği yenilik idari ve iktisadi yönlerinin yanı sıra askeri olarak iktayı kullanmak olmuştur. Böylece toprağa bağlı bir ordu sistemi kurulmuştur.⁵²

İkta sisteminde ordunun ödülü, toprağa sahip olup işletme hakkına dayanmaktadır. İslamiyet'ten önce coğrafi şartlara bağlı olarak toprağın elverişsiz olması sebebiyle ikta verilmemişse de Güney Arabistan'da Main Devleti'nde vergi ödemek şartıyla kabile reislerine ve yakınlarına, Sebe Devleti'nde asker şartıyla kumandanlara, Himyeriler'de ise

⁴⁷ Güller Nuhoglu, "Gaznelilerde Devlet Teşkilatı", *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt: 5, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 562; Göksu, *agt*, s. 19.

⁴⁸ Coşkun Alptekin, "Selçuklu Devleti Askeri Teşkilatının Eyyübi Devleti Askeri Teşkilatına Tesiri", *Belleten*, 54, 1990, s. 117-120.

⁴⁹ Muharrem Kesik, *At Üstünde Selçuklular*, Timaş Yayınları, İstanbul 2011, s. 44.

⁵⁰ Mehmet Altay Köymen, *Büyük Selçuklu Tarihi*, TTK, C: 3, Ankara 2001, s. 263-267.

⁵¹ İbrahim Kafesoğlu, *Sultan Melikşah*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1973, s. 151.

⁵² Erkan Göksu, "Nizamülmülk ve Selçuklu İkta'nın Şekillenmesindeki Rolü", *Usad*, Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Bahar 2018, s. 149.

toprağı işlemek koşulu ile köylülere verilmiştir. Sasani ve Bizans'ta da benzer uygulamalar yapılmıştır. İslamiyet'in ilk yıllarında ise İslam'ı sevdirmeye amaçlı iktalar verilmiştir.⁵³

Nizamülmülk'ün geliştirdiği ikta sisteminde ise benzer bir uygulama daha öncesinde Büveyhiler'de uygulanmıştır. Büveyhiler, askerlere maaş vermekte güçlük çektiklerinde kumandanlardan yıllık olarak vilayetlerin vergilerini kendi hesaplarına almalarını istemişlerdir.⁵⁴ Nizamülmülk üretimi belirsiz olan tarım topraklarını askerlere tahsis ederek kısa zamanda refah seviyesinde büyük bir değişim yaşatmıştır. İkta sisteminin temel hedefi ordu için gelir elde etmek olmuştur. Orduya harcanmak üzere memleketten mal ve vergi toplanması hem idari hem de ekonomik olarak sorunlara sebebiyet vermiştir. Bunun üzerine askeri ikta sistemine geçiş yaparak devlet hazinesinden para çıkmadan ordunun ihtiyaçları temin edilmiştir. Nizamülmülk, Siyasetname'de bu konuya ilişkin olarak ikta sahibinin reaya üzerinde hakkı olmadığını açıkça belirtmiş ve reaya üzerinde aksini yapanların cezalandırılacağını söylemiştir. İkta sahiplerinin reaya iyi davranması gerektiğini, verilen toprağı başkasına devretmemesini ve askerler içerisinde ölen ya da başka sebeplerden ayrılanların hemen bildirilmesi gerektiğini yazmıştır. İkta sahiplerinin toprak üzerinde hak iddia etmemesi için iki yılda bir değiştirilmesi gerektiğini mülk sahibinin sultan olduğunu belirtmiştir. Selçuklularda uygulamaya koyulan askeri ikta sistemi kendisinden sonraki Türk İslam devletlerine de örnek teşkil ederek uygulanmaya devam etmiştir.⁵⁵ Askerlere verilen iktalar onlar için emeklerinin birer karşılığı ve daha iyi savaşanlar için birer teşvik olarak ödül olmuştur.

1.3. Geleneksel Osmanlı Ordusunda Ödül

Selçuklu Devleti'nin yıkılmasının ardından Beylikler dönemi sonrası kurulan Osmanlı Devleti'nin Anadolu'da kurulan küçük bir beylik iken dünya tarihinde büyük bir imparatorluk haline gelmesindeki en büyük etmenlerden birisi askeri organizasyondaki başarısı olmuştur.⁵⁶ Osmanlı Devleti daha önce kurulan Türk-İslam Devletleri'nden askeri alanda esinlenmiştir. Asırlardır süregelen benzer askeri sistemleri orduları teşvik amacıyla

⁵³ Mustafa Demirci, "İkta", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C: 22, İstanbul 2000, s. 43-47.

⁵⁴ Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2013, s. 309.

⁵⁵ Sadi S. Kucur, "İkta", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C: 22, İstanbul 2000, s. 47-49; Göksu, *agm*, s. 153.

⁵⁶ Ümit Ekin, "Osmanlı Ordusu'nda Moral Yükseltici Bir Kurum Olarak Ordu Şeyhliği", *Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Dergisi*, 2008-1, s. 168.

kullanmışlardır. Askerlere ikta yoluyla ödül olarak derecelerine göre toprak vermiş, rütbe sistemini oluşturmuş, fethedilen yerlerde ganimetlerden pay dağıtmış, Anadolu coğrafyasının Türkleşmesinde rol oynayan beylere fethettikleri şehirlere isimlerini vermiş,⁵⁷ madalya ve nişanla kahramanlık ve ünlerini desteklemiştir.

Askerleri ödüllendirmek için şüphesiz verilen en iyi ödüller madalyalar ve nişanlar olmuştur. Bazı olay ya da kişileri anmak amacıyla para şeklinde çeşitli madenlerden yapılan madalyalar 15. yüzyıldan sonra Avrupa'da görülmeye başlamıştır. Batı kültüründe çok önceden ise taç, kolye, çelenk, yüzük, kupa, asa, kılıç, defne dalı da madalya ile aynı anlamda kullanılmıştır.⁵⁸ İslam tarihinde ise madalya ile eş değer olarak Abbasi halifeleri ve Anadolu Selçuklu Devleti tarafından önemli bir olay sonucunda Atiyye Dinarları bastırılmıştır. Osmanlı Devleti'nde ise madalya ve nişan son yüzyıllarda kullanılmaya başlamıştır.⁵⁹

Ordunun savaşı kazanmasında etkili olan pek çok faktör bulunmaktadır. Askerin maddi ve manevi ihtiyaçlarının karşılanması bunların en başında gelmektedir. Ekonomisi sağlam olan bir devlet, askerinin maddi ihtiyaçları içerisinde olan silah, mühimmat, iaşe gibi unsurları kolaylıkla sağlayabilir fakat askerinin manevi gücünü arttırmak için sadece maddi unsurların karşılanması yetersiz kalabilmiştir. Askerlerin manevi gücünü arttırmak ve farklı ırklardan gelen askerleri kaynaştırmak, ortak bir çaba üzerine mücadele ettiklerini aşılacak için toplu olarak ziyafet verilmiş, dini törenler düzenlenmiş, peygamber sancağı çıkarılmıştır. Bu sayede askerleri savaşın yıkımına hazırlamaya çalışılmıştır. Savaş sonrası askerleri ödüllendirmek askerlerin azimlerini de her zaman diri tutmuştur.⁶⁰

Kapıkulu askerleri, Eyalet askerleri ve Deniz kuvvetleri olmak üzere Osmanlı Askeri Teşkilatı üç gruptan oluşmuştur. Kapıkulu askerleri; yaya sınıfından yeniçeri, cebeci, topçu birlikleriyle atlı süvarilerden meydana gelmektedir. Hükümdarın şahsına ait olan bu birlikler maaşlı merkez kuvvetleridir. Eyalet askerleri ise tımarlı sipahiler, yaya ve müsellemler, azap

⁵⁷ Eski bir Türk geleneği olarak devam eden ad verme geleneğinde başarılı olan, şehri fetheden, bölgede imar faaliyetlerinde bulunan askerlerin, beylerin isimleri buldukları şehirlere, yapılara verilmiştir. Bkn. Zerrin Günal, "Ece Bey", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, C: 10, 1994, s. 379-380; Feridun Emecen, "Umur Bey", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, C: 42, İstanbul 2012, s. 156-159.

⁵⁸ Erol Özbilgen, "İsimleri Karıştırılan İnkizler: Nişanlar ve Madalyalar", *Antik ve Dekor Dergisi*, S: 28, İstanbul 1994, s. 118-119.

⁵⁹ Anonim, "Madalya", *Meydan Larousse Lugat ve Ansiklopedisi*, C: 8, 1972, s. 181-182.

⁶⁰ Ekin, *agm*, s. 168-170.

ve akıncılardan oluşmaktadır. Eyalet askerleri Osmanlı Devleti'nin en temel taşlarından biridir. Tımarlı sipahi devlet adına halktan aldığı öşür vergisi ile asker besler ve sefere giderdi. Tımarlı sipahinin senelik gelirleri hizmet ve kıdemlerine göre bin akçeden on dokuz bin akçeye kadar olurdu. Yirmi bin akçeden yüz bin akçeye kadar zeamet, yüz bin akçeden fazla olana da has denirdi.⁶¹

Kurucusu Osman Gazi döneminde ordu, düzenli olmayan gönüllü birliklerden oluşmaktadır. Orhan Gazi döneminde ise Bursa'nın fethinin uzun sürmesi nedeniyle düzenli ordu birlikleri oluşturulmaya çalışılmıştır. Maaşlı, yaya ve müsellemlerden oluşan birlikleri kurulmuştur.⁶² Oluşturulan bu birliklerde onbaşı, yüzbaşı, binbaşı gibi mertebeler verilerek belirli bir düzenleme yapılmıştır.⁶³ 1362 yılında 1. Murat zamanında askeri teşkilatı daha da geliştirmek düşüncesiyle bizzat padişaha bağlı düzenli ve disiplinli yeni bir Osmanlı Ordusu kurulmuştur. Yeniçeriler ilk kurulan Kapıkulu askerleridir. Bu oluşturulan yeni ordunun personel ihtiyacını karşılamak için esirler ve devşirme yoluyla Hıristiyan ailelerin çocuklarından oluşan “Acemi Ocağı” kurulmuştur.⁶⁴

Yeniçeri Ocağı'na giriş devşirme ve esirlerden alınan beşte bir usulüne göre yapılmaktadır. Alınan devşirmeler belirli bir eğitimden sonra asker yapıp bu esirler Anadolu'da Türk çiftçilerinin yanına gönderilerek Türkçe öğrenmeleri sağlanmaktadır. Anadolu'da yetişenler Acemi Ocağı'nda kalmaktadır.⁶⁵

Osmanlı İmparatorluğu'nun üç kıtada hakimiyet kurabilmesinin ana sebebi dönemin en profesyonel askerleri olan yeniçeriler olmuştur. Yeniçeriler kendi aralarında birbirlerine sadakatle bağlı kalmışlardır. Ocak içerisinde küçüğün büyüğe saygısı büyüklerin de küçüklere sevgisi sonsuzdur. Kendi içlerinde büyük bir aileyi teşkil etmişlerdir. Disiplinli

⁶¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, Cilt: 1, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988, s. 507-516.

⁶² İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilatından Kapıkulu Ocakları 1*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988, s. 1.

⁶³ Yılmaz Öztuna, *Başlangıcından Zamanımıza Kadar Türkiye Tarihi*, Hayat Kitapları, Cilt: 3, İstanbul 1964, s.31.

⁶⁴ Abdülkadir Özcan, “Osmanlı Devleti'nin Askeri Yapısı”, *Türkler*, Cilt: 10, Ed. H. Celal Güzel, Kemal Çiçek ve Salim Koca, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.107-121; Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı Tarihi 1*, s. 508-510.

⁶⁵ Halil İnalçık, *Devlet-i Aliyye: Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2004, s. 57-58.

zamanlarında da padişaha bağlıydılar ve padişahı kendileri için büyük bir nimet olarak görür, savaş sırasında onu korumak kendileri için büyük bir şereftir. Devşirmelikten Acemi Ocağı'na, daha sonra Yeniçeri Ocağı'na alınan biri hizmet ettiği ve sadakatle bağlı kaldığı sürece yükseleceğini bilmiştir. Terfi kapısı her zaman açıktır. Hizmet ettikleri sürece gelecekleri hakkında endişeye kapılmazlardı. Ölene kadar giysi ve yemek ihtiyacının karşılanacağını bilmiş, yaşlandığında emekli maaşı almış, isterse kalelerde muhafızlık yaparak emekli maaşının iki katı bir ücret almıştır. Öldüğünde evliyse çocuğuna yetim aylığı verilir, çocuk büyüdüğünde daha sonra ocağa alınmıştır. Terfi ettiklerinde subaylarına hediye vermişlerdir. Ocağa ilk girdiklerinde günlük bir ya da üç akçe alırlar, yevmiyeleri zamanla artardı. Yeniçeriler aynı zamanda diğer İslam devletlerinde olduğu gibi padişahın tahta çıkma törenlerinde cülus bahşisi almışlardır. Padişah kapı halkına zam yapmış ve bahşiş vermiştir. Yemek paralarını kendi aralarında haftalık topladıkları akçeler ile karşılardı eğer seferdelerse et, ekmek, koşum ve binek hayvanının samanı, otu devlet tarafından karşılanmıştır. Ramazanlarda baklava dağıtılmış ve kurban bayramlarında devlet tarafından kurban verilmiştir.⁶⁶

Dönemin en profesyonel ordusu olarak bilinen Osmanlı Klasik dönemi ordusu yeniçeriler, disiplinli ve nizamidirler. Kurallara tabi olarak uymayan yeniçerilere disiplin cezası verilmiştir. Yeniçeriler istekleri olmadığında kazan kaldırarak ya da bağırarak memnuniyetsizliklerini dile getirmişlerdir.⁶⁷

Yeniçerilerin yargılanmaları ve cezalandırılmaları yenileşme dönemine kadar ocağın kanunlarına göre yapılmıştır.⁶⁸Padişaha sonsuz bir sadakatle bağlı olan yeniçerilerin cezalandırılmaları ve yargılanmaları sadece ocak içinde kendi subayları tarafından yapılmıştır.⁶⁹ Yeniçeriler ocak dışında nadir olarak cezalandırılmıştır. Yeniçeri eğer halktan birini öldürmüştü rütbesi alınarak daha sonra vezir-i azam mahkemesine gönderilmiştir.⁷⁰

⁶⁶ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilatından Kapıkulu Ocakları I*, s. 501, 254-337.

⁶⁷ Halil İncelik, *Devlet-i Aliyye-II*, s. 129.

⁶⁸ *Kavanin-i Yeniçeriyen*, Yayına Hazırlayan: Tayfun Toroser, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2011.

⁶⁹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilatından Kapıkulu Ocakları-II*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988, s. 179.

⁷⁰ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilatından Kapıkulu Ocakları I*, s. 359.

Yeniçerilere üstleri tarafından dayak, hapis, ulufe kesilmesi, sürgün ve idam gibi cezalar verilmiştir. Cezalar subayların yetkisine bırakılmıştır fakat belirli şartlara bağlanmıştır.⁷¹

Kanuni Sultan Süleyman dönemi sonrası onu izleyen haleflerinde hükümdarlık özellikleri hızla kaybolmuştur. 1595'ten sora tahta geçen sultanların hiçbirinin aktif bir askeri tecrübesi olmamıştır. Sultanların çoğu politikaların oluşturulmasını saraydaki diğer kişilere bırakmıştır. Padişahların ordunun başında sefere çıkmayarak sarayda kalması kendisinin yerine veziri azamı göndermesi yeniçeriler üzerindeki hakimiyetlerini azaltmıştır. Valide sultanların da kavgaları ve saray entrikaları oldukça yoğunlaşmıştır. Tüm bunlar Osmanlı Devleti'ni siyasi, idari, askeri olarak inişe geçmesine sebep olmuştur.⁷²

Yeniçeri Ocağı'nın bozulma sebepleri arasında; devşirme usulünün kalkması, acemi ocağının bozulması, yeniçerilerin evlenebilmesi, ocağın devlet için var olduğu anlayışının yerine devletin ocak için var olduğu anlayışının yerleşmesi, tımarlı sipahinin azalışıyla beraber maaşlı kapıkulu askerinin artışı, yeniçerilerin esnafılık yapması, sosyal alandaki yozlaşma, yolsuzluklar, esamilerin alınıp satılması, üst üste gelen savaşlar, ulema ile menfaate dayalı işbirliği yapılması, yeniliklere karşı çıkmaları, disiplinsizliklerinden dolayı ocaktan atılanların tekrar ocağa alınmalarıdır.⁷³

Türk Ordusu'nda askeri ödüllendirme gelenekleri, Osmanlı Devleti'nin askeri yapısını etkilemiştir. Bu ödüllendirme gelenekleri ilk dönemlerde şan, şöret elde etme, adının yaşatılması, isim sahibi olma iken süreç içerisinde ganimetler, para, toprak olarak devam etmiştir. Askeri sistemin güç kazanması ile terfiler, maaş artırımı, madalyalar ve nişanlar ile ödüllendirmeler çeşitlilik kazanmıştır. İslamiyet içerisinde yer alan şehitlik ve gazilik anlayışı ile de askerlik uhrevi bir boyut kazanarak Osmanlı Devleti'nin çalkantılı sürecinde askerlere büyük bir dayanak olmuştur.

⁷¹ Niyazi İpeksümeroğlu, "Askeri Kaza Sistemine Bir Bakış", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 1-2, 1951, s. 467-469.

⁷² Alan Palmer, *Osmanlı İmaratorluğu Bir Çöküşün Yeni Tarihi*, Gençlik Yayınları, İstanbul 1995, s. 15.

⁷³ Özer Ergenç, "Osmanlı Askerinin Nitelik ve Fonksiyonları Üzerine", *Birinci Askeri Tarih Semineri Bildiriler-II*, Ankara 1983, s. 80; Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2011, s. 77.

İKİNCİ BÖLÜM

OSMANLI ASKERİ MODERNİZASYONU VE ÖDÜL

Bu bölümde Osmanlı İmparatorluğu'nun 18. yüzyıl sonrası askeri alanda girişmiş olduğu reformlardan bahsedilmiştir. Yeniçerilerin kaldırılışı ve yerine kurulan nizami orduyla birlikte değişen ordu teşkilatının yapısı anlatılmıştır. Ordu modernizasyonunun, geleneksel ödül sisteminde de kimi yenilikler getirdiği gözlemlenmiş; ödül yönteminin kurumsal, hiyerarşik ve kanunsal özellikleri üzerinde durulmuştur.

2.1. Tanzimat Dönemi

III. Ahmet ile başlayan reform hareketleri, I. Mahmut döneminde Humbaracı Ahmet Paşa⁷⁴ önderliğinde Hendesehane açılması ile devam etmiştir. Devletin Ruslarla giriştiği amansız mücadelelerde aldığı ağır yenilgi Küçük Kaynarca Anlaşması ile ortaya çıktığında Osmanlı Devleti Avrupa bilgisi ve tekniğine dayanan yeniliklere kapılarını hızlıca açmıştır.⁷⁵ 1775 yılında I. Abdülhamit Deniz Mühendishanesini kurmuştur.⁷⁶ I. Abdülhamit aynı zamanda Macar göçmeni olan Fransız ordusunda görev yapan Baron de Tott'u, Haliçte hızlı bir topçu birliği kurması için İstanbul'a davet etmiştir.⁷⁷

III. Selim'in tahta geçmesiyle hız kazanan reform hareketlerinde ilk olarak Avusturya'ya elçi yollanmıştır. Avusturya'daki askeri sistem ve toplumsal hayat hakkında elçinin yazmış olduğu sefaretnameden bilgi edinip daha sonra 1791 yılında 22 kişiden devletin zaaflarına ve yapılması gereken ıslahatlara yönelik rapor yazılmasını istemiştir. Raporlar ve sefaretname sonucunda Nizamı Cedit hareketine girişmiştir.⁷⁸ Oluşturulan yeni düzen daha çok askeri alanda hissedilmiştir.⁷⁹ İdari ve askeri işler birbirinden ayrılarak idari işlere nazırlar, askeri işlere ağaların bakması kararlaştırılmıştır. İşe yaramayan askerler uzaklaştırılıp ocakların kışlaları genişletilmiştir. En önemlisi ise askerlerin düzenli talim

⁷⁴ Abdülkadir Özcan, "Humbaracı Ahmet Paşa", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 18, İstanbul 1998, s. 351-353.

⁷⁵ Metin Kunt, "Siyasal Tarih (1600-1789)", *Türkiye Tarihi 3 Osmanlı Devleti (1600- 1908)*, Yayın Yönetmeni: Sina Akşin, Cem Yayınevi, İstanbul 2011, s. 70.

⁷⁶ M. Münir Aktepe, "I. Abdülhamit", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 1, İstanbul 1998, s. 213-216.

⁷⁷ Palmer, *age*, s. 80.

⁷⁸ Sipahi Çataltepe, *19. Yüzyıl Başlarında Avrupa Dengesi ve Nizamı Cedit Ordusu*, Göçebe Yayınları, İstanbul 1997, s. 77-84.

⁷⁹ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, TTK, Ankara 1988, C: 5, s. 61-63.

yapması istenip ücretlerinin artırılması olmuştur. Dirlikler saray gözdelerine değil, savaşıllara verilmiştir. Yeniçerilerin mevcudiyeti 30.000 düşürölüp Avrupa tüfekleri verilmiştir. Her Orta'ya bu tüfekleri kullanabilen sekiz asker verilmiştir. Yeniçeri subaylarına ıslahatlara sorun çıkartmamaları için hediyeler ve iltizamlar sunulmuştur. Yeniçeri ocağının tepkisini çekmeden alternatif bir ordu kurulması ile devam edilmiştir. Oluşturulan bu yeni orduya Nizam-ı Cedit ismi verilip en önemli amacının talimli asker yetiştirmek olduğu belirtilmiştir. Yeniçerilerin itirazlarına karşı Yeni Ocak, Bostancı Ocağı'na bağlanıp adı Bostancı Tüfenkçi Ocağı olmuştur. Yeni ordunun mali ihtiyaçlarını karşılamak için de İradi Cedit Defterdarlığı kurulmuştur.⁸⁰ Nizam-ı Cedit ordusu için aynı zamanda Mühendishane-i Berri-i Hümayun açılmıştır.⁸¹

Ocağın ağa, subay ve erlerine yüksek miktarda maaş verilmiş olup ocak ağası; 12.000 kuruş, binbaşı 4000 kuruş, cebehane erleri günlük 20 akçe ve 30 akçe tayın alırdı. Rütbe ve terfilerinde ilk olarak tüfek atma eri olarak başlar ve sırasıyla onbaşı, çavuş, alemdar, teğmen, bölükbaşı, mülazımağa, ağayı yemin, ağayı yesar, kethüda ve binbaşı olmuştur. Bir topçu eri uzun bir görev ardından top halifesi, topçu ustası, çavuş ve topçu başı olmuştur.⁸²

III. Selim döneminde aynı zamanda 1801 yılında ilk nişan verilmiştir. Osmanlı bürokrasisinde değişik anlamlarda kullanılmıştır. Madalyadan çok sonra kullanılmaya başlayan nişanın tarihçesi 12. yüzyıla dayanmaktadır.⁸³ İskenderiye savaşlarında büyük başarılar göstermiş olan Ahmet Kaptan ve İngiliz Kaptan'ın kardeşi Hacenson ödüllendirilmiştir. Ahmet Kaptan'a Halep'te ekime müsait 5 sene faizli bir mukaata, Hacenson'a da boynuna asılması için elmasla çevrili ay şeklinde nakışlı bir avize hediye edilmiştir.⁸⁴ Yine bu dönemde 1801 yılında ilk nişan Hilal Nişanı verilmiştir.⁸⁵ Fransa'nın Mısır'ı işgali sonrası girişilen İskenderiye Savaşları'nda başarı gösterenler için altın ve gümüşten Vakayı Mısırye Madalyası çıkartılmıştır.⁸⁶

⁸⁰ Çataltepe, *age*, s. 104.

⁸¹ Sina Akşin, "Siyasal Tarih (1789-1908)", *Türkiye Tarihi 3 Osmanlı Devleti (1600- 1908)*, Yayın Yönetmeni: Sina Akşin, Cem Yayınevi, İstanbul 2011, s. 77-82.

⁸² Çataltepe, *age*, s. 109.

⁸³ Kelime manası olarak işaret, alamet gibi anlamlara gelen nişan sözcüğü dilimize Farsçadan geçmiştir. Bkn. İbrahim Artuk, "Nişan", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C: 33, İstanbul 2007, s. 154-156.

⁸⁴ *Askeri Müze Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Madalya ve Nişanlar Kataloğu*, Hz. Ayten Denisenko, Askeri Müze Harbiye İstanbul, s. 11.

⁸⁵ İbrahim Artuk, "Nişan", s. 154-156.

⁸⁶ *Askeri Müze Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Madalya ve Nişanlar Kataloğu*, s. 11.

III. Selim'in olaylı bir şekilde tahttan indirilmesi yenileşme hareketlerinin önüne bir ket vurmuş olsa da seleflerinin başına gelenleri iyi gözlemleyen II. Mahmut tahta geçtiğinde son derece dikkatli adımlar atmak zorunda kalmıştır. Yeniçeri Ocağı'nın ve ulemeden bazı kişilerin yeniliklere karşı cephe alması, kaybedilen savaşlarda askeri alandaki yetersizlikler, Fransız İhtilali'nin getirmiş olduğu ulus-devlet anlayışı ile ortaya çıkan isyanlar, ayanların aşırı güçlenmesi sonucu ortaya çıkan otorite problemleri ile uğraşmak ve çözüm üretmek II. Mahmut'un omuzlarında bir yüke dönüşmüştür.⁸⁷

II. Mahmut ilk olarak Yeniçeri Ocağı ve ulema içerisinde kendisine yandaşlar bulmuştur.⁸⁸ Yeniçerilerin savaşçı özelliklerini kaybetmiş olmaları ve Osmanlı ordusunun dönemin paradigma ordusundan uzak bir yapıda olması pek çok savaş ve toprak kaybına sebep olmuştur. II. Mahmut Yunan İsyanı'nın uzamasını fırsat bilerek Yeniçeri Ocağı'na karşı bir adım atarak ocak içerisinde Eşkinici adı altında düzenli ve disiplinli tüfenk birlikleri kurmuştur. Avrupaî tarzda talim yapmak istemeyen yeniçerilere karşı ulemayı uyararak talimlerin Mısır'dan alındığına dair ikna çalışması yapmalarını istemiştir. Eşkinici Ocağı'nın kurulmasının ardından kendi aleyhlerine birtakım gelişmelerin yaşandığını fark eden Yeniçeriler 14 Haziran 1826 yılında son kez ayaklanmışlardır.⁸⁹ II. Mahmut ve çevresi aldıkları karar sonucunda Yeniçeri Ocağı'nı tamamen kaldırmak için çalışmalara başlamışlardır. Saray halkı, Tophane, Humbaracılar, Tersane sınıfı ve ulema padişahın yanında yer almıştır. Yeniçeri kışlası topa tutularak yüzlerde ocak halkı öldürülmüş ve isyan bastırılmıştır. 17 Haziran 1826 yılında isyan tamamen bastırılmış ve fermanla Yeniçeri Ocağı resmen kaldırılmıştır. Tarihte Vaka-ı Hayriye diye Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması sadece askeri değil sosyal olarak da Osmanlı Devleti içinde pek çok şeyi değiştirmiştir.⁹⁰

Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasının ardından II. Mahmut yeni bir adım atarak Avrupa tarzı talim yapan düzenli ve daimî bir ordu kurarak Asakir-i Mansure-i Muhammediye adını vermiştir. Yeni ordu on iki bin personeli profesyonel birliklerden oluşmaktadır. Avrupa usulünde düzenlenen tümen, tabur, bölük gibi bölümlere ayrılmıştır. Bir tümen üç ya da dört taburdu. Askerlere ve subaylara tüfek ve kılıç verilip kıyafet olarak da vücudu saran ceket,

⁸⁷ Kemal Beydilli, "Mahmut II" *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 27, Ankara 2003, s. 352-357.

⁸⁸ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri*, Yedigün Matbaası, İstanbul 1960, s. 27.

⁸⁹ Musa Çadircı, *Tanzimat Sürecinde Türkiye: Ülke Yönetimi*, İmge Kitapevi, Ankara 2007, s. 102.

⁹⁰ Gültekin Yıldız, *Neferin Adı Yok*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2009, s. 31-114.

topuklara kadar inen geniş pantolon ve potin uygun görülmüştür. Askerin yeni düzende yetiştirilmesinin en büyük güçlüğü talimli subay bulmak olmuştur. Harp okulu ve tıp okulu kurulmuştur. Avrupa'ya aynı zamanda askerî alanda gelişme göstermek için öğrenciler gönderilmiştir. Memurlara, derecelerine ve işlerinin önemine göre maaş bağlanmıştır. Müşirlik ve vezaret payesi, feriklik, sancak beyliği, kaymakam, alay emini, kapıcı başı ve binbaşı gibi rütbeler oluşturulmuştur. Aynı zamanda Yeniçeri ocağının kaldırılmasının ardından ilk meclis Dar-ı Şurayı Askeriye oluşturulmuştur. Meclis; kişilerin askerlik görevlerini belirlemek, askerlik usullerini incelemek ve ordunun gelişmesi için alınacak tedbirleri incelemekle sorumlu tutulmuştur.⁹¹

Asakir-i Mansure askerleri gönüllü olup görev süreleri belli değildir. 12 yıllık bir hizmetin ardından terhislerini almaya hak kazanmaktadırlar. Fakat iyi bir emekli maaşı alma haklarını kaybetmektedirler. Subaylar sakatlık, yaşlılık, hastalık gibi sebeplerle ordudan ayrılmak zorunda kalırlarsa aldıkları maaşın yarısı kadar emekli maaşı almaktadırlar. Savaşta sakatlanarak ordudan ayrılmak zorunda kaldıklarında aldıkları maaşın üçte ikisi kadar bir emekli aylığı alabilmektedirler. Erler ise hastalık, sakatlık gibi sebeplerle ordudan ayrıldıklarında aldıkları maaş kadar emekli parası alabilmektedirler. Erlere günlük 60 akçe ve ayda bir 15 akçe para verilmektedir. Rütbeliler ise aylık maaş almışlardır ve bu ücret onbaşı için 30 kuruş, binbaşı için 750 kuruş arasında değişiklik göstermektedir. Askere alımda şart 15 ila 30 yaş arasında Müslüman erkek olması gerekmektedir. Askerlerin kışlalarında bir mektebin bulunması ve günde bir kez Kuran okunan ve temel İslami bilgileri öğreten derslere katılmaları zorunlu tutulmuştur. Dersleri birliklerin imamları vermesi gerekmiştir. İmamlar da burada devlet tarafından maaşa bağlanmışlardır.⁹² Askere maaş bağlanması, maaşların belirli bir rütbe çerçevesinde belirlenmesi, maaş karşılığında yapılması gerekli kimi kuralların getirilmesi, askerliğin meslek olarak kanunlaştırılması meselesinin yanı sıra ödüllendirmenin bu kuralların haricinde kalan bir konuma çekilmesi anlamını taşımaktadır. Ordu teşkilatıyla birlikte bu teşkilata uygun rütbe sistemi oluşturulmuştur. Bu sistem Cumhuriyet dönemine kadar uygulanmış olup 10 Haziran 1935 tarihinde rütbelere yeniden sınıflandırılarak rütbelere Türkçe karşılık verilmiştir. Yeni ordunun kuruluşundan 1870 tarihine kadar rütbe terfi sistemi belirli esaslara göre

⁹¹ Karal, *age*, C. 5, s. 143-154.

⁹² Tobias Heinzelmann, *Cihattan Vatan Savunmasına*, Kitap Yayınevi, Mart 2009, İstanbul, s. 61-62.

yapılmasına rağmen hukuki bir düzenlemeye tabi olmaması sebebiyle Terfi-i Rütbe Nizamnamesiyle rütbe terfi esasları hukuki bir zeminde padişah iradesi altında kesin hükümlerle belirlenmiştir.⁹³

Ordunun en üst komutanı serasker olup ilk serasker Ağa Hüseyin Paşa'dır.⁹⁴ Ordu sekiz tertipten oluşacak ve her tertibin başında binbaşı bulunmuştur. Tertipler kola ayrılarak her kol altışar saftan oluşmuştur. Kolların başında sağ ve sol kol ağaları, safın komutası ise yüzbaşı tarafından idare edilmiştir. Ağa Hüseyin Paşa sonrası seraskerliğe getirilen Hüsrev Paşa ordunun yapısında değişikliğe gitmiştir. Tertipler taburlara ayrılıp saf yerine bölük kavramı kullanılarak kollar kaldırılmıştır. 1828'de yeni bir düzenlemeye gidilerek tertip "alay", kol "tabur", saf "bölük" olarak adlandırılmıştır. Her alay 500 askerden oluşan üç taburun birleştirilmesiyle oluşmuştur. Taburu binbaşı, tertibi de miralayın yönetmesi kararlaştırılmıştır. 1832 yılında Mehmet Ali Paşa'nın Mısır ordusuyla girişilen savaş sonrasında bölük-alay arası birliklerin üstüne liva ve firka birimleri dahil olmuştur. İki alayın oluşturduğu livanın başına paşa unvanı taşıyan mirlivanın getirilmesi kararlaştırılmıştır. İki livanın bir araya gelmesiyle firka oluşmuştur. Alaylar "hassa" ve "mansure" olarak ikiye ayrılmıştır. Başlarına ferik rütbesinde bir subay getirilmiştir. 1832'de önce Hassa Ferikliği daha sonra da Mansure Ferikliği Müşirliğe yükseltilmiştir.⁹⁵ 1836 yılında da en üst komutaya müşir rütbesi verilmiştir. 1836 yılında askeri şura oluşturulup ordunun silah teçhizat ve kıyafet işleriyle ilgilenecek askerlerin maaşlarını ve terfilerini seraskerliğe bildirmekle görevlendirilmiştir. Ordu içerisinde teknik sınıfların yanında doktor, imam, mızıkacıların ve mühendislerin de yer alması kararlaştırılmıştır. Ordu kademesinde eğitim görmüş subayların azlığı ast-üst ilişkisinde sorunlar yaratmış olup orduda disiplin sağlama problemi olmuştur.⁹⁶

II. Mahmut döneminde aynı zamanda silah ve teçhizat değil yabancı uzmanlarda orduda yer bulmuştur. Dönemin önde gelen ordusu olarak Fransız ordusundan etkilenip Mısır'ın Napolyon tarafından işgaline kadar Fransız uzmanlardan destek alınmıştır. Asakir-i Mansure ordusunun ilk Hristiyan talimcisi İtalyan Giovanni Timoteo Calasso olmuştur.

⁹³ Sinan Yıldırım, *Asakir-i Mansure-i Muhammediye Ordusu'ndan Günümüze Rütbe Terfi Sistemi*, T.C. Harp Akademileri Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, Strateji ve Stratejik Araştırmalar Ana Bilim Dalı Harp Tarihi ve Strateji Programı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2016, s. 10.

⁹⁴ Musa Çadircı, *Tanzimat Süresince Türkiye: Askerlik*, İmge Kitapevi, Ankara 2008, s. 28.

⁹⁵ Çadircı, *Ülke Yönetimi*, s. 103.

⁹⁶ Berkes, *age*, s. 190; Gültekin Yıldız, "Askeri Düzenlemeler", *Osmanlı Devleti'nde Yenileşme Hareketleri (1703-1876)*, Ed. Ali Akyıldız, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir Ocak 2013, s. 23-37.

Calasso daha sonra Rüstem Ağa ismini almıştır. Calasso orduya süvari talimleri çalıştırmıştır. Calasso'dan sonra da pek çok Avrupalı talimci orduda görev yapmış fakat rütbelere uygun pozisyonlarda çalışmamalarından, askerlerin ve halkın kötü davranmasından dolayı orduda uzun süre kalmayıp geri dönmüşlerdir.⁹⁷ Daha sonraki süreçte Prusya ordusu model alınarak 1833 yılında Prusyalı subaylar Osmanlı ordusunda görev almıştır. İki ülke arasında imzalanan antlaşmalar ve sözleşmelerle birlikte Prusyalı subayların Osmanlı ordusunda görev alması 1835 yılında gerçekleşmiştir. Bu süreç Osmanlı ihtiyat kuvvetlerini destek amacıyla Redif teşkilatının kurulmasını tavsiye eden Moltke ile başlamıştır. Moltke çoğunluğu İstanbul'da olmak üzere 4 yıl boyunca Osmanlı ordusuna danışmanlık yapmıştır.⁹⁸

1833 yılında askeri yedek milis kuvvetleri oluşturulmaya çalışılmıştır. Milis (redif) sistemiyle askerler önceden taranıp eğitilecek ve savaş zamanında hazır durumda olmaları hedeflenmiştir. 8 Temmuz 1834 tarihinde redif milis yasası ilan edilerek tüm eyaletlerde redif taburları oluşturulmaya çalışılmıştır.⁹⁹

23-32 yaş arası Müslüman erkeklerden gönüllü olarak seçilen redif birlikleri savaş çıktığında devreye girecek fakat barış döneminde ise haftanın belirli günlerinde ya da boş olduklarında köylerinde eğitim görmeleri istenmiştir. Yılda iki kere sancak ya da eyaletlerde büyük talim adı verilen 15- 20 günlükte bir eğitim almaları gerekmiştir. Talim yapılırken tarım işlerinin yoğun olmadığı bir dönem olması belirtilmiştir. Redif birliklerinin teftişinden sancak valisi sorumlu tutulmuştur. Erlerin ayda 5 kuruş, binbaşının 187 kuruş, yüzbaşının 45 kuruş, teğmenin 30 kuruş maaş alması kararlaştırılmıştır.¹⁰⁰ Redif askerlerine sadece talimlerde giymeleri için bir üniforma verilmiştir. Fakat her zaman fes takmaları istenmiştir. Subayların ise vasıfsız erlerden ayrışmaları için üniformayı hep giymeleri buyurulmuştur. 1836 tarihinde yapılan yeni düzenlemelerde redif birliklerinin sadece savaş esnasında değil yılda üç kere göreve çağırılması kararlaştırılmıştır. Bu süreçte askerlere maaş bağlanmış,

⁹⁷ Fatih Yeşil, "Kara Kuvvetlerinde Avrupalı Danışmanlar", *Osmanlı Askeri Tarihi (1792-1918)*, Ed. Gültekin Yıldız, Timaş Yayınları, İstanbul Haziran 2013, s. 86.

⁹⁸ Veli Yılmaz, *1. Dünya Harbi'nde Türk-Alman İttifakı ve Askeri Yardımlar*, Cem Ofset Basım, İstanbul 1993, s. 33-35.

⁹⁹ Stanford J. Shaw- Ezel Kural Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, E Yayınları, İstanbul 2006, C: 2, s. 73.

¹⁰⁰ Cahide Bolat, *Redif Askeri Teşkilatı*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yakın Çağ Tarihi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2000, s. 24-39.

günlük yemek ihtiyaçları karşılanmış ve kışlalar inşa edilmiştir. Redif birliklerine böylece barış zamanlarında da ülkeyi ve halkı koruma görevi verilmiştir.¹⁰¹

Yeniçeri ocağının kaldırılmasından sonra II. Mahmut Tasvir-i Hümayunlar çıkartmıştır. II. Mahmut döneminde İftihar Nişanı yaptırılmıştır. Gümüş, altın ve elmadan olan bu nişanları Abdülmecit döneminde de Memuriyet Nişanlarının bastırılması izlemiştir. Sorgu, kılıç, at, eğer, çelenk, kaftan gibi ödüllerin yerini maliyeti yüksek nişanların alması devlet hazinesini yıpratdığı için bu konuya dair 1848 yılında nizamname çıkartılmış ve herkese nişan verilmemesi kararlaştırılmıştır. 1850 yılında da ekonomik sebeplerden dolayı o zamana kadar verilen nişan ve madalyalar toplatılmış ve darphaneye gönderilmiştir.¹⁰²

Osmanlı nişanları ilk başta çelenk motifli olduğu halde daha sonraları yıldız biçiminde olmuştur. Nişanlarda ayrıca kılıç, çıpa, ay yıldız gibi süslemelerde kullanılmıştır. Avrupa ülkelerinde ise Hristiyanlığın etkisi sebebiyle daha çok haç sembolü nişanlarda kullanılmıştır. Tek yüzlü olan Osmanlı nişanları kabartmalar, kazımalar yapılarak gösterişli hale getirilmiştir. Arka yüzüne ise kontrol ve ayar damgaları kazınmıştır. Osmanlı madalyaları ilk olarak altından ve yuvarlak ya da oval olarak yapılmıştır. Madalyalar nişandan farklı olarak çift yüzlüdür. Kabartma ve kazıma tekniği kullanılarak yapılan madalyaların kordonları ve metallerinin renkleri hizmet yükümlülüğüne, savaş alanında gösterilen başarıya göre farklılaşmıştır.¹⁰³

Nişanların tek dereceli olabileceği gibi biçimindeki farklılıklara göre dereceleri de değişmiştir. Berat adı verilen bir belge ile verilmişlerdir. Belge içerisinde sultanın tuğrası, alanın adı soyadı, verilme nedeni, rütbesi ve görevi yazmıştır. Nişanlar özel kişilere verilebileceği gibi tümen, alay, kurum, gemi gibi tüzel kişilere de verilebilmiştir. Nişanlar Osmanlı Devleti'nde sadece hayatta olanlara değil öldükten sonra da sandukalarına asılmak suretiyle nişan verilebilmiştir. Nişanların ilk rütbesini almak için 20 yıl beklemek gereklidir. Savaş zamanlarında ise böyle bir süreç söz konusu olmazdı. Belirli bir nizamnameye göre çıkan nişanlar törenle birlikte padişah tarafından takılmıştır. Alan kişi taşrada ise en büyük

¹⁰¹ Heinzelmann, *age*, s. 79-83.

¹⁰² *Askeri Müze Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Madalya ve Nişanlar Kataloğu*, s. 12; İbrahim Artuk, "Nişan", s.154-156; Osmanlı Devleti 1847 yılından yıkılışına kadar düzenli olarak Salname-i Devleti Ali Osmaniye isminde resmi yıllık yayınlamıştır. Yıllıklar içerisinde devletin örgütsel yapısına, görevli erkan ve ricalin adlarına, makamlara, nişanlara ve rütbelere yer verilmiştir. Bkn. Erol Özbilgen, *agm*, s. 28.

¹⁰³ *Askeri Müze Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Madalya ve Nişanlar Kataloğu*, s. 14-15.

mülkiye amiri nişanı takmıştır. Nişanları sadece alan kişi takabilir, alan kişinin ölümünden sonra ise takılmamak şartı ile mirasçılara geçer ya da hazineye iadesi gerçekleştirilmiştir. Nişanı belirli zamanlarda törenlerde takmak bir saygı göstergesi ve devlete bağlılık olarak görülmüştür.¹⁰⁴

II. Mahmut'un ölümünün ardında yerine geçen oğlu Abdülmecit Efendi Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılma sürecini durdurmaya ve pek çok alanda 18. yüzyılda başlayan yeniliklerin devamını getirmeye çalışan bir Osmanlı hükümdarı olarak 3 Kasım 1839 yılında Osmanlı modernleşmesinde önemli bir yeri olan Tanzimat Fermanı'nı Reşit Paşa önderliğinde ilan etmiştir.¹⁰⁵

Tanzimat Fermanı'yla Avrupa'da oluşan İngiltere ve Fransa bloğuna dahil olmaya çalışan Osmanlı Devleti bu şekilde bir denge sistemi kurmaya çalışmıştır. Tanzimat Fermanı'nın askeri düzenlemeler açısından getirmiş olduğu en büyük yenilik tebaa için getirilen hak ve ödevlerdir. Bu ödevler içerisinde askerlik hizmeti oldukça önemlidir.¹⁰⁶ III. Selim ile başlayan askeri alandaki yenileşmeler Tanzimat sürecine gelene kadar Batılı tarzda eğitimi ve yenilikleri kabul etse de yapısı gereği ocak formundan kurtulamamıştır. II. Mahmut döneminde oluşturulan yeni ordu yapısı bakımından doğulu, silah ve eğitim açısından batılı olmuştur. Orduya asker alma yöntemi ise yapılan düzenlemelere rağmen oldukça serttir. İllerde yakalanan tüm gençler elleri kelepçeli olarak en yakın kasabada diğer askerlerin kendilerine katılmasını bekleyerek hapis hayatı yaşamışlardır. Bu şekilde askerlik ömür boyu mahkûmiyet şeklinde tasvir edilmiştir.¹⁰⁷

Tanzimat Fermanı, "Vatan'ın korunması için halkın asker vermesinin kutsal borç" ilan edilmesi kararının ve asker toplanan bölgelerin mevcut düzenlerinin göz ardı edilerek asker toplanmasının getirdiği sonuçların toplum için çok ağır olmasının farkına varılması açısından önemlidir. Oluşan zararların önüne geçmek amacıyla askerlik süresinin dört beş yıla indirilmesi kararlaştırılmıştır fakat konuda konuya ilişkin detaylar verilmemiştir.¹⁰⁸

¹⁰⁴ *Askeri Müze Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Madalya ve Nişanlar Kataloğu*, s. 16-20.

¹⁰⁵ İlber Ortaylı, *İmparatorluğun Son Nefesi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2014, s. 47.

¹⁰⁶ Reşat Kaynar, *Mustafa Reşit Paşa ve Tanzimat*, TTK, Ankara 2010, s. 178.

¹⁰⁷ Karal, *age*, C: 5, s. 170-178.

¹⁰⁸ Heinzelmann, *age*, s. 91; Karal, *age*, C: 5., s. 179.

Gülhane Fermanı'nın en önemli noktası II. Mahmut döneminde yapılan Nüfus sayımının daha güvenilir bir şekilde yapılarak nüfus sayısı, kişilerin yaşı ve gelirleri hakkında bilgi olarak asker alımlarının yapılması olmuştur.¹⁰⁹ Reformların uygulamaya konması her bölgede aynı anda yapılmamıştır. İlk olarak 1843 yılında ordu beş bölüme ayrılıp beş ordunun kendisine asker toplayacağı bölgeler belirlenmiştir.¹¹⁰

Ferman maddeleri göz önüne alındığında ocak usulüne uygun meslek askerliği yerine kura usulü getirilmiştir. 1844 sonrası 20 yaşına gelmiş erkekler kura usulü ile ya da gönüllü olarak orduya katılmışlardır. Her aileden bir kişi askere alınıp tek çocuklu ailelerden asker alınmamıştır. Tanzimat Fermanı'nın getirmiş olduğu eşitlik ilkesi gereği Hristiyanların da cizye vermektan muaf tutulması karşılığında askerlik hizmetine alınması kararlaştırılmıştır. Kura kanunuyla birlikte her ne kadar askeri düzen adil bir şekilde sağlanmaya çalışılsa da dağlık ve göçebe kültürde yaşayan halk tarafından asker alımları hoş karşılanmayıp isyanları beraberinde getirmiştir.¹¹¹

Fransa'da ilk kez Napolyon döneminde başlayan zorunlu askerlik uygulaması Osmanlı Devleti'nde 1846 yılında Kura Kanunu ile uygulanmaya başlanmıştır. Askeri alanda büyük bir değişime öncülük eden Napolyon modern tarihin en parlak askeri önderlerinden biri kabul edilmektedir. Paralı askerlerden oluşan orduları dava bilinciyle hareket eden yurttaş askerlere dönüştürüp 1798 yılında 20-25 yaş arasındaki sağlıklı erkekler zorunlu askerlik uygulamasına tabi tutulmuştur. Napolyon ile yetenekli subaylar başka bir yerde bulamayacakları terfi imkanlarına sahip olmuşlardır. Savaşta göstermiş oldukları başarılarla göre terfi ve taltiflerle ödüllendirilen subaylar Napolyon'a sonsuz bir sadakat duygusu ile bağlılık göstermişlerdir.¹¹²

1843 yılında planlanan Kura Kanunu üç yıl sonra uygulamaya konularak 1870 yılına kadar değişikliğe uğramadan yürürlükte kalmıştır. Osmanlı Devleti sınırlarında yaşayan her Müslüman erkeğin 5 yıllık askerlik görevini yerine getirmesi istenmiştir. Görevi bitenler 7 yıllık redif teşkilatında görevlendirilmişlerdir. Kanunnamede askere alınma ve devre

¹⁰⁹ Çadırcı, *Askerlik*, s. 66.

¹¹⁰ Heinzelmann, *age*, s. 113.

¹¹¹ Karal, *age*, C: 5, s. 179-180.

¹¹² John Merriman, *Rönesans'tan Bugüne Modern Avrupa Tarihi*, Say Yayınları, İstanbul 2018, s. 528-545.

değişimleri hakkında bilgi verilmiştir. 20-25 yaş arasındaki erkeklerin 6 kez kuraya katılması zorunlu tutulmuştur. 20 yaşın altı ya da 25 yaşın üstü erkeklerin kuraya katılmaları zorunlu tutulmamıştır. 5 görevliden oluşan kura meclisi, kazalarda kura usulünü uygulamışlardır. Kura meclisi her kazada yerel görevlilerden birini yanına almıştır. Bunun amacı kurada kayırma, himaye gibi davranışların önüne geçmektir. Kura uygulamasından kaçanların kuraya tabi tutulmadan askere alınmaları kararlaştırılmıştır. Kurada asker olanlara 20 günlük süre verilerek aileleriyle vedalaşmalarına olanak sağlanmıştır. 20 günlük sürede kaçanlar yakalanınca 60 değnek vurularak askere geri alınmıştır.¹¹³ 20 günlük izin öncesinde askerlere yemin ettirilmiş, göreve zamanında dönerlerse hürmet görecekları serbest dolaşabilecekleri fakat kaçarlarsa şerefsiz sayılacakları ve serbest hareket edemeyecekleri belirtilmiştir. Asker kaçaklarını saklayanlara ise devlet memuruysa memuriyetten uzaklaştırma, halktan biri ise sürgün ya da hapis cezasının yanında bir yıllık ödeyecekleri vergi parası kadar para cezası da verilmiştir. Asker kaçaklarını ihbar eden kişilere ise para ödülü verilmesi kararlaştırılmıştır.¹¹⁴

Kanunnamede mülkiye ve ilmiyede görevli olanlar, tarikat şeyhleri, camilerde görevli imam, müezzin, vaiz, medrese öğrencileri askerlikten muaf tutulmuştur. Evini tek başına geçindiren kişide 5 yıllık muvazzaf askerlikten muaf tutulmuştur. Bünyesi zayıf hastalıklı ya da uzvu eksik olanlar, İstanbul halkı, bedel ödeyenler askerlikten muaf tutulmuştur.¹¹⁵

Askerler evlenmek istediğinde hane geçindirebilecek olanların evliliğine müsaade edilip olmayanların ise subay olana kadar evlenmesine izin verilmemiştir. Kura ile asker olanlara ise bir yakınının evi geçindirebileceğine dair taahhüt vermesi üzerine evliliğine izin verilmiştir. Askerlikte evlilik ruhsatı almadan evlenenler ise hapis cezası almışlardır.¹¹⁶

1839'da ilan edilen Tanzimat Fermanı'nı yeterli bulmayan Batılı Devletler Kırım Harbi'nde Rusya'ya karşı Osmanlı'yı desteklerken Hıristiyan tebaanın hakları konusunda

¹¹³ Çadırcı, *Askerlik*, s. 67-73.

¹¹⁴ Faruk Aydın, *Tanzimat'tan Sonra Askere Alma Kanunları*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1994, s. 14.

¹¹⁵ Heinzelmann, *age*, s. 143-160.

¹¹⁶ Uğur Ünal, *Sultan Abdülaziz Devri Osmanlı Kara Ordusu*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 2008, s. 25.

düzenlemeler yapılmasını istemişlerdir.¹¹⁷ Ferman adalet önünde, okullarda ve askerlik hizmetinde eşitliği getirip kelle vergisini kaldırarak tebaaya kamu görevlerinde eşit istihdam olanağı sağlamayı amaçlamıştır.¹¹⁸

1856 Islahat Fermanı'nda Hristiyan halkın Müslümanlar gibi askerlik yapması kabul edilip her yıl 25.000 bin asker alınması kararlaştırılmıştır. Toplanan askerlerin Müslüman askerlerle birlikte karma birlikler oluşturulması kabul edilmiştir. Hristiyan subaylara Osmanlı Ordusu'nda albaylığa kadar terfi hakkı da tanınmıştır.¹¹⁹

19. Yüzyılda ordu teşkilatında yapılan yeni düzenlemeler ile Osmanlı Ordusu dört bölüme ayrılmıştır: Muvazzaf kuvvetler, yedek kuvvetler, yardımcı kuvvetler ve başı bozuklar. Muvazzaf kuvvetler de ayrı merkezlerde bulunan 6 orduya bölünmüştür. Her ordu bir müşirin komutasına verilmiştir. Müşirlerin aylık maaşları yetmiş bin ila seksen bin kuruş arasında değişmiştir. Ordunun en küçük birliği 10 erden oluşan mangadır. Manganın başında onbaşı, iki manganın başında çavuş, dört manganın başında teğmen, sekiz mangadan oluşan ve bölük adını verilen birliği de yüzbaşı yönetmiştir. Sekiz bölükten kurulan taburu binbaşı, alayları da miralay yönetmiştir.¹²⁰

Osmanlı Devleti'nde madalya ise Tanzimat sonrası dönemde kullanılmaya başlamıştır. Öncesinde ise önemli olay ya da başarı gösteren kişilere şan şeref anlamında kılıç, çelenk, sorguç, tuğ, kaftan gibi armağanlar verilmiştir. Osmanlı Devleti'nde ilk madalya Padişah Birinci Mahmut döneminde 1730 yılında altın olarak çıkartılan Ferahi Madalyası'dır. 1754 yılında Üçüncü Osman döneminde de Sikkeyi Cedit madalyaları bastırılmıştır. 1801 yılında Mısır Olayı nedeniyle Padişah Üçüncü Selim Mısır'da bulunmuş olan Osmanlı ve İngiliz askerlerine altın ve gümüşten Vakayi Mısriye Madalyası dağıtmıştır. Sultan İkinci Mahmut döneminde 1824 yılında altın, gümüş, bakır olmak üzere İşkodra Madalyası çıkartılmıştır. 1833 yılında da altın ve gümüş olmak üzere Hünkâr İskelesi Madalyası çıkartılmıştır. 1839 yılında Sultan Abdülmecit zamanında da altın ve gümüş olmak üzere İftihar Madalyası bastırılmıştır. Sultan Abdülmecit döneminde Tanzimat

¹¹⁷ Ufuk Gülsoy, "Islahat Fermanı", TDV İslam Ansiklopedisi, C: 19, İstanbul 1999, s. 185-190; Edouart Philippe Engelhardt, *Tanzimat ve Türkiye*, Çev. Ali Reşat, Kaknüs Yayınları, İstanbul 1999, s. 137.

¹¹⁸ Kemal H. Karpat, *Osmanlı'dan Günümüze Asker ve Siyaset*, Timaş Yayınları, İstanbul 2010, s. 39.

¹¹⁹ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, TTK, 1988, Ankara, C: 6, S. 160; Roderic H. Davison, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Reform*, Çev. Osman Akınhay, Agora Kitaplığı, İstanbul 2005, s. 60.

¹²⁰ Karal, *Osmanlı Tarihi* C: 6, s. 163.

Fermanı için 1850 yılında Tanzimat'ı Hayriye adında tunçtan yapılan bir madalya bastırılmıştır.¹²¹ Tanzimat sonrası dönemde günümüzdeki gibi bir madalya anlayışı gelişmiştir. Savaşta başarı kazananlara, unutulmaması gereken bir olay anısına boyuna ya da göğse takılmak için devlet tarafından bastırılmaya başlanmıştır. Madalyalar, hizmetin belirli şartlara bağlı olarak verilen taltifi değildir. Olağanüstü bir olay ya da durum karşısında verildiği için geri alınması olanaksızdır.¹²²

Sultan Abdülaziz dönemi on beş yıllık bir barış sürecidir.¹²³ Sultan Abdülaziz döneminde Hristiyan halkın yoğun olarak yaşadığı yerlerde sürekli isyanların gerçekleşmesi ve bu isyanların güçlkle bastırılması devletin güçsüzlüğünü göstermektedir.¹²⁴ Devleti savunmak için orduya ağırlık verilmiştir. Askerlik tüm halk için zorunlu tutulmasına rağmen Hristiyanlar askere alınmamıştır. Ayrıca Rumeli'de, Bosna Hersek'te, Arnavutluk'ta ve Doğu Anadolu'da da asker toplanamamıştır.¹²⁵

Abdülaziz döneminde 1861-1869 tarihleri arasında Avrupalı hükümdarlar gibi kendisine bir hassa alayı oluşturup askerlerin kıyafetlerini gösterişsiz bulduğu için Cezayir askeri tarafından kullanılan kıyafeti kabul etmiştir. Prusya'dan tüfek sipariş etmiştir. Subaylara ilk defa tabanca ve süvarilere de kısa filintaya benzeyen tüfekler verilmiştir. Tophane-i Amire'ye bağlı fabrikalarda en yeni model tüfek, top mermi yapılması için buna elverişli makineler getirtilmiştir.¹²⁶

Askerlere verilen maaşlar ordunun senelik bütçesinden, harp malzemesi, istihkam, topçuluk malzemeleri devletin genel bütçesinden karşılanmıştır. Tanzimat dönemi boyunca devlet askerlere maaşlarını ve tayınatlarını vermiştir. Erbaşların maaş ve tayınları subay ve generallere göre oldukça düşüktür. Abdülaziz döneminde ise devletin artan dış borçları nedeniyle uzun bir süre asker maaşları verilememiştir. Maaşların ödenebilmesi ve israfın önüne geçebilmek amacıyla bazı memuriyetler kaldırılıp fazla olan maaşlar indirilmiştir. Emekli subay ve üstlerinin maaşlarında yüzde ikilik bir kesinti yapılmıştır. Mali durumu

¹²¹ *Askeri Müze Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Madalya ve Nişanlar Kataloğu*, s. 9.

¹²² Erol Özbilgen, *agm*, s. 119-120.

¹²³ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, C: 7, TTK, Ankara 1988, s. 340.

¹²⁴ Davison, *age*, s. 115.

¹²⁵ Ünal, *age*, s. 33.

¹²⁶ Ersoy Zengin, Sultan Abdülaziz Devri Harp Sanayi'', *Sultan Abdülaziz ve Dönemi Sempozyumu*, C: 3, TTK, Ankara 2014, s. 133.

düzenlemek ve ihtiyaç sahiplerine vermek amacıyla memur maaşlarında yüzde beş kesinti yapılmıştır. Askeri doktor, eczacı ve askerlerden de yapılan kesintiler Emekli Asker Yetimleri Sandığı'nda¹²⁷ toplanmıştır. Subayların uzun süreli görev dışında gittikleri 25-30 günlük gezilerin masraflarını kendilerinin karşılaması istenmiştir. Sadece teğmen ve üstü rütbeler izinli oldukları dönemde maaş alabilmişlerdir. Kura ile gelen askerlere yolda geçirdikleri süre boyunca masrafları için günlük altmışar para yemeklik verilmesi kararlaştırılmıştır. Askerlere sağlanan kolaylıklardan birisi posta ücreti alınmamasıdır. Subay ve askerlerden ölenlerin yakınlarına uygun miktarda maaş verilmiştir. Asker ya da subayların askerlik yapmalarına engel teşkil edecek hastalıkları olduğunda emekliye ayrılmasına izin verilmiştir. 35 sene hizmette kalanların da emekli olmalarına izin verilmiştir. 35 sene hizmet edenler 2. Dereceden, 50 sene ve üzeri hizmet edenler 1. Dereceden emekli olmaya hak kazanmışlardır.¹²⁸

Askeri ceza kanunnamesine göre ceza gerektiren hallere cürm denilip üçe ayrılmıştır. Cinayet için idam, müebbet kürek, müebbet kalebent, bir seneden on seneye kadar kürek ya da kalabent, müebbet sürgün, bir seneden beş seneye kadar prangabent cezaları uygulanmıştır. Cünha için askerlikten ihraç, ihraçla beraber üç aydan üç seneye kadar sürgün, kırk beş günden bir seneye kadar hapis, on beş günden bir seneye kadar prangabent, on beş değnekten seksen değneğe kadar darp, on günden altı aya kadarda demirbent cezaları uygulanmıştır. Kabahat için yirmi dört saatten kırk beş güne kadar hapis, yirmi dört saatten on güne kadar demirbent, üç değnekten on beş değneğe kadar darp, küçük subayların ve onbaşlıların rütbelerinden azilleri içeren cezalar verilmiştir. 1869 Askeri Ceza Kanunnamesine göre idam cezalarını gerektiren haller belirlenmiştir: Düşmanla birlikte hareket ederek devlete silah tutmak, harp esiri olduktan sonra taraf değiştirmek, kumanda ettiği askerleri, muhafaza ettiği kaleyi, emrindeki cephaneyi, erzakı, parolayı düşman yararına kullanmak, düşmanlar için savaşa girmek, askeri firara davet etmek, muharip bir devlete asker toplamak, düşman tarafına bilgi sızdırmak, çatışma halinde bulunduğu mevkiden kaçanlar, silah altında üstlerini darp etmek, ahaliden birisine saldırmak ya da kasten öldürmek, nöbetçiye saldırmak, hastaya suikast amaçlı yanlış ilaç veren doktorlar.

¹²⁷Yunus Özger, "Tanzimat Sonrası Osmanlı Kara Ordusunda Emeklilik İşlemlerine Dair yapılan Düzenlemeler ve 1881 Tarihli Tekaüt Kanunnamesinin Tahlili", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 2011, S: 30, s. 208-214.

¹²⁸ Ünal, *age*, s.131-133, 136, 137-140.

Askerlik mesleğinden ihraç edilenler şu şekildedir: Görevli olduğu halde subayların harbe gitmemesi, müttefik ya da tarafsız bir devletin topraklarına izinsiz girerek düşmanlığa sebep olan kumandanlar, barış zamanlarında bağlı olduğu birlikten üç ay kaybolan subaylar ve üstleri, kuradan muaf kişileri zorla askere alan ya da kura çıkan kişileri dahil etmeyen subay ve üstleri. Askerlikte görevini kötüye kullananlar da askerlikten ihraç edilmiştir. Askerlerin moralinin yüksek olması ve daha iyi performans göstermeleri için nişan, madalya ya da para ile ödüllendirilmiş, ziyafet verilmiştir.¹²⁹

1869 yılında Seraskerliğe gelen Hüseyin Avni Paşa 1843 yılındaki kanunnameyi değiştirip 1870'te yeni askere alma kanunlarını ilan etmiştir. Oluşturulan kanunlara göre ordu bünyesi Nizamiye, Redif ve Müstahfiz olmak üzere üçe ayrılmıştır. Nizamiye kuvvetleri faal ve yedek olarak ikiye, redif kuvvetleri de birinci ve ikinci sınıf redif kuvvetleri olarak ikiye ayrılmıştır.¹³⁰

Askerlik görevi tüm Osmanlı tebaasına mecburi olup hizmet süresinin tümü yirmi yıldır. Nizamiye ordusunda hizmet dört yıl olarak belirlenmiştir. Bu hizmeti bitirenler yedek sınıfına geçerek bir yılda yedek hizmette kalmışlardır. Redif sınıfında hizmet altı yıl olup üçer yıl olarak iki bölüme ayrılmıştır. Nizamiye ve ihtiyat sınıfında süresi dolanlar ile kura çıkmayanlar redif hizmetinde her yıl bir ay çağrılacakları yerde askerlik yapmaları kararlaştırılmıştır. Redif hizmetini de bitirenler müstahfiz olarak 8 yıl hizmet almışlardır.¹³¹

Kadılar, hakimler, sürekli olarak ilimle uğraşan hocalar, padişahın özel hizmetlileri, İstanbul halkı askerlikten muaf tutulmuştur. Memurlar ise ya bedelli olarak askerlik yapmakta ya da bizzat kendisi askerlik yapmıştır. Askerlik yapmalarına engel teşkil edecek iyileşmeyen sağlık sorunları olan kör, topal, sakatların muayeneleri sonrası askerlikten muaftılar. 70 yaşını geçmiş bakacak kimsesi olmayan kişilerin tek oğulları varsa erkek çocuk askere alınmamıştır. Tek başına ailesini geçindiren kişilerin de kuraları ertelenmiştir. Kuradan firar edenler direk askere alınmış, askerlikten muaf olmak için uzuvlarına zarar

¹²⁹Özlem Şahin, “Abdülmeccid Dönemi Hürriyet Bağlayıcı ve Kısıtlayıcı Ceza Uygulamalarına Dair Bir İnceleme”, SEFAD, Yıl: 2020, S:43, s. 500-515; Ünal, *age*, s. 145-151, 152.

¹³⁰ Ünal, *age*, s. 23-25; Ayn, *age*, s. 23.

¹³¹ Odile Moreau, *Reformlar Çağında Osmanlı İmparatorluğu*, Çev. Işık Ergüden, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2010, s. 18.

verenler ise uygun bir askeri hizmette çalıştırılmışlardır. Askerleri saklayanlara üç ay hapis cezası ya da para cezası verilmiştir.¹³²

Silahlı kuvvetler yedi ordu merkezine ayrılmıştır. Her sancak bir generalin, her fırka bir ferihin, her ordu ise bir mareşalin komutasına verilmiştir. Hüseyin Avni Paşa ordu için yeni talim usulleri getirerek askerlerin savaşıma güçlerini ve yeteneklerini arttırmaya çalışmıştır. Bu dönemde yabancı uzmanlardan da yararlanılmıştır.¹³³

1870 öncesi gerçekleştirilen terfi uygulamalarında herhangi bir hukuki düzenleme olmamasına rağmen Takvim-i Vekayi'de yer alan bazı askeri yükümlülüklerde rütbe ve terfilerle ilgili emirler belirtilmiştir. Buna göre; bir üst rütbeye terfi ve tayin olabilmek için aranan özelliklerden biri okuryazar olmaktır. Terfi ve tayin için boş kadro da olması gerekmektedir. Bir üst rütbeye terfi için ölüm, emeklilik, azil, istifa, ihraç yeni birlik kurulması gibi sebeplerle boş kadro oluşmasını beklemek gerekmiştir. Muharebelerde üstün hizmet, komutanlar tarafından takdir edilme, liyakatli olma, yurtdışı eğitiminde başarı, meslekte gösterilen başarı, terfi için gerekli diğer niteliklerdendir. Hüseyin Avni Paşa'nın seraskerlik makamına gelmesiyle birlikte askeri alanda pek çok değişikliğe gidilmiştir. Rütbe ve terfi uygulamaları Terfi-i Rütbe Nizamnamesiyle belirli bir düzene oturtulmuştur. Mekteb-i Harbiye ve Mühendishane-i Berri-i Hümayun mezunları teğmen, Erkan-ı Harbiye Mezunlarının yüzbaşı olarak işe başlaması kararlaştırılmıştır. Alaylı olarak tabir edilen askerlerin altı yıllık bir eğitimden sonra çavuş ve astsubay rütbesi alması belirli görev süresi sonrası teğmen olması kararlaştırılmıştır. Fakat muharebelerde üstün başarı gösterenler, devlet ve millet yararına işler yapan subaylara ordu kumandanlarının ödül olarak rütbe terfi vermesi sağlanmıştır. Her rütbe için belirli bir asgari rütbe bekleme süresi olup adaletsizliğin önüne geçmek için subayların diploma mezuniyet notları göz önüne alınarak terfileri yapılmıştır. Subayların terfi sistemleri ise dört aşamadan oluşmaktadır. Birincisi; alay çavuşu, cephaneci çavuşu, baş çavuş, sıra çavuşu ve bölük emini, ikincisi; teğmen, yüzbaşı, kolağası, üçüncüsü; alay emini, binbaşı, yarbay, albay, dördüncüsü ise tuğgeneral, korgeneral ve müşirdir.¹³⁴

¹³² Ünal, *age*, s. 27-28.

¹³³ Karal, *age*, C:7, s. 183-189.

¹³⁴ Kadir Türker Geçer, "19. Yüzyılda Osmanlı Ordusunda Rütbe Terfi Uygulamaları ve 1870 Tarihli Terfi-i Rütbe Nizamnamesi", *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt:10, S. 19, Ankara 2019, s. 1-42; Ünal, *age*, s. 57.

2.2. Mutlakiyet Dönemi

31 Ağustos 1876'da Anayasa'ya dayalı meşruti bir idare kurmak isteyen ve bu yüzden Sultan Abdülaziz ve V. Murat'ı tahttan indiren Mithat Paşa ve arkadaşlarıyla anlaşarak tahta çıkan Sultan II. Abdülhamit'in saltanatı karışıklıkların oldukça yoğun olduğu bir dönemdir.¹³⁵ Sırbistan ve Karadağ ile harbe girilmiş, Rusya Sırpların mağlubiyeti üzerine Osmanlı Devleti'ne ultimatom vermiş ve Sırplarla mütarekeye zorlanmıştır. 1856 Paris Anlaşması'na iştirak eden devletler Balkanlarda Islahat ve Osmanlı toprak bütünlüğü için İstanbul'da konferansa davet edilmişlerdir. Konferansta Batılı devletleri etkilemeye ve Balkan coğrafyasında Yabancı devletlerin müdahalelerine gerek kalmadan reform yapılabileceğine Osmanlı Devleti'nin genel bir reform yapmaya istekli olduğunu göstermek için 23 Aralık 1876 tarihinde Kanuni Esasi ilan edilmiştir. Tanzimat'la başlayan modernleşme sürecinin devamı olan Kanuni Esasi iç dinamiklerden çok dış dinamiklerin etkisinin yoğun görüldüğü bir anayasa olarak Osmanlı Devleti'nde kabul görmüştür.¹³⁶

Konferansın Avrupalı Devletler tarafından beklenen şekilde karşılanmaması ve Rusya'nın Balkanlardaki durumu bahane ederek 1877'de Osmanlı'ya harp ilan etmesi savaşı kaçınılmaz kılmıştır. Tarihe 93 harbi olarak geçen 1877-78 Osmanlı Rus harbi Osmanlı Devleti'nin ağır bir yenilgisiyle son bulmuştur. Savaş sonucunda İstanbul'a kadar ilerleyen Rus ordusu İngilizlerin desteğiyle mütareke yapılmasına ikna edilerek durdurulmuştur. Yeşilköy anlaşmasıyla geri çekilen Rus ordusu İngiltere ve Avusturya'nın da katılımıyla anlaşma şartlarını görüşmek üzere Bismark'ın öncülüğünde Berlin Kongresi'ne Osmanlı Devleti'nin topraklarını paylaşmak için yol almışlardır. Berlin Kongresi'yle devletler arası barışın sağlanması beklenirken ileriki yıllar için ihtilaflara sebebiyet vermiştir.¹³⁷

II. Selim'in başlattığı yenileşme hareketleri, II. Abdülhamit döneminde olan askeriyedeki gelişmeler neticesinde nihayet I. Meşrutiyet ile son evresine ulaşmıştır. 93 Harbi'nin ağır yenilgisi ve savaş sonrasında edinilen deneyimle bir komisyon oluşturularak

¹³⁵ Cevdet Küçük, "2. Abdülhamit", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C: 1, İstanbul 1988, s. 216-224.

¹³⁶ Mehmet Akif Aydın, "Kanuni Esasi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C: 24, İstanbul 2001, s. 328-330.

¹³⁷ Ali İhsan Gencer, "Berlin Antlaşması", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C: 5, İstanbul 1992, s. 516-517; Mete Tuncay, "Siyasal Tarih (1908-1923)", *Türkiye Tarihi 4*, Cem Yayınevi, İstanbul 1997, s. 27; Aram Andonyan, *Balkan Savaşı*, Aras Yayıncılık, İstanbul 2002, s. 39.

1879'da Avrupa ordularında olduğu gibi tümen düzeni belirlenmiştir. Bir tümen, iki tugay, iki alay, dört tabur ve taburda dört bölükten oluşmuştur. Osmanlı askeri kuvvetleri sefer sırasında yedi nizamiye, on iki redif ve altı müstahfiz olmak üzere yirmi beş kolordudan oluşmuştur. Hizmet süreleri ise 20 yıl olarak kalmıştır. Altı yıl nizamiye diğer yıllar ise ihtiyat olarak belirlenmiştir. Redif süresi sekiz yıl olup, müstahfizlik ise altı yıl olmuştur.¹³⁸

Osmanlı Devleti'nin bir Avrupalı gücün desteğini alarak kendisini toparlayabileceği inancını taşıyan II. Abdülhamit, dönemin parlak gücü olan Almanya ile ittifak kurma niyetindedir. 1880 yılında İstanbul'daki Almanya elçiliğine danışmanını gönderen II. Abdülhamit Alman subayların Osmanlı hizmetine girmesini istemiştir. Olumlu dönüş üzerine 1882 yılında dört Alman subayının üç yıl sözleşmeli olarak Osmanlı ordusunda görev almasına izin verilmiştir. Albay Kaehler başkanlığında topçu Yüzbaşı Kamphövener, süvari yüzbaşı von Hobe, topçu Yüzbaşı Ristow ve 1883 yılında Kurmay Yarbay von der Goltz'un katılımıyla askeri heyet göreve başlamıştır. Bu subaylar gelişlerinden üç ay içinde hizmete devam edip etmeyeceklerini bildireceklerdir. Şartları beğenmeyenler, Alman ordusuna dönebilmeleri için üç ay maaşlı izin almış sayılmışlardır. Albay von Kaehler gelir gelmez Osmanlı ordusunda Mirliva rütbesi ile göreve başlayıp Paşa olmuştur. Alman İmparatoru da bunun üzerine Kaehler'i tümgeneralliğe yükseltmiştir. Kaehler Paşa daha sonra Osmanlı ferîği yapılmıştır ve padişah yaverliğine atanmıştır. Albay olarak gelişinden üç yıl sonra 1885'te öldüğünde Mareşal olmuştur. Osmanlı ordusunda hızlı rütbelere yükselmek ve Alman ordusunda da eşdeğer rütbelere gelmek gelenler için oldukça caziptir. Gelenlere sağlanan parasal olanaklar düzgün maaş alamayan Osmanlı subaylarını haklı olarak öfkelenmiştir. Sözleşmede belirtilenden fazla maaş, madalya ve rütbelere taltif edilmelerini haksızlık olarak görmekteydiler. Osmanlı ordusuna gelen bu yabancı subaylar ise sadece akıl vererek, emir vermekle görevli sayılmışlardır. Üniformasını taşıdıkları ordunun gelenek ve kurallarını uymamaları Türk komutanlarla anlaşmazlığa itmiştir. Bu yüzden danışmanlıkta pek yararlı olamamışlardır.¹³⁹

1896 yılına kadar görev yapan Goltz Paşa Osmanlı ordusunda kalıcı değişikliklere imza atmıştır. Goltz Paşa manevi yönden dirayetli olan Türklerden güçlü bir ordu

¹³⁸ Çadırcı, *Askerlik*, s. 109-113.

¹³⁹ İlber Ortaylı, *İkinci Abdülhamit Dönemi'nde Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1981, s. 60-61.

oluşturmayı planlamışlardır.¹⁴⁰ Goltz özellikle genç subayların eğitiminde etkin rol oynamıştır. Eğitim gören genç subay ve subay adaylarını etkileyerek bir Alman hayranlığı yaratmıştır. Osmanlı ordusu hakkında Alman askeri makamlarına günü gününe haber veren politik oyunlar yapan bir müşavir olan Goltz Paşa yine de diğer Alman subaylarından farklı olarak Osmanlı ordusunu en iyi tanıyan reformculardan olmuştur.¹⁴¹

1886 yılında ise 1870'ten bu yana yürürlükte olan Kura Kanunnamesindeki uygulama zorluklarını ortadan kaldırmak ve daha verimli bir asker alma düzeni oluşturmak için Nizamiye Kanunu yayınlanmıştır. Bu kanuna göre askerlik görevi kişilerin 20 yaşına girdiği mart ayının ilk günü başlamıştır. Askerlik süresi 20 yıl olarak kalıp ilk altı yılı nizamiye, ondan sonraki sekiz yıl redif, geri kalan altı yıl ise mustahfız olarak belirlenmiştir. Teknik sınıflarda askerlik ise 12 yıl olarak belirlenmiştir. Bu kesim mustahfız hizmetinden muaf tutulmuştur. Askerlik hizmetinden kutsal topraklarda görev yapanlar, medrese hocaları, diplomalı kadı ve naipler, padişahın hizmetinde bulunanlar muaf tutulmuştur. 1889 yılında ise 93 harbenden çıkarılan derslerle ordu teşkilatlanmasının değişik safhalarında bazı düzenlemeler yapılmıştır. Savaş ve barış dönemleri için yeni planlamalar hazırlanmıştır. Savaşa hazırlıksız yakalanmamak için 17 Eylül'de Seferberlik Nizamnamesi kabul edilmiştir.¹⁴²

Doğu ve Güneydoğu Anadolu ile Kuzey Irak'ta ikamet eden Kürt aşiretlerden yarı düzenli atlı birlikler oluşturmak amacı ile Hamidiye Süvari Alayları adı altında yeni yapı Osmanlı ordusuna katılmıştır.¹⁴³

Ordu dış görünüş ve teşkilat yapısıyla modern bir görünümde olsa da askeriyede de bozulma ve çöküntü kaçınılmaz olmuştur. Maaşlar yılda sadece beş altı kere verilebilmiştir. Askeri binalar yetersiz, depolar boştur. Eksiklikler için maliyeden para sağlamak olanaksızdır. Buğday ambarlarında buğday kalmamış, yiyecekleri kötü, üstü başı bakımsız, sürdürdüğü hayat bir hayvaninkinden az farklıdır. Faal hizmet sürelerinin iki katı

¹⁴⁰ Fatih Yeşil, "Kara Kuvvetlerinde Avrupalı Danışmanlar", *Osmanlı Askeri Tarihi (1792-1918)*, Ed. Gültekin Yıldız, Timaş Yayınları, İstanbul Haziran 2013, s. 91-95; Ahmet Turan Alkan, *2. Meşrutiyet Devrinde Ordu ve Siyaset*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2013, s. 47.

¹⁴¹ Ortaylı, *İkinci Abdülhamit Dönemi'nde Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu*, s. 64-66.

¹⁴² Şenol Çöklü, *1. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Askere Alma Usulleri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 2014, s. 34-44.

¹⁴³ Moreau, *age*, s. 83-91.

çalıştırılmakta ve imparatorluğun uzak köşelerine gittiklerinde geri dönme ihtimallerinin olmadığı herkesçe bilinmektedir. Subayların yükselmelerinde haksızlık yapılmakta, terfilerin kıdeme ve liyakate göre değil şahsi takdirlerle yapıldığı bunun için askerlerin kendilerini tam anlamıyla bu mesleğe vermediği belirtilmiştir. Ordu kademelerindeki yükselmenin padişah, saray adamları, paşalar ve nüfuzlu kimselerin himayesine göre yapılmıştır. Yüksek rütbelere emek karşılığında kazanılmamış olduğu için ordudaki subay kalabalığının asker yetiştirmede olumlu bir rolü olmamıştır.¹⁴⁴

Kanuni Esasinin 1878 yılında askıya alınmasının ardından Jön Türklerin ülke içinde başlattıkları isyanlar neticesinde daha fazla direnemeyen II. Abdülhamit 1908 yılında İkinci Meşrutiyet'i ilan etmiştir. İkinci Meşrutiyet'in ilanının sonra otoritesini kaybeden II. Abdülhamit'in yönetimdeki yerini İttihat ve Terakki üyelerinden Enver Paşa almıştır. 1909 yılında ise II. Abdülhamit yanlıları birleşerek literatüre 31 Mart Vakası olarak geçen isyanı çıkarmışlardır. İsyana bastırılarak II. Abdülhamit tahttan indirilmiştir. İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra Enver Paşa önderliğinde ilk olarak Harbiye mezunu subaylar askeri kadrolarda yerini almışlardır. II. Abdülhamit döneminde gelen Alman Askeri Heyeti bu dönemde de ikinci kez Osmanlı Devleti'nde görev almıştır. Goltz Paşa 1909-1910 yılları arasında tekrar orduda hizmet etmiştir.¹⁴⁵

2.3. Meşrutiyet Dönemi

İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra da askeri yapıda düzenlemelere gidilmiştir. Osmanlı Ordusunun Temel Teşkilat Yönetmeliği ile ordunun kuruluş ve komutasında değişikliklere gidildi. Bölgesel ordu komutanlıkları yerlerini ordu müfettişliklerine bıraktı. Ordu içerisinde keyfi uygulamalar ile terfi eden kişilerin olması da başka bir sorunu teşkil ettiği için 25 Temmuz 1909 tarihinde Tasfiye-i Rütbe-i Askerîye Kanunu ile liyakatsizliğin önüne geçilmeye çalışılmıştır. Mektepli subayların mezuniyet tarihleri mesleğe başlangıç olarak kabul edilmiştir. Alaylı subayların altı yıllık bir eğitimin ardından teğmenliğe geçişi kararlaştırılmıştır. Bir üst rütbeye terfi için asgari bekleme süreleri belirlenmiştir. Bu

¹⁴⁴ Çadırcı, *Askerlik*, s. 113-117; Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, C: 8, TTK, Ankara, 1983, s. 369; Alkan, *age*, s. 53.

¹⁴⁵ Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, TTK, Ankara 2004, s. 204; Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, C:9, TTK, Ankara, 1996, s. 40- 108; Çöklü, *age*, s. 46.

uygulamalar ile ordunun gençleştirilmesi ve mektepli subay ve alaylı subaylar arasında dengenin sağlanması amaçlanmıştır. Kanunla bazı askerlerin rütbesi düşürülüp bazı askerlerin de terfisi gerçekleştirilmiştir. Rütbesi düşürülen subayların pek çoğu istifa etmiş ya da emekliye ayrılmıştır. Ordunun komuta kademesi bu sayede genç ve yetenekli subaylara açılmıştır. Fakat küçük rütbeli subay noksanı artmıştır. II. Abdülhamit döneminde kurulan Hamidiye Alaylarının ise ismi değiştirilerek Hafif Süvari Alayları adını almıştır. İkinci Meşrutiyet sonrası ordu teşkilatının üzerinde yapılan çalışmalar neticesinde bir nizamname hazırlanmıştır. Ordu nizamiye kolorduları ve müstakil nizamiye fırkalarından oluşturulmuştur. Birkaç kolordu ve müstakil fırkalardan da bir ordu müfettişliği kurulmuştur. Seferberlik sırasında birinci ve ikinci sınıf redif kolordu ya da fırkaları onları da kıtaatı mustahfaza takip etmiştir. Ordu müfettişlikleri şu şekildeydi; 1'inci müfettişlik, 1'inci, 2'nci, 3'üncü, 4'üncü nizamiye kolorduları ile 1'inci Redif müfettişliği, 2'nci müfettişlik; 5'inci, 6'ncı, 7'nci, 8'inci nizamiye kolorduları ve müstakil Kozan, Yanya, İşkodra fırkaları ile 2'nci ve 5'inci redif müfettişliğini, 3'üncü müfettişlik; 9'uncu, 10'uncu, 11'inci nizamiye kolorduları ve 4'üncü redif müfettişliğini, müfettişliğe bağlı olmayan Yemen ilinde de 14'üncü kolordu Hicaz ve Trablusgarp illerinde de birer müstakil fırka.¹⁴⁶

Osmanlı Devleti içerisinde askerlere ödül olarak Harp madalyası öncesinde savaşta yararlılık gösterenlere gümüş ve altın olmak üzere verilen İmtiyaz madalyası 2. Abdülhamit döneminde 1883 tarihinde çıkartılmıştır. İlk olarak hizmeti görülen kişiye gümüş madalya ikinci defa verilmesi gerektiğinde ise altın olarak verilmiştir. Hizmet durumuna göre ilk olarak altın madalya verildiğinde gümüş madalyayla birlikte kişiye takılmıştır. Askeriye mensupları madalyalarını sürekli olarak takmışlardır. İmtiyaz madalyaları Osmanlı Devleti içerisindeki en değerli madalya olarak görülmüştür. Aynı madenden yapıldığı halde savaş döneminde verilen İmtiyaz madalyası normal zamanda verilen madalyalardan daha değerli görülmüştür. Kişinin ölümünden sonra padişah izniyle ölenin yakınlarına verilmesi uygun görülmüş fakat madalyanın taşınmasına müsaade edilmemiştir. İmtiyaz madalyası Osmanlı Devleti'ni sona erene kadar verilmeye devam etmiştir.¹⁴⁷ Osmanlı Devleti'nde Birinci Dünya Savaşı'na kadar belirli bir Harp Madalyası bulunmadığı için madalyalar gerçekleşen savaşlara ve yapılan hizmetlere göre isimlendirilmiştir. II. Abdülhamit döneminde ise çeşitli

¹⁴⁶ Çöklü, *age*, s. 46-49; *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Balkan Harbi Osmanlı Devri*, C: 3/2, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1993, s. 84.

¹⁴⁷Filiz Karaca, "İmtiyaz Madalyası", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2000, C: 22, s. 240-242.

cephelerde savaşanlar için İmtiyaz ve Liyakat madalyaları verilmeye başlanmıştır. Büyük İmtiyaz ve Liyakat Madalyası altın ve gümüş olarak iki tip yapılmıştır. Önem derecesine göre bakacak olursak ilk sırada Altın Tarzı Cedit Büyük İmtiyaz Madalyası, Altın Liyakat Madalyası, Gümüş Tarzı Cedit Büyük İmtiyaz Madalyası ve Gümüş Liyakat Madalyası'dır. İftihar Madalyası da harp madalyası olarak kahramanlık gösteren asker ve sivillere verilmiştir. Sultan Abdülmecid döneminde Mecidi Nişanı, Sultan Abdülaziz döneminde de Osmani Nişanı harbe katılanlar için verilmeye başlanmıştır. 1 Mart 1915 yılında çıkarılan bir Nizamname ile de tek bir Harp Madalyası basılmıştır. Harpte yararlılık ve kahramanlık gösterenlere verilmesi için tunçtan yapılmıştır. Harp Madalyası almış kişiler tekrar madalya aldıklarında sırasıyla Gümüş Liyakat, Gümüş İmtiyaz, Altın Liyakat ve Altın İmtiyaz Madalyası verilmesi kararlaştırılmıştır. Ordu emri gereğince de harp esnasında alay ve daha üst birlik komutanları gerekli gördüklerinde en üt düzeyde izin almadan cephede Harp Madalyası verebileceğini belirtirmiştir. Altın, gümüş İmtiyaz ve Liyakat Madalyası içinse Padişah tarafından beratlarının imzalanması gerekmiştir.¹⁴⁸

1910 yılında hazırlanan Teşkilatı Esasiye Nizamnamesi ile ordu yeni bir niteliğe kavuşturulmak istenmiştir. Askerlik hizmeti bütün Osmanlı halkına zorunlu kılınmıştır. İnsan kaynağının zenginleştirilmesi, yurttaki eşitliğin sağlanması hedeflense de Müslüman askerler arasında büyük bir manevi boşluk yaratmıştır. Türk askerine gavur ve dışmanın aynı şey olduğu söylenmiş, dışmanı öldürmenin farz bu uğurda can verenlerin şehit, hayatta kalırlarsa gazi olacağı telkin edilmiştir. Kendi dininden olmayan insanlarla aynı amaç uğruna mücadele vermek Türk askerinin inancına ters dışmıştır. Türk Müslüman askerler kimin, neyin uğruna niçin savaşacağını bilemez hale gelmişlerdir. Osmanlı Devleti'nin yayılcı politika izleyen sınır komşuları Balkan Devletleri bu yenilik hareketlerinden oldukça rahatsız olmuşlardır. Yapılan ışlahatlar sonuç vermeden Balkan Devletleriyle neticeleri ağır bir savaşın içine girilmiştir.¹⁴⁹

Küçük Kaynarca Antlaşması ile Osmanlı topraklarında yaşayan Ortodoksların koruyucusu haline gelen Rusya, Balkan halklarını milliyetçilik fikriyle birlikte Osmanlı Devleti'ne karşı kışkırtmıştır. Giderek artan iç isyanlar ve kaybedilen savaşlarda yenilgiler

¹⁴⁸ M. Demir Erman, *Harp Madalyası*, Denizler Kitapevi, 2012, s. 18- 34.

¹⁴⁹ *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Balkan Harbi Osmanlı Devri*, s. 85-729; *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Osmanlı Devri Balkan Harbi*, s. 491.

alan Osmanlı Devleti askeri sistemdeki reformları uygulayamadan Balkan devletlerinin kendi aralarında ittifak yaparak başlattıkları Balkan Savaşı'na dahil olmuştur. Balkanlarda yaşanan olumsuz gelişmelerin İmparatorlun temellerini sarsacağını fark edip önlem almaması savaşın Osmanlı aleyhine sonuçlanmasında büyük bir faktör olmuştur. Birincisi Osmanlı Devleti'ne karşı ikincisi kendi aralarında olan Balkan Savaşları bir yıl boyunca sürmüştür. Osmanlı Devleti bu savaşlarda Avrupa'da bulunan topraklarının %83'ünü ve nüfusunun %69'unu kaybetmiştir.¹⁵⁰

Balkan Harbi'nde tüm olumsuz şartlara rağmen askerlerin morallerini yerine getirmek için İstanbul'daki zamanın tanınmış din adamlarının vaaz ve nasihat vermek için cepheye gelmeleri, askerlerle birlikte namaz kılmaları ve dini yönden onlara heyecan vermeleri askerlerin moralini arttırmıştır. Yine kahramanlık gösteren subay ve askerlere madalyalar verilip para mükâfatları ile moralleri arttırılmaya çalışılmıştır.¹⁵¹

Balkan Harbi sonrası Sultan Mehmet Reşat döneminde 11 Aralık 1913 tarihinde Teşkilatı Umumiyyeyi Askeriye Nizamnamesi hazırlanmıştır. Ordu daimî nizamiye kolorduları ile müstakil nizamiye tümenlerinden oluşturulmuştur. Böylece ordu on üç kolordu, otuz dört tümen ve iki müstakil tümenin ilavesiyle otuz altı piyade tümeninden oluşmuştur. Redif teşkilatı kaldırılmıştır.¹⁵²

1913 yılına kadar devleti arka planda yöneten İttihat ve Terakki Cemiyeti bu tarihten sonra devletin yönetiminde ön plana çıkmıştır. Yönetimde büyük bir Alman hayranlığı duyan Enver Paşa Almanya ile yakınlaşarak 1913 yılında ikinci kez Alman Askeri Heyeti'nin yardımını istemiştir. 42 subaydan oluşan Alman Askeri Heyeti'nin başında bu sefer Osmanlı ordusunda Liman Paşa olarak bilinen Limon von Sanders vardır. Limon von Sanders Osmanlı ordusu umumi müfettişliğinde mareşal rütbesiyle görev yapmıştır.¹⁵³

¹⁵⁰ Hikmet Öksüz, "Osmanlı Devleti'nin Balkan Hâkimiyetini Kaybetmesi Üzerine Bir Değerlendirme" *Balkan Savaşları ve Edirne*, C: 1, Trakya Üniversitesi Balkan Araştırma Enstitüsü Yayınları, s. 17- 21; İsmet Görgülü, *On Yıllık Harbin Kadrosu*, TTK, Ankara 1993, s. 9.

¹⁵¹ *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Osmanlı Devri Balkan Harbi*, C: 2/2, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1993, s. 484.

¹⁵² Çöklü, *age*, s. 54.

¹⁵³ Joseph Pomiankowski, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Çöküşü*, Kayıhan Yayınları, İstanbul 2003, s. 37-39.

İkinci Alman Askeri Komisyonu'nun İstanbul'a gelmesinden bir yıl geçmeden Birinci Dünya Savaşı patlak vermiştir. Öncesinde Almanya ile ittifak anlaşması yapılmış olup 2 Kasım 1914'te ise Almanya'nın yanında savaşa dahil olunmuştur.¹⁵⁴ Seferberliğin ilanıyla orduda tekrar düzenlemeye gidilmiştir. 1914 yılında 1'inci ordu; İstanbul, 2'nci ordu; Erzincan merkezli, 3'üncü ordu; Bağdat merkezli, 4'üncü ordu; Osmanlı Devleti'nin Kara Kuvvetleri'ni oluşturmuştur. 1915'te ise ordu merkezleri tekrar değişikliğe uğramış ve İstanbul; 1'inci ve 2'nci orduların, Erzurum; 3'üncü ordunun, Şam; 4'üncü ordunun, Gelibolu'da 5'inci ordunun merkezi olmuştur. 1915 yılında 6'ncı ordu, 1917 yılında ise 7'nci, 8'inci ve 9'uncu ordular ile Yıldırım Orduları Grup Komutanlığı ve Şark Ordusu kurulmuştur. Ayrıca Çanakkale, Edirne, Çatalca ve Karadeniz'de Müstahkem Mevki Komutanlıkları oluşturulmuştur.¹⁵⁵

1913 yılında Osmanlı Devleti'ne gelen Alman Askeri Komisyonu 1'inci Alman Askeri Komisyonu'ndan farkı olarak orduya sadece danışmanlık yapmayı aynı zamanda komuta yetkisi de almıştır. Almanya yanında savaşa giren Osmanlı Devleti sadece Askeri Danışmanlık olarak değil mühimmat ihtiyacı ve nakit için de Almanya'dan yardım almıştır.¹⁵⁶

Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu sancılı durumda İngiltere, Fransa ve Rusya tarafından tamamen paylaşılmak istenmiştir. Avrupa'daki çıkar çatışmalarından da etkilenen Osmanlı Devleti son yıllarda aldığı Alman desteğiyle ön plana çıkıp Birinci Dünya Savaşı patlak verdiğinde her ne kadar tarafsızlığını ilan etse de daha sonra Almanya yanında savaşa dahil olmuştur. Fransız ihtilali sonrası İtalyan ve Alman milli birliğinin kurulması ve Almanya'nın güçlenerek imparatorluk haline gelmesi Avrupa siyasi dengelerinde değişime sebep olmuştur. Alman milli birliğinin kurulması aynı zamanda 1870 sonrası Balkan devletlerinde milli birliğin gelişmesinin önünü açmıştır. 1908-1909 Avusturyalılar tarafından Bosna Hersek'in ilhakı sorunu, 1912-1913 Balkan Savaşları sonrası 1. Dünya Savaşı'nın başlangıç sebebidir. Sırbistan üzerinde Rusya'nın etkisinin artması çok uluslu

¹⁵⁴ Pamiankowski, *age*, s. 51-53.

¹⁵⁵ Gültekin Yıldız, "Askeri Yenileşmeler 1876-1918", *Osmanlı Devleti'nde Yenileşme Hareketi 1876-1918*, Ed. Ali Akyıldız, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir 2013, s. 65; Edward j. Erickson, 1. *Dünya Savaşında Osmanlı Ordusu*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2009, s. 23; Mehmet Arslan, *Çanakkale Muharebeleri Esnasında Osmanlı Devleti'nde İkmal ve Asker Alma İşlemleri*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2021, s. 21.

¹⁵⁶ Yeşil, "Kara Kuvvetlerinde Avrupalı Danışmanlar", s. 97.

olan Avusturya'nın Osmanlı Devleti gibi toprak bütünlüğünü tehdit etmeye başlamıştır. Fransa ve Almanya arasında tarihi bir sorun haline gelen Alsas-Loren bölgesinin iki devlet arasında hakimiyet mücadelesine dönüşmesi, Almanya'nın Bismark sonrası izlediği sömürgeci politikaların İngiltere'nin çıkarları ile çatışması, Rusya'nın güneye inmek istemesiyle 28 Haziran 1914'te Sırp bir lise öğrencisinin Avusturya-Macaristan veliahdını Saray Bosna'yı ziyareti sırasında öldürmesiyle Avusturya Sırbistan'ı ezmek istemiştir. Almanya bu iki devletin baş başa bırakılmasını ileri sürmüştür. Rusya ise Sırbistan'ı desteklemiştir. Fransa müttefiki Rusya'nın yanında durarak yardıma başladı. Avusturya ve Sırbistan arasında başlayan savaş Belçika ve Lüksemburg'u da içine alarak bir Avrupa harbine, daha sonraki dönemde İtalya, Japonya ve Birleşik Amerika olmak üzere pek çok devletin katılımıyla dünya harbine dönüşmüştür. Rusya'nın boğazlara egemen olmak istemesi ve Doğu Anadolu'yu elde ederek İskenderun'a inmek istemesi, İngiltere'nin Hint Yolu ve Süveyş Kanalı'nın güvenliği için Filistin'e sahip olmak istemesi, Fransa'nın Suriye ve Kilikya'yı almak istemesi, Almanya'nın ise Osmanlı Devleti'ni köprü olarak görmesi, İtalya'nın Ege bölgesini almak istemesi Osmanlı Devleti'ni de 1. Dünya Savaşı'na dahil etmiştir.¹⁵⁷

Bu süreçte Osmanlı Devleti ittifak arayışına girmiştir. İtilaf devletleriyle yaşanan çıkar çatışmaları Osmanlı Devleti'ni İttifak grubuna yönlendirmiştir. Osmanlı Devleti için savaş haricinde kalmak imkânsızdır. Toprakları her iki tarafından mücadele alanı haline gelmiştir. Rusya'nın düşmanca tavrı ve İtilaf devletleriyle giriştiği ittifak arayışında istediği sonucu bulamaması Osmanlı yönetimini Almanlara yakınlaştırmıştır. Tarafsız kalınması halinde ise galip taraflardan birinin sömürgesi haline dönüşmesi ise Osmanlı Genelkurmayı'nı en korkutan sonuçlardan biridir.¹⁵⁸

Ordu içerisinde bulunan Alman nüfusu ve desteği aynı zamanda Almanya'dan zarar gelmez düşüncesi de Osmanlı Devleti'nin Almanya'nın yanında savaşa dahil olmasını sağlamıştır. Türkler ve Almanlar 2 Ağustos 1914'te gizli bir ittifak anlaşması yapmıştır. Fakat bu anlaşma daha öncesinde Almanya Rusya'ya karşı savaş ilan ettiği için

¹⁵⁷ *Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi 5. Cilt Çanakkale Cephesi Harekâtı 1. Kitap*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1993, s. 3-33.

¹⁵⁸ Beşikçi, *age*, s. 40-41.

imzalandığında geçersiz olmuştur. Aynı zamanda 2 Ağustos'ta öğleden sonra Osmanlı Devleti seferberlik ilan etmiştir.¹⁵⁹

Seferberlik; askerliğe elverişli 20 ila 45 yaş arasındaki tüm erkeklerin üç gün içerisinde kendilerine en yakın askerlik şubesine giderek silahaltına alınmalarını emretmiştir. Seferberlik emrine uymamak sert cezaları beraberinde getirmiştir. Fakat bununla birlikte seferberlik çağrısı bayram havasında yapılmıştır. Seferberlik ilanı için hazırlanan posterler il merkezlerinde, camilerde, kahvehane duvarlarında “Osmanlılar! Silah Başına” şeklinde olmuştur. Zorunlu silah çağrısı bilinçli olarak gönüllü coşku söylemleri içerisinde yapılmıştır. Dini söylem ise silah başına çağrısını haklı kılmak için kullanılan yegâne dayanak olmuştur. Türk ordusunun seferberliği sadece insan sayısı için geçerli olmuştur. Çünkü teçhizat, malzeme, iaşe ve her türlü erzak stoğu açısından ciddi eksiklikler vardır. Asker celbi sırasında yeterli iaşe ve üst baş sağlama gibi bir görev tanımı bulunmamıştır. Hatta yola çıkan askerlerin beş günlük gıdasını yanında getirmesi her seferberlik emri duyurusunda vurgulanmıştır. Yanında belirtilen süre için gıda getirmemek yola çıkan asker için ciddi açlık sıkıntısına sebep olacağı için bu ihmalin aynı zamanda cezası da vardır. Osmanlı Devleti savaşa katılımı haklı kılmak için İslami bir söylem kullanmış ve Cihan harbi döneminde askerlere yalın bir dille yazılan din kitapları dağıtılmıştır. Askerlik hizmetinin din bir vazife olduğu ve iyi bir Müslüman erkeğin aynı zamanda iyi de bir asker olması gerektiğini öğütlenmiştir. Bedenini ve ruhunu vatanı için feda etmenin cennetin kapılarını açtığını diğer ibadetler gibi askerlik hizmetindeki performanstan da kişilerin sorguya çekileceği söylenmiştir. Askerlikten kaçmanın en büyük günahlardan biri olduğu sıkça tekrarlanmıştır. Müslüman erkeklerin savaşa coşkulu ve istekli gitmelerinin Hz. Muhammet'in sünneti olduğu belirtilmiştir. Savaşırken ölmenin büyük bir ödül olduğu ve sorgusuz sualsiz cennete gidildiği vurgulanmıştır. Şehitlik öbür dünyada cennet kapılarını açarken bu dünyada da şan ve şöhret getirmiştir. Harbe katılımı arttırmak için aynı zamanda namus düşüncesi de kullanılmıştır. Vatan ve namus birlikte ilişkilendirilmiştir. Eğer savaşa katılım olmazsa vatan elden gider ve namus kaybedilirdi ve düşman sadece ülke topraklarına

¹⁵⁹ Edward J. Erickson, *1. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Ordusu*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2009, s. 22; Mehmet Beşikçioğlu, *Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Seferberliği*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2015, s. 116.

değil aynı zamanda ülkedeki kadınlara da saldırmıştır. Savaşa katılmak bunun için şart olmuştur. Savaşta ölenler din, vatan, namus uğrunda şehit olarak nitelendirilmiştir.¹⁶⁰

Seferberlik emrine göre 7'nci Kolordu, 21 ve 22'nci Bağımsız Tümenler dışında, kara ve deniz ordularının seferber olmaları ve bütün müstahkem mevkihlerin silahlandırılması padişah tarafından emredilmiştir.¹⁶¹

Osmanlı Devleti'nin 1914 yılı başlarında askeri gücü dört ordu müfettişliği halinde 13 kolordu 38 piyade tümeni dört süvari tümeninden oluşmuştur. Karadeniz, Çanakkale Boğazları ve İzmir, Çatalca, Edirne ve Erzurum birer müstahkem mevkidir. Tümenler, üç piyade ve bir topçu alayından oluşmuştur. 1'inci, 2'nci, 3'üncü, 9'uncu, 11'inci kolordulara ek olarak üçer alaylı birer süvari tugayı eklenmiştir. Ayrıca 11'inci kolordunun Van süvari tugayı vardır. Her kolordunun birer obüs taburu vardı fakat yetersiz top olduğu için sadece üç kolordunun ki tamamlanmıştır. Kolorduların birer astsubay örnek taburu, istihkâm ve ulaştırma taburları mevcuttur. Muharebe teşkilatı yok gibiydi. Sadece 1'inci kolorduda biri telli diğeri telsiz iki telgraf bölüğü mevcuttur. Harbiye Nezareti'ne bağlı 7'nci Yemen kolordusu ve 21'inci ve 2'nci tümenler vardır.¹⁶²

Deniz kuvvetleri Kara Kuvvetlerinden daha iyi durumda değildir. 3 muharebe gemisi, 2 kruvazör, 2 torpido kruvazörü, 8 muhrip 10 torpidobot, 17 gambot, 17 motor gambot olmak üzere 1000000 tonilatoluk 59 parçadan oluşmuştur. Ayrıca silahlandırılmış 6 adet yat vardır. 20000 tonilatoluk taşıma gemisi de bulunmaktadır. Almanya'dan katılan Geoben ve Breslau büyük ümitleri üzerinde taşımıştır. 9 Eylül 1914 yılında Amiral Souchon'a Donanma Komutanlığı Görevi verilmiştir. Böylece 1'inci Tümen: Yavuz, Turgut Reis, Mesudiye gemileri, 2'nci Tümen: Midilli, Hamidiye, Mecidiye, Berkisatvet kruvazörleri, 3'üncü Tümen: Muhriplerden kurulu iki takım. Gambot ve motor gambotlar, torpidobotlar, mayın dökücü Nilüfer, onarım gemisi Tirimüjgan, mayın arama tarama tümeni ve deniz silah araçlarıyla sefer kadro kuruluşu oluşturulmuştur.¹⁶³

¹⁶⁰ Beşikçi, *age*, s. 78-117.

¹⁶¹ *Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi V. Cilt I. Kitap*, Genelkurmay Personel Başkanlığı, s. 39.

¹⁶² *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Osmanlı Devri Birinci Dünya Harbi İdari Faaliyetler ve Lojistik X. Cilt*, Genelkurmay Başkanlığı, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1985, s. 91.

¹⁶³ *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Osmanlı Devri Birinci Dünya Harbi İdari Faaliyetler ve Lojistik X. Cilt*, s. 96-97.

Hava Kuvvetleri ise 1910 yılında havacılık sektörünün ilerlemesiyle Osmanlı Devleti’de çok geç kalmadan 1912 yılında Yeşilköy’de havacılık okulunu açmış ve uçuş eğitimlerini öğrenmek için subaylar Avrupa’ya gönderilmiştir. Fransa’dan satın alınan 6 Gardon, 6 Mardon ve 3 ferman uçağıyla pilot yetiştirme işine hız verilmiş ve daha sonra Almanya’dan 12 adet uçak siparişi verilmiştir. ¹⁶⁴

Seferberlik planına göre birliklerin ortalama 20 günde hazır olacakları kabul edilmiştir fakat bu süre bazı birlikler için 60 günü bulabilmiştir. Seferberlik beklenenden çok daha iyi bir şekilde gerçekleşmiştir. ¹⁶⁵

27 Eylül 1914’te Çanakkale boğazı kapatıldıktan sonra Osmanlı Devleti Rusya’yı müttefiklerinden ayırarak kendi müttefiklerine büyük bir yarar sağlamıştır.¹⁶⁶ 27 Ekim 1914’te Amiral Souchon’un Karadeniz’de tatbikat yapması ve 29 Ekim 1914’te Karadeniz çatışmasının yaşanması Rusların 1 Kasım itibariyle Kafkasya’da taarruza geçmelerine, 3 Kasım 1914’te de İngiliz ve Fransız gemilerinin Ertuğrul, Seddülbahir ve Orhaniye Kumkale tabyalarının bombalanmasına sebebiyet vermiştir. Seddülbahir’de merkez cephaneliği ateş alınca 360 ağır top mermisi ile 11 ton barut patlamıştır. Bu patlamanın etkisi ile 5 subay ile 81 er şehit olmuştur. Birinci Dünya Savaşı öncesi gerçekleşen bu saldırı, Çanakkale bölgesinin önemini açığa çıkartmıştır.¹⁶⁷

Çanakkale’de Türk ordusu şu şekilde konuşlanmıştır: 9’uncu Tümen’in karargâhı Anadolu Yakasında Kalvert Çiftliği’nde olup Gelibolu Yarımadasında iki piyade alayı bir jandarma taburu iki topçu taburu ile Koyun Limanı’ndan Morto Limanı’na kadar kıyı bölgesinde tertiplenmişti. Anadolu Yakasında yine bu tümenin iki piyade alayı ile iki topçu taburu ve ikişer taburlu iki jandarma alayı Akçay İskeleyi’ne kadar olan kıyıları gözetleme ve savunma ile görevlendirilmiştir. Karargâhı Gelibolu’da bulunan 3’üncü Kolordu Bolayır Mevziide dahil olarak Koyun Limanı’ndan Saroz Körfezi kuzeyinde Karaçalı’ya kadar olan

¹⁶⁴ *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Osmanlı Devri Birinci Dünya Harbi İdari Faaliyetler ve Lojistik X. Cilt, s. 97-98.*

¹⁶⁵ *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi 1. Cilt Osmanlı İmparatorluğunun Siyasi ve Askeri Hazırlıkları ve Harbe Girişi, s. 223.*

¹⁶⁶ *Osmanlı İmparatorluğunun Siyasi ve Askeri Hazırlıkları ve Harbe Girişi, s. 83.*

¹⁶⁷ Barış Borlat, *Çanakkale Cephesinde İkmal Faaliyetleri*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Doktora Tezi, Ankara 2018, s. 7.

kıyıları gözetleme ve savunma ile görevlendirilmiştir. 3'üncü Kolordu'nun 7'nci Tümeni Gelibolu Seyyar Jandarma Taburu ile kıyılarda gerekli düzeni almışlardır. 3'üncü Kolordu'nun 19'uncu Tümeni Tekirdağ'da kurulduktan sonra Çanakkale'ye gelerek Eceabat'ta toplanmışlardır. Çanakkale Müstahkem Mevkii Komutanlığı ise Kolordu yetkisinde olup kuruluşunda 9'uncu Tümen'de bulunmasına rağmen Başkomutanlığa bağlıdır. Çanakkale Müstahkem Mevkii Komutanlığı birlikleri ise 2'nci Ağır topçu tugayına bağlı 3'üncü, 4'üncü, 5'inci Ağır topçu alayları ile Erenköy'de karargâhı bulunan dört taburlu 8'inci Ağır Topçu Alayından oluşmuştur. İşildak, mayın ve uçak müfrezeleri de mevcuttur.¹⁶⁸

11 Kasım 1914 yılında Rusya Büyükelçisini ülkeye geri çağırdıktan sonra Osmanlı sınırlarını taciz ettiğini, İngiltere ve Fransa'nın da aynı yolu izleyerek Çanakkale ve Akabe'de saldırıya başladığını belirtmiştir. Bu gelişmeler üzerine Osmanlı Devleti 'de bu üç devlete harp ilan ettiğini padişah iradesiyle ilan etmiştir. Daha sonra Fatih camisinde Cihat Fetvası okunmuştur.¹⁶⁹

Osmanlı Devleti Birinci Dünya Harbi'nde Çanakkale, Kafkasya, Irak, Filistin, Hicaz ve Yemen cephelerinde vatani müdafaa etmiş, Galiçya, Makedonya ve Romanya gibi Avrupa cephelerinde müttefiklerinin yardımına koşmuştur.¹⁷⁰

Çanakkale Cephesi açılış nedenleri itibariyle İtilaf güçlerinin boğazları aşarak Rusya'nın insan gücünden faydalanmak ve Ruslara harp malzemelerini ulaştırmak, Mısır tehlikesini ortadan kaldırmak, Arapların çekingenliklerine ve İtalyanların kuşkularına son vermek, Karadeniz'de kapalı kalan 120 parça ticaret gemisinin serbest kalarak Akdeniz'e çıkmasıyla Rusların yiyecek ve yem depolarından faydalanmaktır.¹⁷¹

Çanakkale Muharebeleri ilk önce İngiliz ve Fransız donanmalarının Boğaz saldırısı ile başlamış daha sonra donanma desteğiyle kara muharebelerine dönüşmüştür. Düşman

¹⁶⁸ *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Osmanlı Devri Birinci Dünya Harbi İdari Faaliyetler ve Lojistik X. Cilt, s. 200.*

¹⁶⁹ *Osmanlı Belgelerinde Birinci Dünya Harbi I. Cilt, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri, İstanbul 2013, s. 90.*

¹⁷⁰ *Osmanlı Belgelerinde Birinci Dünya Harbi I. Cilt, s. 4.*

¹⁷¹ *Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi V. Cilt Çanakkale Cephesi Harekâtı 1'inci 2'nci 3'üncü Kitapların Özetlenmiş Tarihi, Genelkurmay Başkanlığı, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1997, s. 21.*

birleşik filosu 19 Şubat 1915 günü boğazın giriş tabyalarına taarruza başlamış fakat başarılı olamamıştır. 25 Şubat 1915 günü ise tabyalardaki tüm topları tahrip ederek Boğaz'da mayın aramaya başlamıştır. İtilaf güçleri 19 Şubat 1915 ve 18 Mart 1915 tarihleri arasında Boğazın içindeki obüs bölgelerindeki topları ve mayınları koruyan bataryaları tahrip edip merkez tabyadaki ağır topçuyu yok etmeye çalışmıştır. 18 Mart günü son darbeyi vurmaya hazırlanan düşman filosu mayın hatlarında 800 metre genişliğinde bir geçit açarak yakın mesafeden son vuruşunu yaparak Marmara'ya geçmeyi planlamıştır. 18 Mart günü üç kademe halinde taarruza başlayan düşman filosu 7 saat süren muharebe sonunda üç gemisini mayınlara çarpması sonucu kaybetmiştir. Bir muharebe kruvazörü topçu ateşi ve mayınla iki Fransız gemisi topçu ateşiyle ağır hasar alarak muharebe dışı kalmıştır. Birleşik filo böylece geri çekilmek zorunda kalmıştır.¹⁷²

Çanakkale Savaşları'nın deniz muharebesinden sonraki büyük kayıplarının olduğu dönem 9 ay süren kara savaşlarıdır. 25 Nisan 1915- 9 Ocak 1916 tarihleri arasında taraftarlar yarım milyona yakın kayıp vermişlerdir. Birleşik ordu, Seddülbahir ve Arıburnu olmak üzere iki çıkarma planı yapmıştır. 25- 27 Nisan tarihleri arasında ilk çıkarma yeri Kumkale olmuştur. 1'inci Fransız Tugayı 6'ncı Osmanlı Bölüğünü korumasındaki kıyıya çıkmıştır. Fransız ordusuna denizden de ateş desteğini sağlanmıştır fakat fazla ilerleyemeyerek asıl çıkarma alanları olan Gelibolu Çıkarması için 26-27 Nisan gecesi geri çekilmişlerdir. 25 Nisan sabahı 29'uncu İngiliz Tümeni Ertuğrul Koyu'na çıkarmaya başlamıştır. Osmanlı güçlerinden sadece 26'ncı Alay'ın 3'üncü Taburu bu alanda görevlidir. Çıkarma gücünün üstünlüğüne kaşın karaya çıkan ilk grup hızla erimiştir. Seddülbahir, yaklaşık üç ay boyunca çok çetin süngü hücumları ve karşılıklı saldırılara maruz kalmıştır ve üç ayrı alanda altı muharebe yapılmıştır. 28 Nisan-6 Haziran arasında, üç kez Kirte'de, 21 Haziran-13 Temmuz arasında iki kez Kereviz Dere'de, 28 Haziran-5 Temmuz arasında Zığındere'de muharebeler yapılmıştır. Daha sonraki süreçte siper muharebelerine dönüşmüştür. 25 Nisan sabahı Arıburnu'nda da çıkarma başlamıştır. Birleşik ordunun hedefi Kabatepe- Arıburnu arasındadır. Anzaklar kıyıdaki zayıf Osmanlı birliklerini geçerek Kanlı sırt, Kemal Yeri, Düztepe yönünde ilerledi. Conkbayırı ve Koca Çimentepe'yi tehdite başlamışlardır. 27'nci Alay, Kemal Yeri-Merkez Tepe yönünde karşı saldırıya geçmiştir. Çıkarmayı haber alan 19. Tümen Komutanı Mustafa Kemal inisiyatif olarak Anzakların Kocaçimentepe'yi ele

¹⁷² *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Osmanlı Devri Birinci Dünya Harbi İdari Faaliyetler ve Lojistik X. Cilt, s.201.*

geçirmesinin önüne geçmek için 57'nci Alay ile Dağ Bataryası ve Sıhhiye Müfrezesi, Kocaçimentepe yönünde ilerlemiştir. İlk çıkarma günü sonrası muharebeler 1 Mayıs ve 19 Mayıs taarruzlarının ardından Arıburnu'nda baskın ve siper savaşları şeklinde devam etmiştir. Birleşik ordu 4 ay boyunca istediği başarıyı elde edememiştir. Bunun üzerine 6 Ağustos'ta Osmanlı askerini çember içine almak için iki çıkarma harekâtına girişmiştir. Çıkarmalar, Anafarta diğer adıyla Suvla çıkarması diğeri Arıburnu ve Kabatepe Burnu arasındaki kıyıya planlanmıştır. Çıkarmanın amacı liman gerisindeki sırtları ele geçirmek, karaya çıkan kuvvetleri birleştirmek ve sonuca ulaşmaktır. Bu bölge, karargâhı Kemal Yeri olan, Kuzey Grubu'nun denetimindedir. Savunmada 16'ncı ve 19'uncu Osmanlı Tümenleri ile Genel Destek olarak da Koca Dere'de 5'inci Tümen bulundurulmuştur. 6 Ağustos gecesi 9'uncu İngiliz Kolordusu Anafarta kıyılarına çıkmaya başlamıştır. Aynı günün sabahında da Hint Tugayı kıyıya çıkmış ve birlikler, Kanlı sırt yönünde ilerlemişlerdir. Bu bölgede Kanlı sırt ve Conkbayırı Muharebeleri gerçekleşmiştir. Çarpışmalar devam ederken 8 Ağustos'ta Mustafa Kemal Anafartalar Grubu Komutanı ilan edilmiştir. 6 ve 27 Ağustos tarihleri arasında Anafartalar Muharebeleri gerçekleşmiştir. 9-15 Ağustos arasında, Birinci Anafartalar Muharebesi, 21-27 Ağustos tarihleri arasında da İkinci Anafartalar Muharebeleri gerçekleşmiştir. Birleşik Ordu baskın bir üstünlük sağlayamamış ve en son 27 Ağustos'ta gerçekleşen Bombatepe Muharebesi'yle Çanakkale'de önemli bir muharebe yaşanmamıştır. Ekim ve Kasım aylarında yaklaşan kış ve askerlerin savaşma azimlerinin kalmamasıyla birlikte İngiliz Hükümeti tahliye kararı almıştır.¹⁷³

Osmanlı Devleti için bir dönüm noktası olan bu savaş İtilaf devletleri için de zorlayıcı olmuştur. Kendi toprakları içerisinde on cephede savaş veren Osmanlı İmparatorluğu Çanakkale Cephesi dışındaki diğer cephelerde yenilgi almıştır. Kafkas Cephesi'nde Ruslara, Çanakkale Cephesi'nde İngiliz ve Fransızlara, Irak Cephesi'nde İngiliz ve Ruslara, Süveyş, Filistin, Hicaz Cephelerinde İngilizlere, Trablusgarp'ta İtalyanlara karşı büyük bir mücadele verilmiştir. Çanakkale Cephesi'ni diğer cephelerden ayıran en önemli özellik Türk Ordusu'nun tüm kuvvetlerini kullanarak denizden ve karadan İtilaf devletlerine geçit vermemesidir. Çanakkale Cephesi Türk askerinin büyük çabalarıyla kazanılmış bir zaferdir.

¹⁷³ Mahir Aydın, "Çanakkale Savaşında Kara Muharebeleri" *Güney Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 2016-1, S. 29, s. 53- 60.

Mustafa Kemal'in tanınmasının önünü açan ve Millî Mücadele dönemine hazırlık açısından önemlidir.¹⁷⁴

¹⁷⁴ *Osmanlı İmparatorluğu'nun Siyasi ve Askeri Hazırlıkları ve Harbe Girişi*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1970, s. 104; Görgülü, *age*, s. 51-52.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇANAKKALE CEPHESİ'NDE ÖDÜL UYGULAMALARI

Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin pek çok cephede savaşı kaybetmesine rağmen Çanakkale Cephesi'nde başarılı olması her zaman ilgi çekici olmuştur. Boğazlar bölgesinin stratejik önemi gereği Çanakkale Cephesi'ne askeri olarak büyük bir görev verilmiştir. Bu görev için maddi ve manevi olarak Çanakkale Cephesi en iyi şekilde hazırlanmaya çalışılmış ve Çanakkale Cephesi'nin harpte başarılı olmasının temel sebebi maddi ve manevi olarak elindeki şartları en iyi şekilde seferber etmesi olmuştur. Kısıtlı maddi kaynakların yanında askerlere pozitif yönde motivasyon artırıcı ödüller verilmesi savaşın gidişatını büyük ölçüde etkilemiştir. Ordu teşkilatlanmalarının ilk dönemlerinden itibaren uygulanan motivasyon artırıcı ödüller askerlerin savaşıma arzusunu tetiklemiş ve savaştaki başarılarını arttırmıştır.

Madalya, nişan, kıdem arttırımı, terfi, para gibi maddi ödüllerin dışında tebrik etme, alkışlama, geçit törenleri gibi manevi ödüllerde askerlerin motivasyonunu arttırmıştır. Maddi ve manevi tüm ödüller sadece askerlerin değil diğer iş kollarında da başarıyı etkileyen pozitif etmenlerdendir.¹⁷⁵

Olağan durumlarda belirli bir nizamnameye göre verilen rütbe ve terfiler savaş şartları esas alındığında süre beklemeeksizin verilmiştir. Olağandışı durumlarda verilen madalya ve nişanlar da savaş alanı içerisinde komutanlar tarafından verilmiştir. Çanakkale Cephesi'nde kazanılan başarı, son üç yüzyılını toprak kayıpları ve savaşlarla geçiren Osmanlı Devleti için Millî Mücadele'ye hazırlık aşamasında büyük bir motivasyon olmuştur. En kötü şartlarla bile askerlerin motivasyonun yüksek olması savaşın kazanılmasını doğrudan etkilemiştir.

3.1. Çanakkale Cephesi'nde Askeri Motivasyon ve Çeşitleri

¹⁷⁵Ödül, sözlük anlamı itibariyle bir başarı karşılığında verilen mükafat olarak motivasyonun bir aracıdır. Bkn. Türk Dil Kurumu Sözlük "Ödül", <https://sozluk.gov.tr>, erişim tarihi: 01.02.2023.

Osmanlı Devleti'nin son on yılını cephede geçirmesi ve Balkan harbinde aldığı ağır yenilgi ve toprak kaybı askerleri psikolojik olarak yıpratmıştır. Osmanlı Devleti askerlere psikolojik olarak destek olmak ve cephede tutarak firarları önlemek amacıyla bazı çalışmalar yapmıştır. Askere verilen ödül, askerin motivasyonu için bir gelenek haline gelmişken; ödül, motivasyonun sadece bir unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Askerin manevi motivasyonunu güçlendirmek amacıyla ödülün yanı sıra başka unsurlar da görülmektedir. Bu motivasyonda askerin kıyafetinin tam ve eksiksiz olması, karnın tok olması, asker arkadaşlığı; vatan, millet ve aile koruyuculuğu etkili olmaktadır. Aynı zamanda din ve devlet temalı halifelik koruyuculuğu ile bireysel ve sosyolojik açıdan dinî anlayış ön plana çıkmaktadır. Bu çalışmalardan en önemlisi din olgusu üzerine olmuştur. Din olgusunun tarihin her döneminde ordular üzerinde büyük bir etkisi olmuştur. İslamiyet ile Türk askeri kültürü gaza ve cihat anlayışı çerçevesinde şekillenmiştir. Gazi ve şehitlik mertebeleri askerlerin en büyük motivasyonlarından biri olmuştur. Osmanlı Devleti'nden her alanda üstün olan İtilaf Devletleri'nin Çanakkale de savaşı kaybetmesi bu yüksek manevi kuvvetle bağlantılıdır.

Çanakkale Savaşları'nda imamlar önemli muharebelerin öncesinde askerlere ezan ve sela okuyarak askerlerin maneviyatlarını güçlendirmişlerdir. Askerlerin namazlarını kılmaları için cephe gerisinde abdesthaneler tesis etmişlerdir. İngiliz ve Fransızların ana çıkarma bölgelerini savunmakla görevlendirilen 26. Alay'ın Harp Ceridesin 'de de askerlerin manevi kuvvetlerinin artırılması için 26. Alay Kumandan vekili Binbaşı Mahmut verdiği emirde askerlerin beş vakit namazı kılmalarına dikkat edilmesi ve subay ve askerlere uygun zamanlarda imamlar tarafından vaaz verilmesi gerektiğini yazmıştır.¹⁷⁶

Savaş sonrasında Ruşen Eşref'in Mustafa Kemal ile yaptığı söyleşide Türk askerinin Siperler arası mesafenin azalmasına ölümün kaçınılmaz olduğunu bilmesine rağmen hiçbir tereddüt göstermeden atıldığını ve ölenlerin yerine yeni askerlerin geçtiğini, askerlerin şehitlik mertebesine erişmek için yüksek bir maneviyatları olduğunu ve Çanakkale Muharebelerindeki başarıyı bu manevi kuvvet sayesinde kazanıldığını belirtmiştir.¹⁷⁷

¹⁷⁶ Buğra Terzi, *Çanakkale Kara Muharebelerinde 26. Alay'ın Rolü*, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale, 2019, s. 102.

¹⁷⁷ *Birinci Dünya Savaşı Çanakkale Cephesi 5.Cilt 2. Kitap*, Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara 2012, s. 111.

Yüzbaşı Mehmet Hilmi anılarında askerlerin manevi yönünü kuvvetlendirmek için abdestli bulunulması gerektiğini, topların dolması için verilecek kumanda ile her toptan sağındaki erin nöbete çıkmasını ve dört erin ezan okuyarak doldurma işlemini yapmasını, yedek subay adaylarının yüksek sesle tekbir alarak Kuran okumalarını, ateş aralarında bütün bataryanın sesli tekbire katılmasını istemiştir.¹⁷⁸ Askerlerin maneviyatlarını yükseltmek için birlik imamlarının olması din olgusunun savaşın kazanılmasında ne kadar büyük bir motivasyon kaynağı olduğunu göstermektedir.

Canlıların en temel gereksinimi olan beslenme savaş şartlarında ve Osmanlı Devleti'nin kısıtlı imkanları ele alındığında askerleri cephede tutmak ve motivasyonunu arttırmak için iâşe teminin en iyi şekilde yapılmasına gayret gösterilmiştir. Askerlerin sıcak yemek yemesi ve aç kalmaması için pek çok emir verilmiştir. 30 Nisan 1915'te 9. Fırka Kumandanı Miralay Halil Sami'nin Fırka emrinde askerlerin kesin olarak harekete geçmeden önce mutlaka etli bolca yemek yemelerini ve askerlerin yanına mutlaka iki gün yetecek demirbaş erzak, haşlanmış veya kebab yapılmış et verilmesini emretmektedir. Mataraların dolu cephanelerin hazır bulunmasını istemiştir.¹⁷⁹ Askerin, muharebeye karnı tok biçimde hazır olması, motivasyon kaynağının bir unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır.

Benzer şekilde Merkez Grubu Kumandanı Kaymakam Ali Rifat 19. Fırka Kumandanlığına yazdığı bildiriye 14. Alay Kıtâatına sabah; çay konserveli pirinç lapası, ekmek, öğleyin; zeytin tanesi, üzüm, fındık, hurma, akşam; etli kuru fasulye verildiğini söylemektedir.¹⁸⁰ 45. Alay 3. Tabur Kumandanı Binbaşı Ali Rıza, 9 Haziran 1915 tarihli 19. Fırka Kumandanlığına yazdığı raporda askerlere akşam etli fasulye, sabah konserve çorbası verildiğini yazmıştır.¹⁸¹ 14. Alay, 19. Tümen, ikincisi 14. Alay 3. Tabur 12. Bölük askerlerinin yediği günlük yemekler; sabahları genel olarak çay, pirinç lapası, ekmek, konserve çorbası, öğlenleri: zeytin, üzüm, fındık, hurma, akşamları ise etli fasulye, etli nohut olmuştur.¹⁸² Günlük buyruklar içerisinde askere verilen yemeğin sıcak ve besleyici olması gerektiği ve buna özen gösterilmesi istenmiştir.¹⁸³ Askerlerin yemek temininin yerinde

¹⁷⁸ Gazanfer Şanlıtop, *Cepheden Cepheye Bir Ömür*, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul 2007, s. 176.

¹⁷⁹ *Harp Ceridelerine Göre Çanakkale Savaşlarında 27. Alay*, Yayına Hazırlayanlar: Barış Borlat, Murat Karataş, Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı Yayınları, Ankara 2017, s. 194.

¹⁸⁰ *Çanakkale Muharebelerinde 19. Tümen Cerideleri 3*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 2017, s. 27.

¹⁸¹ *Çanakkale Muharebelerinde 19. Tümen Cerideleri 4*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 2017, s. 168.

¹⁸² *Çanakkale Muharebelerinde 19. Tümen Cerideleri 3*, s. 27.

¹⁸³ Halis Ataksor, *Çanakkale Raporu*, Hazırlayan: Serdar Halis Ataksor, Timaş Yayınları, İstanbul 2008, s. 163.

olduğu ve bazen günde üç kez yemek yedikleri söylenmiştir. Menüleri içerisinde et kuru fasulye hoşaf peynir peksimet yer almaktadır.¹⁸⁴ 22-23 Ağustos 1915 tarihinde Akbaş mıntıkasında harbin şiddetle devam ettiği fakat yemek işinin yolunda olduğunu her öğün üç dört kap tabldotta yemek yedikleri söylenmiştir. Savaş şartları göz önünde tutulduğunda askerlerinin iâşe teminini gerçekleştirmek ve sıcak yemek götürmeye çalışılmıştır. Sıcak yemek ve askerlere dağıtılan sigara, çerezler motivasyonu arttırıcı birer faktör olmuştur.¹⁸⁵

Çanakkale Savaşları esnasında askeri motivasyonu arttırmak için yapıldığı anlaşılan bir diğer motivasyon arttırmaya yönelik girişim ise tanınmış kişilerin muharebe alanını ziyaretleri olmuştur. Askerlerin ve sivil halkın moralinin yüksek olması için hükümet görevlileri, tanınmış yazar, şair ve ressamlar Çanakkale'ye geziler yapmışlardır. 11 Temmuz 1915 tarihli İkdâm gazetesinde Harbiye Nazırı Enver Paşa'nın Çanakkale kahramanlığını yaşatmak için cepheye bir edebi heyet gönderme kararı almıştır. Genç şair ve yazarlar, ressamlar, müzisyen, fotoğrafçı ve sinematografçı bulunan heyette asker ve subaylarla harp sahasında temasta bulunarak Çanakkale kahramanlığının ebedi olarak yaşatılması amaçlanmıştır.¹⁸⁶ Savaş zamanında cepheyi ziyaret eden edebi heyet üyelerinden Kazım Nami Duru, 18 Mart'ın en şerefli kahramanları Hamidiye Tabyasıdır diyerek övmüş ve Mehmet Akif meşhur Çanakkale şiirini askerlere şükran duygularını sunabilmek amacıyla yazmıştır.¹⁸⁷ Aynı amaç çerçevesinde Çanakkale'yi ziyaret eden bir diğer heyet; Suriye, Lübnan, Filistin'den katılım gösteren 31 kişilik Arap İlmî Heyeti'dir. Heyetin bütün üyeleri Halep'te toplanarak 7 Ekim'de İstanbul'a ulaşmıştır. 10 günlük bir misafirliğin ardından 18 Ekim'de Arap İlmî Heyeti cepheye ulaşmıştır. Heyetin başkanlığını Uryanizade Ali Vahit Efendi yapmıştır. Cephede gördüğü, duyduğu her şeyi büyük bir titizlikle kaleme almıştır.¹⁸⁸ Cepheyi ziyaret eden bir diğer heyet ise Mebusan ve Ayan Meclisi vekillerinden oluşan 18

¹⁸⁴ İbrahim Naci, *Allahaismarladık*, Yayına Hazırlayanlar: Dr. Lokman Erdemir- Seyit Ahmet Sılay, Yeditepe Yayınevi, Çanakkale 2013, s. 64.

¹⁸⁵ Avedis Cebeciyan, *Bir Ermeni Subayın Çanakkale ve Doğu Cephesi Günlüğü*, Aras Yayıncılık, İstanbul 2015, s. 85.

¹⁸⁶ Murat Çulcu, *İkdâm Gazetesi'nde Çanakkale Cephesi*, Denizler Kitapevi, İstanbul 2004, s. 464; Beşir Ayvazoğlu, *Edebiyatın Çanakkale ile İmtihanı*, Kapı Yayınları, İstanbul 2015, s. 11.

¹⁸⁷ Ahmet Cemaladdin Saraçoğlu, *Düşman Geliyor Top Başına*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2007, s. 103.

¹⁸⁸ Arap İlmî Heyeti'nin Çanakkale Cephesi'ne gelmesinin asıl sebebi Suriye Filistin, Lübnan gibi Arapça konuşulan Osmanlı topraklarında İngilizlerin İslam Birliğini bozmaya yönelik yapmış oldukları olumsuz propagandaların önüne geçmektir. Bkn. Serpil Sürmeli, "Çanakkale Cephesi'nde Arap İlmî Heyeti ve Uryanizade Ali Vahit Efendi'nin Anıları", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Yıl: 2002, C: 18, S: 53, s. 376-378.

kişilik Vekiller Heyeti'dir. Orduya milletin desteklerini ve gönül borcunu göstermek amacıyla cepheye gelerek askerleri ziyaret etmişlerdir.¹⁸⁹

Eğlence de asker üzerindeki motivasyonun bir parçasıdır. Askeri eğlendirmek için 3. Tümenin mızıka grubunun gelerek şarkı çaldığından bahsedilmektedir. Askerler için yemek çadırlarında karagöz oyunları da sergilenmiştir.¹⁹⁰ Hatta, tiyatro konusunda uzmanlaşmış bir birlikten dahi söz edilebilir. Emin Çöl, 48'inci Alay'ın Tiyatro Alayı ismi ile şöhrete kavuştuğundan bahsetmiştir. Her Alayın genel karakterine göre verilmiş birer takma adı olduğunu, 47'nci Alay Namaz, 48'inci Alay Tiyatro, 125'inci Alay Hücum Alayı olarak ünlendiğini söylemiştir. 48'inci Alay eğlenmeyi çok seven farklı yörelerden gelen askerlerden oluşmuştur. Askerler güçlü, yakışıklı, neşeli ve cesurdular. Eğlenmek için kemeçe, kaval, düdük çalıp çeşitli oyunlar sergilemişlerdir".¹⁹¹ Savaş sırasında bile askerlerin bu denli neşeli ve eğlenceli aktiviteler yapması motivasyonun yüksek tutulduğunun birer kanıtı olmuştur.

Cephede bu tür sosyal çalışmaların gerçekleştirilmesi askerlerin morallerini yükseltmekte ve içinde oldukları o buhranlı zamanlardan bir nebze de olsa uzaklaşmalarını sağlamıştır. Halkında askerlerin yanında olduğunu göstermek ve topyekûn seferberlik için sivil yardım kuruluşları da askerlere destek amaçlı bazı çalışmalar yapmışlardır. Donanma, Milli Müdaafa ve Hilal-i Ahmer Cemiyetleri elde ettikleri gelirleri askerlerin erzak, giyim, sağlık gibi ihtiyaçları için kullanmışlardır. Balo, tiyatro, sinema, konferans, bale gösterileri düzenleyerek bu satışlardan elde ettikleri gelirleri askerlerin ihtiyaçları için harcamışlardır. Askerlerin et yemesine, kuruyemiş tüketmelerine özen göstererek bu gıdaların temini için kampanyalar yapmışlardır. Cemiyet üyeleri hastane ziyaretleri sırasında askerleri ziyaret ederek hediyeler vermişler onlara yalnız olmadıklarını hissettirmeye çalışmışlardır.¹⁹² Hilal-i Ahmer Cemiyeti askere destek amaçlı hastane ve sargı yerlerine yakın yerlere çayhaneler kurmuştur. Askerlerin motivasyonunu arttırmayı amaçlayan ve savaş alanından uzaklaşarak rahatlamalarını sağlamaya çaba gösteren çayhaneler ilk olarak Balkan savaşları sırasında

¹⁸⁹ Murat Karataş, "Gelibolu Cephesi'nde İki Heyet", Çanakkale Savaşları'nın 91. Yılı Anısına, 2006, s. 27.

¹⁹⁰ Haydar Mehmet Alganer, *Çanakkale Kara Savaşları Günlüğü*, Deniz Basımevi Müdürlüğü, Ocak 2009, s. 40-86.

¹⁹¹ Emin Çöl, *Çanakkale Sina Savaşları*, Nöbetçi Yayınevi, İstanbul, 2009, s. 47-48.

¹⁹² Ayşe Zamacı, *Müdaafa-i Milliye Cemiyeti ve Faaliyetleri*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Doktora Tezi, Edirne 2015, s. 83-107.

kurulmuştur. Çaycılar muharebe hattındaki askerlere Anadolu'nun sıcak duygularını hissettirmek için sıcak çay ikram etmeye çaba göstermişlerdir. Tüm bu çalışmalar askerlerin morallerini ve savaşa azimlerini arttırmıştır. Askerlere onlar cephede düşmana karşı mücadele ederken cephe gerisinde de halkın askerleri destekledikleri ve yanında oldukları hissettirilmeye çalışılmıştır. Hilal-i Ahmer Cemiyeti aynı zamanda savaş sonrası gazilerin işsiz ve parasız kalmalarını önlemek amacıyla 4 Şubat 1916 tarihinde gazilerin zanaat öğrenmeleri için bir kurs açma talebinde bulunmuştur.¹⁹³

Komutanların savaşın en şiddetli anlarında askerlere yüreklendirici konuşmalar yapması, askerlerin moral ve motivasyonunu arttırmaya yönelik söylemlerde bulunmaları askerlerin amaçlarından dönmeleri gerektiğinin vatan savunması için canla başla mücadele etmeleri gerektiğinin sürekli anlatılması askerleri cephede tutan önemli faktörlerden biri olmuştur. 1-2 Mayıs 1915'te Arıburnu'nda gerçekleşen Gece Taarruzunda Mustafa Kemal'in askerlere vatani korumak için bir adım geri gitmeden mücadele edilmesini, uyumanın ve dinlenmenin milletin geleceğini derinden etkileyeceğini belirtmiştir. Düşman atılana kadar yorgunluk hissedilmemesi gerektiğini vurgulamıştır. Mustafa Kemal verdiği emirle askerlerin ne olursa olsun cephedeki yerlerini bırakmamalarının, yılmamalarının altını çizmiştir.¹⁹⁴ Mustafa Kemal'in askerlere bu denli sert emir vermesinin sebebi Balkan Harbi'nde yaşanan büyük hezimet olmuştur. Mustafa Kemal bu konuya dair ölümün Balkan Harbi'nin utancını yaşamaktan daha iyi olduğunu ve muharebe etmekten kaçanların öldürülmesi gerektiğini söylemiştir. Balkan Savaşı'nın utancını tekrar yaşamamak için askerlerin savaşın kazanılması dışında başka bir olanak olmadığını görmeleri açısından askerlerin motivasyonunda büyük rol oynamıştır.¹⁹⁵

Çanakkale Cephesi'nde askerin motivasyonu, harp araç ve gereçlerinin; kıyafet ve yemeklerin tam ve eksiksiz olmasının sağlanmasının yanı sıra psikolojik olarak vatan, millet ve din kavramları ekseninde geçmiş, gelecek ve mevcut zamana dair atıflarla şekillendirilen içerisinde ödül-ceza; kahramanlık-ihanet çelişkilerini barındıran bir bütün olarak karşımıza

¹⁹³ Didem İlkem Cumalı, *Osmanlı Devleti'nde Askere Sivil Yardımın Gelişimi ve Çanakkale Cephesi Örneği*, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Disiplinler Arası Askeri Tarih Araştırmaları Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 2023, s. 74, 81-83.

¹⁹⁴ ATASE Arşivi, ATA.ZB. Kls.41, Dos.6, Fih.6-14; *Birinci Dünya Savaşı Çanakkale Cephesi 5.Cilt 2. Kitap*, s. 103.

¹⁹⁵ Onur Kuşku "Mustafa Kemal Atatürk" *Çanakkale Harbi*, 17 Mayıs 2021, Erişim Tarihi: 07.03.2023.

çıkılmaktadır. Askerin ödüllendirilmesi, tüm bu motivasyon unsurlarının sadece bir yönüdür. Askerin ödüllendirilmesi, madalya, terfi ve kıdem zammı açılarından askerlik mesleği disiplini içerisinde talimatnameler çerçevesinde şekillenmişken muharebe esnasındaki kahramanlıklar nedeniyle hatırayı yaşatmak amaçlı yapılanlar, cephe gerisinden gönderilen hediyeler veya basın yolu ile yazılan metinlerle çeşitlenmiştir.

3.2. Ödül Uygulamaları

3.2.1. Madalya ve Nişanlar

Askerleri muharebe sahası içerisinde tutmak için madalya ve nişan verilerek gösterdikleri gayret ve başarılar çerçevesinde ödüllendirilmişlerdir. Olağanüstü durumlarda verilen madalya ve nişanlar normal zamanlardan farklı olarak savaş anında padişah beraatı beklenilmeden verilebilmiştir. Birinci Dünya Savaşı Osmanlı Devleti'nin açtığı ve başarılı bir şekilde kazanılan tek cephe olan Çanakkale Cephesi'ni diğer cephelerden ayıran en önemli özelliklerinden biri ikmal ve askerlerin motivasyonuna çok dikkat edilmesidir. Çünkü savaşın kazanılması için silah ve mühimmatın yanında mücadele ruhu yüksek askerler de gerekmiştir. Çanakkale Cephesi'ndeki bu askerî başarı; Osmanlı ordusunun silah, mühimmat, cephane eksikliklerine rağmen askerinin motivasyonunun yüksek olmasının sayesinde dönemin en güçlü ordularına karşı en büyük askeri gücün motivasyon olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

Çanakkale Cephesi'nde askerlere verilen madalya ve nişanlara örnek olarak; Rusların 3 Kasım 1914'te Kafkaslardan taarruza geçmeleri üzerine 18 parçalık bir donanmayla İngilizlerin Ertuğrul ve Seddülbahir, Fransızların Kumkale ve Orhaniye tabyalarını bombardımana alması sonucu 1'inci ve 2'nci Türk Bataryaları ağır kayba uğramıştır. 5 şehit, 2 yaralı 7 subay; 66 şehit, 19 yaralı olarak toplam 85 erdir. Bu taarruz ardından Başkomutan Vekili Enver Paşa, subay ve erleri selamladığını bildirmiş, başarılı görülen askerlerin taltif edilmesi istenmiştir. Bu saldırı Türk erlerinin kayıp verdiği ilk saldırı olmuştur. Bu saldırıyla birlikte Batılıların Gallipoli, Türklerin Çanakkale Savaşları adını verdiği tarihi muharebeler başlamıştır.¹⁹⁶

¹⁹⁶*Birinci Dünya Savaşı Çanakkale Cephesi Harekâtı (Haziran 1914- Ocak 1916) s. 33.*

Seddülbahir Tabyasının 3 Kasım 1914'te cephaneliğinin patlaması yüzünden yaralanan askerleri kurtarma ve tedavisi için yüksek çaba sarf eden 8 sağlık erine 2'nci Ağır Topçu Tugay Komutanı ve Kurmay Başkanı tarafından 14 Şubat 1915'te madalya töreniyle erler onurlandırılmıştır.¹⁹⁷

23 Ocak 1915 tarihinde Çimenlik'ten 3'üncü Alay Kumandanının Liva Kumandanlığına yazmış olduğu raporda Fransız denizaltısı Saphir'in Boğaz'dan geçmeye çalışırken Mecidiye istihkâmında nöbetçi olan 2'nci Tabur'un 7'nci Bölüğü'nden 2'nci Top Neferi Gümüşhaneli Ali oğlu Emin, 7'nci bölük Takımı Onbaşı Eriklili Ali oğlu Mehmet, 2'nci Top Nişancı Onbaşı Konyalı Abdullah Ali, 7'nci Bölük 4'üncü Top Neferi Kirmastılı Süleyman oğlu Şaban, 6'ncı Bölük'ün 4'üncü Top Neferi Mehmet oğlu Ali hepsi birlikte denizaltına ateş ederek batırmışlardır. Aynı zamanda denize dökülenleri toplamışlar ve üzerlerindeki elbiseleri çıkartarak esirlere giydirmişlerdir. Askerlerin bu hareketleri takdire şayan olarak nitelendirilmiştir.¹⁹⁸

Osmanlı Padişahı Sultan Reşat tarafından Gümüş İmtiyaz Harp Madalyası Mehmet Çavuş'a verilmiştir. 27. Alay 10. Bölük çavuşlarından Mehmet Çavuş 4 Mart 1915 günü Seddülbahir kalesinde düşmana karşı girişilen hücumda tüfeğinin mekanizması bozulmasına rağmen diğer askerlere örnek olacak şekilde taşla ve kürekle düşmana saldırmıştır. Mustafa Kemal bu olay üzerine Harap kale'den Müstahkem Mevki Komutanlığına gönderdiği raporda Mehmet Çavuş'un kahramanlığından bahsederek ödüllendirilmesini istemiştir.¹⁹⁹ Enver Paşa, kahramanlık gösteren askerlerin taltif edilmesi için oldukça titiz davranmış ve askerlerin ödüllendirilmesine çok önem vermiştir. Tanin gazetesinde bu olay şu şekilde anlatılmıştır: 8 Mart 1915 tarihli Çanakkale müdafaasında Seddülbahir tarafında küçük müfrezesiyle büyük bir başarı yakalayan Mehmet Çavuş taltif edilmiştir. Enver Paşa 22 Şubat'ta Çanakkale'ye gelerek on beş gündür devam eden savaşta yaralanan askerleri ziyaret etmiştir. Hepsini ayrı ayrı bir kahramanlıkla vatani savunan askerlerin hikayelerini dinlemiştir. Padişahın bağışta bulunduğu nişanları koğuşları gezerek takmıştır. Askerler Enver Paşa'nın

¹⁹⁷ *Birinci Dünya Savaşı Çanakkale Cephesi Harekâtı (Haziran 1914- Ocak 1916)*, s. 241.

¹⁹⁸ *Harp Ceridelerine Göre Çanakkale Savaşları'nda 3. Ağır Topçu Alayı*, Yayına Hazırlayanlar: Buğra Terzi, Didem İlkem Cumalı, Melih Canberk Din, Nurcan Yıldırım, Ed. Murat Karataş, C: 1, Çanakkale Savaşları Enstitüsü Yayınları, İstanbul 2022, s. 16.

¹⁹⁹ Gülcan Tezcan, *Gazilerin Dilinden Çanakkale*, Yarımada Yayınları, İstanbul 2007, s. 76-78; *Çanakkale Muharebelerinde 19. Tümen Cerideleri 1*, s. 157.

iltifatlarından çok memnun olmuş yine gelsinler yine karşınız diyerek vatan savunmasından vazgeçmeyeceklerini dile getiriyorlardı. Nişan sırası Mehmet Çavuş'a geldiğinde Mehmet Çavuş göğsündeki yaraları göstererek “Bunlar iyi olsun yine vazifemizi yaparız Paşam” demiştir. Enver Paşa askerleri kahramanlıklarından dolayı taltif etmiş ve fedakarlıklarını takdir etmiştir.²⁰⁰

Müstahkem Mevki Kumandanı Mirliva Cevat, 19. Fırka Kumandanlığına 12 Mart 1915 tarihli yazmış olduğu emirde gayret ve fedakarlıklarından dolayı Ağır Obüs 8. Alaydan Üsteğmen Nazmi, Rasim, Zekeriya Macit Efendilerle Ağır Topçu 5. Alaydan Bölük Kumandanı Yüzbaşı Hasbi ve Ertuğrul Batarya Kumandanı Asteğmen Mehmet Şinasi, mezkur Batarya Takım Zabiti Üsteğmen Nuri ve Ağır Topçu 3. Alaydan Dardanos Batarya Kumandanı Asteğmen Nuri ve Mehmet, Sabri ve Galip, Asteğmen Ziver ve Hamit Efendilerin birer kıta Gümüş Liyakat Madalyası ile gayret ve fedakarlıkları takdir edilip ödüllendirilmişlerdir.²⁰¹

19 Mart 1915 tarihinde Alman İmparatoru Müstahkem Mevki Komutanı Cevat Paşa'yı 18 Mart'ta kazanılan başarı için ikinci rütbeden demir haç ile ödüllendirmiştir.²⁰² Cevat Paşa 18 Mart Zaferi sonrasında Tümgeneral olmuştur.²⁰³

25 Mart 1915 tarihinde gayretlerinden dolayı 2. Ağır Topçu Tugay Komutanı Albay Talat, İstihkam Subayı Albay Şükrü ve Öğretmen Yarbay Vosidayn Bey'e Gümüş Savaş Madalyası; Ulaştırma Subayı Binbaşı Nuri, Müstahkem Mevki karargahına görevli Üsteğmen Ali, Rumeli Mecidiye istihkamında Batarya Komutanı Yüzbaşı Hilmi yine Rumeli Hamidiye Batarya Komutanı Üsteğmen Nazmi ve Namazgahta batarya komutanı Yüzbaşı Mahir, Anadolu Hamidiye'sinde Yüzbaşı Herşel ve Dardanos İstihkamında Takım Subayı Remzi Efendilere birer Gümüş Savaş Liyakat Madalyası verilmesi Müstahkem Mevki Komutanlığından bildirilmiştir.²⁰⁴

²⁰⁰ Şaduman Halıcı- Murat Burgaç, *Tanin Gazetesi'nde Çanakkale Savaşları*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2020, s. 112-113.

²⁰¹ *ATASE Arşivi, BDH Kls.5384-183, Dos.H-11, Fih.8a-1-8a.*

²⁰² Mithat Atabay, *Tasvir'i Efkâr Gazetesinde Çanakkale Savaşları*, E Yayınları, İstanbul 2014, s. 101.

²⁰³ Nurdan Baş, “Çanakkale Cephesi Deniz Savaşlarında 18 Mart Kahramanı Cevat (Çobanlı) Paşa”, *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, Yıl: 13, Bahar 2015, S: 18, s. 95.

²⁰⁴ Ataksor, *Çanakkale Raporu*, s. 106.

Hans Kannengiesser, Türk Personel Dairesi Şefi tarafından Tümamiral Guido von Usedom'a 31 Mart 1915'te Liyakat Madalyası, Koramiral Johannes Merten'e Birinci Mecidiye Nişanı, Albay Heinrich Wehrle'ye takdirname Prusya Deniz Yüzbaşı ve Türk Deniz Binbaşı Carl Schneider'e 26 Mart 1915'te Gümüş Liyakat Madalyası kendisine de Osmanlı Nişanı verildiğini belirtmiştir. Bunun üzerine Kannengiesser İstanbul'dan Çanakkale'ye geçmiştir.²⁰⁵

29 Nisan 1915 tarihinde 19. Tümen Komutanı Yarbay Mustafa Kemal'e Gümüş İmtiyaz Madalyası verilmiş, Fırka Kumandanı tarafından 57'nci, 27'nci, 64'üncü Alay Kumandanlıklarına, İzzettin Çalışlar'a ve emir subayı Kazım'a nişan verilerek ödüllendirilmiştir.²⁰⁶

2 Mayıs 1915 tarihli belgede üstün çabalarından dolayı altın muharebe liyakat madalyasıyla ödüllendirilen Üçüncü Kolordu Kumandanı Esad Paşa'nın Padişah Mehmet Reşat'a teşekkür ettiği bildirilmiştir.²⁰⁷

3. Kolordu Şimal Grubu Kumandanı Esat Paşa, 7 Mayıs 1915 tarihli Kolordu emrinde 19. Fırka, 27. Alay, 20. Alay'ın 3. Taburu, 33. Alay, 64. Alay ve 125. Alay'ın 5. Fırka Kıtalarının kumandanlarını ve askerlerini tebrik etmiş ve 19. Fırka Kumandanı Mustafa Kemal Bey'e Arıburnu Harp hatırası olarak Muharebe Altın Liyakat Madalyası ile Erkanı Harbi İzzettin Bey'e de Gümüş Muharebe İmtiyaz Madalyası verildiğini belirtmiştir.²⁰⁸

Sağ Cenah Kumandanı Binbaşı Avni, 11 Mayıs 1915 tarihinde 19. Fırka Kumandanlığına yazdığı raporda 72. Alay'ın 3. Taburundan 13 askerinin kahramanlıkları dolayısıyla Gümüş Liyakat Madalyası ile ödüllendirildiğini belirtmiştir.²⁰⁹

Muavenet-i Milliye gemisinin, 13 Mayıs 1915 tarihinde İngilizlerin Goliath'ını batırışı üzerine 14 Mayıs tarihinde geminin personeli İstanbul'da karşılanarak Enver Paşa

²⁰⁵ Hans Kannengiesser, *Çanakkale'de Türklerle Beraber*, Timaş, İstanbul 2009, s. 74.

²⁰⁶ İzzettin Çalışlar, *On Yıllık Savaş*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2010, s. 101.

²⁰⁷ *Osmanlı Belgelerinde Çanakkale Muharebeleri 1*, Yayına Hazırlayanlar: Muzaffer Albayrak, Mustafa Çakıcı, Recep Uzundağ, Salih Kahrıman, Yılmaz Karaca, Başbakanlık Basımevi, Ankara 2005, s. 84.

²⁰⁸ *ATASE Arşivi, BDH Kls.5384-183, Dos.H-3, Fih.1-21.*

²⁰⁹ *ATASE Arşivi, BDH Kls.5384-183, Dos.H-4, Fih.1-12.*

tarafından tebrik edilmiştir. Ayasofyalı Ahmet Saffet Bey geminin kaptanı olarak Binbaşılığa terfi ettirilerek Altın ve Gümüş İmtiyaz madalyası ile ödüllendirilmiştir. Aynı zamanda Filotilla Komodoru Alman Binbaşı Kalifzer Altın Liyakat Muharebe Madalyası, Nısf Filotilla Komodoru Kıdemli Yüzbaşı Fırle Altın ve Gümüş İmtiyaz Muharebe Madalyası, gemiye kılavuzluk yapan Kıdemli Yüzbaşı Nazmi Bey ve 23 subaya Gümüş İmtiyaz Muharebe Madalyası verilmiştir. Gemi personelinden 2 Başçavuş, 9 Çavuş, 24 Onbaşı, 34 nefere Gümüş Liyakat Muharebe Madalyası verilmiştir. Muavenet-i Milliye'nin tüm personeli 21 Mayıs 1915'te Hamidiye Camisi'nde Padişaha takdim edilmiş ve Padişah tüm personele teşekkürlerini sunarak subaylara altın, erlere gümüş saat hediye etmiştir.²¹⁰

16 Mayıs 1915 tarihli belgede savaş sırasında şehir merkezinde çıkan yangını söndürmek için üstün çaba sarf eden Mutasarrıf Murat Fuat Bey ve Polis Merkez Memuru Naci Bey derece memuriyetlerine göre harp madalyası ile ödüllendirilmeleri eğer gerek görülmezse başka bir şekilde ödüllendirilmeleri bildirilmiştir.²¹¹

57. Alay 2. Tabur Kumandanı Ata, 20 Mayıs 1915 tarihli 57. Alay Kumandanlığına yazdığı raporda Teğmen Aziz ve Hüseyin Çavuşların ödüllendirilmesini istemektedir.²¹²

23 Mayıs 1915 tarihinde Alman İmparatoru 2. Wilhelm tarafından Yarbay Mustafa Kemal'e Demir Salıp Nişanı verilmiştir.²¹³

19. Fırka Kumandanı Mustafa Kemal'in 27. Alay Kumandanlığına 5 Haziran 1915'te yazdığı raporda siperlere giren düşmanı geri çevirdikleri için şimdilik bir kıta Gümüş İmtiyaz Muharebe Madalyası ile ödüllendirildiklerini söylemiştir.²¹⁴

57. Alay Kumandanı Kaymakam Avni, 4-5 Haziran tarihli 19. Fırka Kumandanlığına yazdığı raporda düşman siperlerinden ele geçirilen eşyaların Kolordu Kumandanı Paşa

²¹⁰ Burak Kandaş, "Çanakkale'de Muharebenin Seyrini Değiştiren Gemiler: Muavenet-i Milliye", *Anafarta*, S:3, 2019 Yaz, s. 13-14.

²¹¹ *Osmanlı Belgelerinde Çanakkale Muharebeleri 1*, s. 103.

²¹² *ATASE Arşivi, BDH Kls.5384-183, Dos.H-5, Fih.1-21a-22.*

²¹³ Bilgin, *age*, s. 289.

²¹⁴ *Harp Ceridelerine Göre 27. Alay*, Haz. Murat Karataş- Barış Borlat, C: 2, Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı Yayınları, Ankara 2018, s. 249.

Hazretlerine teslim edildiğini Paşa hazretlerinin bu durumdan memnun olarak eşyaları götüren 11 askere birer mecidiye hediye ettiğini belirtmiştir.²¹⁵

19. Fırka Kumandanı Mustafa Kemal, 5-6 Haziran 1915 tarihindeki emrinde Kuzey Grubu Kumandanı Paşa Hazretleri tarafından 27. Alay Kumandanının gayretlerinden dolayı Gümüş İmtiyaz Madalyası ile ödüllendirildiğini belirtmiştir.²¹⁶

Hasan Remzi Fertan, 18 Mayıs 1915'te fırkasıyla birlikte Çanakkale'ye geldiğini Anadolu sahilinde İn limanı ve civarında tahkimatla meşgul olduğunu ve 6 Temmuz 1915'te fırkasıyla Seddülbahir sağ cenah Şehitler Sirtına gittiğinden bahsetmiştir. Şehitler Sirtı, Triyandafil Çiftliği civarındaki bilumum muhaberata takım zabiti olarak iştirak ettiğini ve hizmetlerine mükâfaten sene seferi kıdem zammı, Osmanlı Muharebe Madalyası ve Alman Demir Salip Nişanıyla taltif edildiğini yazmıştır.²¹⁷

16. Alay, 10. Alay ve 17. Alay kumandanlıklarına yazılan 13 Temmuz 1915 tarihli emirde muharebelerde cesaret ve kahramanlık gösteren asker ve subayların ödüllendirilmek için isimlerinin bildirilmesi istenmiştir.²¹⁸

Kereviz dere muharebelerinde düşmanın yaptığı siper askerlerin sınırlarını bozmuştur. Tümen komutanı bu siperi yıkmak gerekir ama büyük bir fedakârlık gerektiriyor diye söylemiştir. Yüzbaşı durumdan etkilenmiştir ve tabur komutanına biz bu siperi yıkarız fakat birkaç askerimi feda etmek gerekir demiştir. Yüzbaşının sözlerinden etkilenen Ömer oğlu Nasuh ben bu siperi yıkarım diyerek atılmış birkaç arkadaşıyla birlikte gelen talimatla gece siperi yıkmak için atılmışlardı. Nasuh onbaşı görevini yerine getirerek dönmüştü fakat arkadaşları şehit olmuşlardır. Düşman siperinin bertarafını gören tümen komutanı taburu tebrik ederek Nasuh Onbaşı'ya Osmanlı Yıldız Nişanı'nı takmıştır. Nasuh Onbaşı 24 Temmuz 1915 tarihinde askerliğin en şerefli rütbesi olarak şehitlik makamına ermiştir.²¹⁹

²¹⁵ ATASE Arşivi, BDH Kls.5384-183, Dos.H-7, Fih.1-5-1-5a-1-6.

²¹⁶ ATASE Arşivi, BDH Kls.5384-183, Dos.H-7, Fih.1-4-1-4a-1-5.

²¹⁷ Hasan Remzi Fertan'ın Harp Hatıraları, Hazırlayan: Lokman Erdemir, Bağcılar Belediyesi, İstanbul 2016, s. 136.

²¹⁸ Miralay Süleyman Şakir, Cepheden Hatıralar 6. Fırka Çanakkale Harbi'nde, Vadi Yayınları, Ankara 2006, s. 123.

²¹⁹ Başbay, age, s. 68.

İngiliz birliklerinin 6 Ağustos 1915 tarihinde Suvla üzerine yaptığı çıkarmaların başka bir kolu olan Kireçtepe sırtlarını ele geçirmeye çalışmıştır. Kireçtepe taarruzu bu çıkarmanın önüne geçebilmek amacıyla yapılmıştır. Bölgede yeterli takviye olmadığı için İngiliz birlikleri çok kolay bir şekilde Kireçtepe sırtlarını ele geçirmiştir. Kireçtepe sırtlarının hâkim noktasında bulunan Aslantepesi, 15 Ağustos'ta İngiliz birliklerinin eline geçmiştir. İngiliz birlikleri hızlı bir şekilde Kanlıtepe'ye taarruza başlamışlardır. Anafartalar Grup Komutanı Albay Mustafa Kemal bu taarruzlar sebebiyle bölgeye gelerek diğer birlikleri Kireçtepe'ye yönlendirmiştir. İngiliz birliklerinin süratli atışları sebebiyle birlikler ileri gidememişlerdir. Bunun üzerine Mustafa Kemal donanma ateşi altında koşar adım ileri giderek yolu geçmiştir. Mustafa Kemal daha sonra birliklere “Geçeceksiniz” diye bağırarak birliklerin ilerlemesini sağlamıştır. Yapılan karşı taarruzun ardından Kireçtepe'nin önemli bölgeleri Türk birliklerinin eline geçmiştir. Mustafa Kemal'in vermiş olduğu bu hayati emirlerin savaşın gidişatına etkisi kaçınılmaz olmuştur. Bu muharebelerde başarılı görülen canı pahasına savunma yapan askerler Liman Paşa tarafından Harp Madalyasıyla ödüllendirilmiş ve subaylar terfi ettirilmiştir.²²⁰

Dördüncü Fırka Kumandanı Yarbay Cemil, 17 Ağustos 1915 Tarihli Güney Grubu Kumandanlığına yazmış olduğu raporda 12-13 Temmuz 1915 tarihli muharebelerde fedakârlık gösteren albay, yarbay, binbaşılar ve daha küçük subaylar ve erlere ait birer kıta taltif defteri sunmuştur. 22 Haziran muharebesinden dolayı sadece 10 subaya Harp Madalyası verildiğini deftere yazdığı isimlerinde taltif edilmeleri gerektiğini belirtmiştir.²²¹

Başkumandan vekili ve Harbiye Nazırı Enver Paşa 26 Eylül 1915 yılında yazdığı emirde Conk Bayırını Müttefik Kuvvetlerden geri alan piyade 28. Alayın sancağına kurdele takılmasını ve askerlerine Muharebe Altın ve Gümüş İmtiyaz Madalyası verilmesini istemiştir.²²²

Savaşta bir saka eri su fiçilerini götürürken İngiliz birliklerinin içine düşmüş, kendilerinden geçmiş bir şekilde yatan iki İngiliz erinin susuzluktan bunalmış olduğunu

²²⁰ Bekir Dinç, *Çanakkale Savaşlarında Kireçtepe Muharebesi*, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Askeri Tarih Araştırmaları Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale 2022, s. 93, 132.

²²¹ *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1989, Yıl: 38, S. 88, s. 124.

²²² *Osmanlı Belgelerinde Çanakkale Muharebeleri 2*, Başbakanlık Basımevi, Ankara 2005, s. 68; *Harp Mecmuası*, Yıl:1, S.5, s. 66.

görünce onlara ihtiyatlı bir şekilde su vermiş ve Türk birliklerine teslim etmiştir. Bu olayı duyan Esat Paşa askere hem nişan hem de para vererek ödüllendirmiştir. Birlikler içerisinde ufak başarıların bile komutanlar tarafından ödüllendirilmesi askerlerin savaşa karşı azmini arttırmıştır.²²³

Esat Paşa'ya ferik olduğu için gidilen tebrik ziyaretinde Wilmer Bey Alganer'e Harp Madalyası ve kurdelesini takdim etmiştir.²²⁴

Düşmanın hücumunu geri çevirmekte başarılı olan 1. Mülazım Hayri Efendi'ye firkadadan bir Harp Madalyası verilmiştir.²²⁵

Çanakkale gazilerinden Ali Şimşir, piyade askeri olarak görev yaptığını ve gece fedailerin istihkamlara bomba atmak için çıktığını arkadaşların içerisinde Mustafa Çavuş'un fedai olarak çok bomba atmasını ödüllendirmek için madalya ve berat verildiğinden bahsetmektedir.²²⁶

Merkez Kuvvetleri Kumandanının yazmış olduğu rapora cevap veren Mustafa Kemal düşman baskınına defetmek için fedakarlıkları görülen 5 zabıt, 3 küçük zabıt ve bir ere Harp Liyakat Madalyası verileceğini söylemiştir.²²⁷

Ruşen Eşref'in Mustafa Kemal Atatürk ile yaptığı söyleşide Yaver Cevat Bey'in Paşa'ya tehlike içerisinde kimsenin geçemediği ateş içinden geçerek arkadaşlarına yiyecek ve kuvvet taşıyan fedakâr genci hemen orada yaverinin nişanını alarak ödüllendirdiğinden bahsetmektedir.²²⁸

²²³Esat Paşa'nın Çanakkale Savaşı Hatıraları, Yayına Hazırlayanlar: İhsan Ilgar- Nurer Uğurlu, Örgün Yayınevi, İstanbul, 2003, s. 197.

²²⁴Haydar Mehmet Alganer, Çanakkale Kara Savaşları Günlüğü, Deniz Basımevi Müdürlüğü, Ocak 2009, s. 86.

²²⁵Münim Mustafa, Cepheden Cepheye, Arma Yayınları, İstanbul 2002, s. 65.

²²⁶Murat Karataş, "Fedai Müfrezeleri", Anafarta, S:3, Yaz 2019, s. 39.

²²⁷ATASE Arşivi, ATA. ZB.41, Dos.10, Fih.25a.

²²⁸Ruşen Eşref, Anafartalar Kumandanı Mustafa Kemal ile Mülakat, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2020, s. 94.

Fahrettin Altay Paşa, Çanakkale Savaşı'nda kendisine Kılıçlı Altın Liyakat ve Gümüş İmtiyaz savaşı madalyaları verildiğini, üç sene kıdem zammı ile taltif edilerek albay olduğunu söylemiştir.²²⁹

Top atımlarında büyük önem arz eden Kamacılık, Çanakkale Savaşları'nda görünmez bir el gibi teknik bilgileri ve manevi kuvvetleriyle savaşta yerlerini almışlardır. Topların arıza yapması durumunda çalışamaz hale gelen topların savaşın Osmanlı Devleti aleyhine gelişecek olduğu düşünüldüğünde kamacılara büyük sorumluluk düşmüştür. Bu sorumluluk bilinciyle birlikte kamacılara ödüller ve cezalar verilmiştir. İşini yerine getiremeyen kamacılar ya görevinden uzaklaştırılıp emekli edilmiş ya da arızayı tespit eden tamir eden kamacıya ödül olarak verilen ikramiye o işten sorumlu görevini yerine getirememiş olan kamacının maaşından kesilmiştir. Kamacılara ödül olarak ikramiyeler verilmiş ve gösterdikleri başarılar sebebiyle taltif edilmişlerdir. 3'üncü Alay Kumandanı Kaymakam Ömer Zeki'nin yazmış olduğu raporda topların sökülmesi sırasında büyük fedakârlık gösteren 3'üncü Alay 2'nci Tabur 6'ncı Bölük Kamacı Onbaşı Süleyman oğlu Raşid'in taltif edilmesi gerektiğini yazmıştır. 3'üncü Alay Kumandanı Kaymakam Ömer Zeki'nin Liva Kumandanlığına yazdığı raporda Orhaniye tabyasında göstermiş oldukları büyük gayretleri için Kamacı Neferlerinden İbrahim oğlu Süleyman, Mehmet oğlu Halil, Ahmet oğlu Mehmet ve Osman oğlu Hasan'ın ödüllendirilmesini istemiştir.²³⁰

5 Ekim 1915 tarihinde Binbaşı Nazif, Usedom Paşa tarafından kendisine Gümüş İmtiyaz madalyası verildiğini yazmıştır.²³¹

1 Gümüş İmtiyaz Muharebe 3 Haziran 1915 Muavenet'i Milliye'nin İngiliz zırhlısını batırmasından 2 Alman muharebe demir haç 12 Ekim 1915 alışılmış merasim ile Çanakkale de takılmıştır. Bahriye Nezaretine yazılan raporda Çanakkale Boğazı Torpil Müfrezesi Kumandan Kıdemli Yüzbaşı hafız Nazmi efendiye Kapudâna Demir Haç Nişanının ikinci

²²⁹ *Çanakkale Hatıraları*, Yayına Hazırlayan: Metin Martı, Arma Yayınları, İstanbul 2002, C: 2, s. 41.

²³⁰ Didem İlkem Cumalı, "Zaferde Bahsi Geçmeyen Kahramanlar: Kamacılar", *Anafarta*, S: 16, Sonbahar 2022, s. 11- 19.

²³¹ *Mayın Grup Komutanı Binbaşı Nazmi Bey'in Günlüğüyle Çanakkale Deniz Savaşları*, Deniz Basımevi Müdürlüğü, İstanbul 2010, s. 239.

rütbesini ihsan buyurdıkları ve madalyanın alışımlı merasim ile adı geçen şahsa takılmış olduğu bildirilmiştir.²³²

Çayhanelerin tesisi konusunda büyük gayret gösteren Hilal-i Ahmer Çayhaneleri baş Memuru Kenan Bey'e 17 Ekim 1915'te harp madalyası verilmiştir.²³³

42'nci Alay, Hicaz'da iki yıl boyunca zorlu çöl koşulları altında susuzluk, açlık ve hastalıkla mücadele ederken, aynı zamanda çok sayıda çatışmada yer aldı. İngiliz ve Arap kuvvetlerine karşı yokluk içinde Medine'yi savundu ve mevcudunun çok önemli bir kısmını kaybetti. 42'nci Alay'ın Sancağı hem Çanakkale Savaşı hem de Hicaz'daki başarılarından dolayı gümüş imtiyaz madalyalarıyla ödüllendirilmiştir.²³⁴

Cemil Conk, "Aşılardan peşinden de Kayser Wilhelm II tarafından yollanan Alman Gümüş Liyakat Madalyaları ile bizim nişanlar geldi. Alman imparatoru tarafından hak edenlere verilmek için yollanan madalyalardan benim tümene ancak 4 tane isabet etmiş. Bunlardan birini Çorlulu Osman Çavuş'a merasimle taktım. Osman Çavuş, savaşta yararlılık gösteren bir asker. Balkan savaşında da Edirne'de bulunmuş. Pek çok hizmetlerine rağmen hiçbir nişan vermemişler. Kumandanları zavallıya bir saat hediye etmiş, onu da esir düştüğü Bulgarlar almışlar. Ben bu hatayı geçte olsa düzelttim" diyerek askerlerin mutlaka başarıları karşısında ödüllendirilmesi gerektiğinin altını çizmiştir.²³⁵

Nusret Mayın gemisinin döşediği mayınların temizlendiğini keşif uçuşu yaparken fark eden Cemal Efendi'ye Cevat Paşa, göğsünden kılıçlı liyakat madalyasını çıkarıp takmıştır. Kılıçlı Liyakat Madalyası nadir verilen madalyalardan biridir. Mareşal Liman Paşa'nın yazılı emriyle Cemal Efendi'ye madalya verildi. Kırmızı şeritli bu madalyanın yanında 5'inci rütbeden bir Mecidi Nişanı da verilmiştir. Tarihin dönüm noktasını değiştiren Teğmen Cemal Efendi, Çanakkale Savaşı'nın birçok safhasına havadan katılmıştır.²³⁶

Kazım Şakir, 13 Kasım 1915 tarihinde Fırka Karargahına madalya almaya hak kazananların madalyalarını vermek için Erkanı harp reisi ve Grup komutanı Mustafa Hilmi

²³² *Mayın Grup Komutanı Binbaşı Nazmi Bey'in Günlüğüyle Çanakkale Deniz Savaşları*, s. 310.

²³³ Murat Karataş, "Çanakkale Savaşları'nda Çayhaneler", *Anafarta Dergisi*, S: 5, Yıl: 2019, s. 37- 40.

²³⁴ Diriker, *age*, s. 142.

²³⁵ *Çanakkale Hatıraları*, C: 2, s. 182.

²³⁶ Turhan Seçer, *Anılarla Çanakkale Cephesi ve Neticesi*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 2008, s. 288.

Paşa ile gelerek madalya kazanan askerlerin sağ omuzlarına madalyalarını takıp mukavvaya sarılı madalya kurdelesini verdiğini aktarmıştır.²³⁷

Yarbay Şefik Bey anılarında 9. Tümenin 25. 26. ve 27. Alayın kahramanlıklarını ve cesaretlerini övmüştür. 27. Alayın 25 Nisan 1915 Arıburnu Çıkarmasında ilk karşı koyan birlik olması ve düşmana karşı vermiş oldukları mücadele dolayısıyla bilgi sırma işlemeli, yarısı yeşil, yarısı kırmızı geniş ipek kurdele üzerine yazılmış Altın ve Gümüş Harp İmtiyaz Madalyası sancağına işlenmiştir.²³⁸

27 Aralık 1915 tarihinde Padişah Mehmet Reşat, Sadrazam Mehmet Said ve Harbiye Nazırı Enver Paşa 19. Fırka Kumandanlığına yazmış olduğu emirde; Çanakkale'de büyük fedakarlıklar yapan ve kahramanca savaşan 57. Piyade Alayı adına Sancağı üzerine sırma işleme “Devlet'i Osmaniye ile İtilaf Devletleri harbinde 57. Piyade Alayının düşman tarafından 25 Nisan 1915 günü Çanakkale'de Arıburnu'nda vuku bulan ilk ihraçta karaya çıkmış düşman kuvvetlerinin ilerlemesi ve Koca Çimen tepelerinin düşman eline geçmesine yevmi mezkurdaki hareketi seria ve savleti şedidei şiranesiyle mani olmak ve aylarca düşmanı merkum karşısında hattı harpte kalarak ona karşı kahramane muharebeler icra etmek suretiyle gösterdiği fevkaledi şecaat ve yararlılığın hatırasıdır.” yazılı yeşil ve kırmızı kurdele ile kılıçlı levhayı Altın ve Gümüş İmtiyaz ve Harp Madalyaları ile ödüllendirilmiştir.²³⁹ 57. Piyade Alayı 19. Piyade Tümenine bağlı üç alaydan biridir. Tekirdağ'ın Yarkışla bölgesinde, 1 Şubat 1915 tarihinde kurulmuştur. Alay 49 subay, 3638 er, 373 hayvan, 2288 tüfek ve 4 ağır makineli tüfekten meydana gelmiştir. Alayın komutanı Binbaşı Hüseyin Avni, 1'inci Tabur Komutanı Yüzbaşı Ahmet Zeki, 2'nci Tabur Komutanı Binbaşı Murat, 3'üncü Tabur Komutanı Binbaşı Ali Hayri'ydi. 25 Şubat 1915 tarihinden 24 Nisan 1915 tarihine kadar eğitim ve 19. Tümen Komutanı'nın emirleri ile tatbikatlara katılmıştır. Kara Muharebelerinin ilk günü 19.Tümene haber gelir gelmez Mustafa Kemal 57'nci Piyade Alay ve bir dağ bataryasını Bigalı-Matikdere- Kocaçimen- Conkbayırı istikametinde savaş meydanına sürmüştür. 57'nci Piyade Alayı 2'nci Taburunu 261 rakımlı tepe üzerinden İngilizlere karşı taarruz yaptırmıştır. 57. Piyade Alayının taarruzları karşısında 261 rakımlı tepeye sokulan düşman geri çekilmiştir. 57. Piyade Alayı kendisinden

²³⁷ Kazım Şakir, *1915 Çanakkale Harbi Günlüğü, Yeditepe Yayınları*, İstanbul 2016, s. 85.

²³⁸ *Gazilerin Dilinden Çanakkale*, s. 97.

²³⁹ *ATASE Arşivi, BDH Kls.5384-183, Dos.H-14,Fih.1-15a-1-16; Harp Mecmuası, Y:1, S.8, s.119.*

2-3 kat daha büyük olan Anzak güçlerine karşı savaşarak 27. Alay'a yardım etmiştir. 25 Nisan 1915 tarihindeki taarruzda mevcudiyetinin üçte ikisinden fazlasını kaybetmesine rağmen birinci hatta bulunarak düşmana saldırmaya devam etmiştir. Savaş bitimine kadar şiddetli muharebelerin geçtiği Bomba sırtında konuşlanarak bu bölgeyi başarıyla savunmuştur. Ağustos muharebeleleri sonrasında Alay düşmanın 19-20 Aralık'ta gerçekleşen tahliyesine değin küçük çaplı muharebeler ve siper, tahkimat işleriyle meşgul olmuştur.²⁴⁰

Ahmet Nuri Bey bizzat tanık olduğu bir olayda askerlerin muharebeden kaçmak için kendilerini yaraladıklarını söylemiştir. Bunu yapan askerlerin de ceza olarak infaz edilmeleri gerektiği emredilmiştir. Muharebe sırasında yine bir askerın kendisini yaraladığı ve doktor raporu sonrası komutanların diğer askerlere emsal teşkil etmesi için askerın öldürülmesi gerektiği haber verilmiştir. Ahmet Nuri Bey askere bu şekilde infaz edilmektense düşman kurşunuyla ölmesinin daha iyi olacağını söyleyip gece; 40- 50 metre mesafede bulunan düşman siperlerine bomba atmasını ve kaçarken siperde bulunan ölen ve yaralı askerlerin arasına yatmasını emretmiştir. Sağ kalırsa da parolayla geri gelmesini söylemiştir. Bu olay üç sefer tekrar edilmiş ve asker her seferinde geri dönüp gelmiştir. Ahmet Nuri Bey askeri affetmiştir. Korkak asker daha sonra pek çok yararlılık göstermiş yine bir bomba atma olayında siperde ölü ve yaralıların arasında yattığı sırada askerlerin ceplerini karıştırarak para bile bulmuştur. Askerin göstermiş olduğu başarılarından sonra firka kumandanı olan Kazım Karabekir'e olayı anlatmıştır. Askere Harp Madalyası verilmiştir. Ahmet Nuri Bey'de askeri onbaşı yapmıştır.²⁴¹

Çanakkale'de 19'uncu Tümen Komutanı ve Anafartalar Grubu Komutanı olarak görev üstlenen Mustafa Kemal'e, 30 Nisan 1915'te Gümüş İmtiyaz Madalyası, 15 Temmuz 1915'te Harp Madalyası, 1 Eylül 1915'te Gümüş Liyakat Madalyası, 1 Kasım 1915'te Üçüncü Dereceden Osmanî Nişanı, 28 Aralık 1915'te Almanya tarafından Demir Salip Nişanı, 10 Ocak 1916'da Demir Salip Nişanı, 17 Ocak 1916'da Muharebe Altın Liyakat Madalyası ve 19 Şubat 1916'da İkinci Dereceden Osmanlı Nişanı verilmiştir.²⁴²

²⁴⁰Murat Karataş-Buğra Terzi, *Harp Ceridelerine Göre Çanakkale Savaşları'nda 57. Alay*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2021, s. 10-18.

²⁴¹ Ahmet Diriker, *42. Alay Gelibolu 1915*, Scala Yayınları, İstanbul 2016, s. 116-117.

²⁴²*Birinci Dünya Savaşı Çanakkale Cephesi Harekâtı (Haziran 1914- Ocak 1916)*, s. 241.

Çanakkale Savaşlarında madalya ve nişanların, Osmanlı askeri nizamına uygun olarak başarılar ve kahramanlıklar çerçevesinde kanuni bir uygulama olarak gerçekleştirildiği gibi aynı zamanda en alt düzeyden en üst düzeye belirli bir silsile de takip edilerek cephe içerisinde hatta muharebe sıcaklığı altında geliştiği gözlemlenmektedir. Bu madalya ve nişanın askerlerden subaylara topçulardan havacılara kadar tüm sınıflarda çeşitlendiği de görülmektedir.

3.2.2. Terfi ve Kıdem Zammı

Terfi ve kıdem zammı, askeri kanunlar çerçevesinde bir rutin olmakla beraber, kahramanlıklar ve başarıların etkisi ile rutin dışına çıkarak bir ödül geleneği eksenine oturabilmektedir. Çanakkale Cephesi bu rutin dışı uygulamaların ödüle dönüştüğü savaş alanlarından biri olmuştur.

5 Mart 1915 tarihli 19. Fırka Kumandanlığına yazılan raporda düşmanın Kumkale ve Orhaniye’de şiddetli ateşe başlaması ve bu bölgeyi savunan 64. Alayın 3. Taburunun düşmanın yağmur gibi yağın ateşine karşı asla geri çekilmeyerek düşmana karşı göstermiş oldukları savunmadan dolayı takdir etmektedir. Düşmanın Kumkale’de tamamen temizlenmeye çalışılmıştır. Türk Piyadesi tarafından edilen ateşte düşman uçağının yaralanarak denize düşmüştür. Taburun üstün cesaret ve çaba gösteren subay ve askerlerinin terfi etmeleri için alay kumandanından isimleri istenmiştir.²⁴³

Ahmet Mucip Kemal Yeri, muharebeye zabıt vekili rütbesiyle katıldığını kanuni müddeti doldurduğu gerekçesiyle de 1 Mayıs 1915’te teğmen olduğunu söylemiştir. 27 Nisan’da gerçekleşen Bomba sırtı muharebesinde göstermiş olduğu üstün hizmetten dolayı da 1 Haziran da terfi ettirilerek üsteğmen olmuştur. Kendisinin kıdem zammı ve Türk-Alman Harp Madalyası ödüllendirildiğini söylemiştir. Terfiyle ilgili gerçekleşen olayda Alay Kumandanı Şefik Bey’in kendisini çağırdığını ve Bomba Sirtında ihtiyata çekildikleri sırada Borazan Keçeli Köylü Hüseyin Onbaşı’nın kendisine verdiği İngiliz Tabancasını Fırka Kumandanına hediye etmesini istediğini söylemiştir. Sebebini şöyle açıklamıştır: “Henüz bir

²⁴³Çanakkale Muharebelerinde 19. Tümen Cerideleri 1, s. 181.

ay önce teğmen olduğu için Harbiye Nezaretine yapılan Terfi varakasının geri çevrildiğini sadece kıdem zammıyla ödüllendirilmesi gerektiği bildirilmiş. Mustafa Kemal Bey ise terfi tekrarlayarak bölüğün çıkarmanın ilk günü büyük bir çaba gösterdiğini etraflıca açıklamış ve terfiinin kabulünü sağlamıştır.” Mustafa Kemal’in gayretleriyle terfisi gerçekleşen Ahmet Mucip tabancayı Mustafa Kemal’e hediye etmek istediğinde ise Mustafa Kemal “Çocuğum, bu tabancayı aldım kabul ettim teşekkür ederim. Fakat siz gençsiniz bu silah size daha çok yakışacaktır” diyerek tabancayı geri iade etmiştir.²⁴⁴

Arıburnu Kuvvetleri ve 19. Fırka Kumandanı Kaymakam Mustafa Kemal 12 Mayıs 1915 tarihli emirde başkumandan vekilinin 57. Alay ve Sağ Cenah Kumandanı Binbaşı Hüseyin Avni Bey'in savaşa gösterdiği fedakarlıklar ve gayretinden dolayı rütbesinin kaymakamlığa yükseldiğini, 20. Alay'ın 3. Taburunun 11. Bölük Birinci Çavuşu Kırşehirli Hacı Hüseyin oğlu Mehmet Çavuş'un teğmenliğe yükseldiğini söylemiştir. Subay ve askerlerinde gösterdikleri başarılar üzerine mutlaka ödüllendirileceklerini belirtmiştir.²⁴⁵ 57. Piyade Alayı muharebelerin başladığı tarihten itibaren başarılı hizmetlerde bulunmuştur. Kısa ölçekli taarruzlarda, gece baskınlarında, düşman taarruzlarını kırmak için yapılan saldırılarda, cephenin tahkim edilmesinde olağanüstü gayret göstermişlerdir. Düşmanla mesafenin yakın olmasından kaynaklı mazgalların sağlamaştırılması gerektiğini söyleyen Hüseyin Avni Bey, düşman askerlerinin kullandığına benzer önleri kum torbaları ile kapatılmış demir mazgallar imal edilmesi gerektiğini söylemiştir. Fakat Hüseyin Avni Bey 13 Ağustos 1915'te Edirne Sırtındaki karargahına isabet eden obüs mermisinin şiddetiyle şehit olmuştur.²⁴⁶

Merkez Kuvvetleri Kumandanı Kaymakam Ali Rıfat 19. Fırka Kumandanlığına yazdığı raporda 15 Mayıs 1915 tarihli gecede düşman tarafından baskına uğradıklarını söylemiştir. Baskında düşman askerlerinin helak olduğu ve çok az neferinin kurtulduğunu, makineli tüfek ve topçularımızın yardımı ve askerlerin azmiyle düşmana pek çok zayıat verdiğini söylemiştir. Baskından kurtulmak için canını feda pahasına hizmet eden 1. Tabur Kumandanı Kıdemli Yüzbaşı Ali Rıza, 2. Tabur Kumandanı Binbaşı Cemal Bey, 2. Bölük Kumandanı Asteğmen Ahmet Ağa, 7. Bölük Kumandanı Asteğmen Süleyman Veysi Efendi,

²⁴⁴ *Çanakkale Arıburnu Kahramanları*, s. 27-30.

²⁴⁵ *ATASE Arşivi, BDH Kls.5384-183.Dos.H-1,Fih.1-15a-1-16.*

²⁴⁶ *Harp Ceridelerine Göre Çanakkale Savaşları'nda 57. Alay*, s. 14-16.

8. Bölük Kumandanlarından Mitralyöz Üsteğmen Ahmet Efendi ile 1. Bölük çavuşlarından Kayserili Süleyman oğlu Mustafa, 7. Bölük çavuşlarından Kırşehirli Hasan oğlu İsmail, 8. Bölük çavuşlarından Akşehirli Mehmet oğlu Hasan ve 8. Bölükten nefer Çekmeceli Salih oğlu İsa'nın gayretlerini daha da arttırmak için ödüllendirilmelerini istemiştir.²⁴⁷

17 Mayıs 1915 tarihinde 26. Piyade Alayı'nın 4. Taburu Seddülbahir Bölgesi'nde III. Kırte Muharebeleri öncesinde Sarıtepe mevkiine gelmiştir. Düşmanı karaya çıkartmamak için sahil hattına yerleşmiştir. Aynı gün gelen emirde düşman üzerine bir bomba taarruzu yapılacağı söylenmiştir. Taarruzda başarı gösteren askerlerin ödüllendirileceği, savaş içerisinde düşmanın makineli tüfeğini getiren subay ve askerlerin rütbece terfi ettirileceği belirtilmiştir.²⁴⁸

19. Fırka Kumandanı Mustafa Kemal 22 Mayıs 1915 tarihli 57. Alay Kumandanlığına yazdığı raporda 19 Mayıs taarruzunda büyük bir gayretle savaşan düşman siperlerini ele geçiren 2. Taburdan üç subay, 11 asker ve çavuş; 3. Taburdan 22 asker birer derece terfi ve madalya ile ödüllendirilmelerini fırkaya yazmıştır. 19 Mayıs Taarruzu Anzakları denize dökmek amacıyla genel bir taarruz şeklinde yapılmış fakat Türk birliklerinin sayısının fazla olmasına rağmen Anzakların oluşturduğu savunma hattını kırmak kolay olmamıştır.²⁴⁹

22. Alay Kumandan vekilinin On ikinci Fırka Kumandanlığına yazdığı 10 Temmuz 1915 tarihli raporda Kıdemli Küçük subay Ahmet Hamdi'nin Zığındere muharebelerinde kahramanca mücadele ettiğini ve bu yüzden subaylığa terfi olması gerektiğini belirtmiştir. Zığındere muharebeleri İngilizler ve Türkler arasında 28 Haziran'da başlayarak 5 Temmuz'a kadar devam eden en kanlı mücadelelere sahne olmuştur. 28 Haziran'dan 5 Temmuz tarihine kadar Türk ordusunun asker kaybı 16. 000 kişidir.²⁵⁰

19 Temmuz 1915 tarihli emirde Başkumandan vekili ve Harbiye Nazırı Enver Paşa tarafından savaşta üstün çaba gösteren 5. Ordu subaylarından Üçüncü Kolordu Erkanı

²⁴⁷ATASE Arşivi, ATA.ZB.Kls.41. Dos.10, Fih.25a.

²⁴⁸Terzi, *agt*, s. 96.

²⁴⁹ATASE Arşivi, BDH Kls.5384-183.Dos.H-5,Fih.1-24.

²⁵⁰ *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1989, Yıl: 38, S. 88, s. 89; Enis Şahin, "Kronolojik Çanakkale Savaşları Tarihi", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, S. 73, C: 25, Mart 2009, s. 141.

Harbiye Reisi Kaymakam Fahrettin ve Kırk üçüncü Alay Kumandan Vekili Binbaşı Fazıl Beylere üçer sene ve Birinci Seferi Kuvvetlere Memur Yedinci Alayın Birinci Tabur Kumandanı Binbaşı İsmail Hakkı Beye iki sene sefer kıdem zammı, Üçüncü Ordu sağ Kol grubu Erkanı Harbiye Reisi Yüzbaşı Basri Beyin Binbaşılığa, Otuz Yedinci Alay Makineli Tüfek Bölüğü Üsteğmen Yanyalı Hasan Fehmi Efendinin Yüzbaşılığa terfi ettirildiği bildirilmiştir.²⁵¹

9 Ağustos'ta Binbaşı Allonson ve komutasındaki askerler Besim Tepe'nin zaptı için saldırıya geçmişlerdir. Bu saldırıda İtilaf güçleri hiçbir zorluk çekmeden tepeyi ele geçirmişlerdir fakat daha sonra bir süngü hücumuyla Türk ordusu kaybettiği sırtın bir kısmını geri almıştır. Saldırı sırasında 4. Tümen'in topçu birliği büyük bir özveri göstermiştir. 10 Ağustos'ta Mustafa Kemal'in yapmış olduğu süngü hücumuna destek olmuşlardır. 9-10 Ağustos'ta yapılan bu iki günlük hizmet için 1915'te Liman von Sanders 4. Tümenin topçu birliğine göstermiş oldukları kahramanca davranıştan dolayı 15 Demiray göndermiştir.²⁵²

Tümen Kurmayı Binbaşı İzzettin günlük Tümen Buyruğunda olağanüstü gayret ve liyakat gösteren Küçük subay ve adaylarından Takım Komutanı yapıp atanmalarının yapılmasını, Teğmen ve Yüzbaşılardan da Bölük ve Tabur Komutanı olanların buyruğu alınmak için isimlerinin bildirilmesini istemiştir.²⁵³

Fahrettin Altay Paşa, Çanakkale Savaşı'nda kendisine Kılıçlı Altın Liyakat ve Gümüş İmtiyaz Savaş Madalyaları verildiğini, üç sene kıdem zammı ile taltif edilerek albay olduğunu söylemiştir.²⁵⁴

On altı yaşında Ali Reşat adında bir gencin Arıburnu'nda düşman üzerine bomba atarak düşmana pek çok zarar vermesi üzerine ödül olarak çavuşluğa terfi ettirilmiştir. Ali Reşat bu olay olduğunda yaralanmış tedavi için İstanbul'a gelmiş daha sonra tekrar

²⁵¹Osmanlı Belgelerinde Çanakkale Muharebeleri 1, s. 177.

²⁵²Cemil Conk, *Conkbayırı Savaşları*, E.U. Basımevi, Ankara 1959, s. 61.

²⁵³Ataksor, *Çanakkale Raporu*, s. 167.

²⁵⁴Çanakkale Hatıraları, C: 2, s. 41.

muharebe alanına dönmüştür. Ali Reşat arkadaşlarıyla birlikte düşman askerlerine karşı yine başarılı bir hücum yaparak başçavuşluğa terfi ettirilmiştir.²⁵⁵

20 Eylül 1915 tarihli belgede Seddülbahir muharebe alanında görevini yaparken şehit olan on bir subay ailesine birer derece üst rütbe ödeneği üzerinden maaş ve dokuz askerin ailesine para mükafatı verilmesi istenmiştir.²⁵⁶

Çanakkale Cephesi'nde terfi ve kıdem zamları rutin uygulamaların dışına çıkarak askerlere gösterdikleri gayret ve başarıların ödüllendirilmesi olarak verilmiştir. Büyük başarılar gösteren askerler kısa zamanda yükselbilmişlerdir. Askerlerin bu şekilde taltif edilmesi savaştaki çabalarını arttırmıştır.

3.2.3. Şükran Yazıları

Madalya ve nişanlar, terfi ve kıdem zamları gibi şükran yazıları da askerler için birer ödül olmuştur. Başarılı geçirilen bir muharebe sonrası komutanların askerlere teşekkür ederek gayret ve çabalarını onure etmesi askerler için büyük önem arz etmiştir. Askerlerin başarıları komutanlar tarafından basit bir cümle ile taltif edilmediğinde bile askerlerin ciddi moral kayıpları olmuştur. Bunun farkında olan komutanlar muharebe sonrası yazılan raporlarda askerlere teşekkürlerini ileterek onları ödüllendirmiş ve morallerinin yüksek tutulmasına gayret göstermişlerdir.

Başkumandan vekili Enver Paşa harp sırasında şehit düşenlerin ailelerine gönderilmek suretiyle bir taziye mektubu ve şehit düşenlere gösterdikleri kahramanlık adına nişan almamışsa ailelerine verilmek suretiyle taziye mektubuyla beraber nişan verilmesini buyurmuştur. Taziyetnamede en başa şehit olan askerin adı yazılarak bir Osmanlı askerine yakışan kahramanlık ve fedakarlıkla şehit olduğunu, arkalarında bıraktıkları vazifenin ümitsizlik ve keder değil şeref ve onur olduğunu yazmıştır. Şehidin anısının sadece yakınlarında değil tüm ordunun kalbinde yaşayacağını, intikamının alınacağını belirtip baş sağlığı dileyerek mesajını bitirmiştir.²⁵⁷

²⁵⁵ *Tanin Gazetesi'nde Çanakkale Savaşları*, s. 524.

²⁵⁶ *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1989, Yıl: 38, S. 88, s. 129.

²⁵⁷ *Tanin Gazetesi'nde Çanakkale Savaşları*, s. 534.

Müstahkem Mevki Kumandanı Mirliva Cevat, Fırka Kumandanlığına yazdığı emirde yaralı olarak kaçan iki askeri eleştirmiş bir daha aynı vaziyetin tekrarı olmaması için düşman ateşi altında yerlerini asla terk etmeden savaştan 5. Ağır Topçu Alayını örnek almalarını istemiştir.²⁵⁸ Müstahkem Mevki Kumandanı Mirliva Cevat, Aralık 1914'te yollamış olduğu Mevki Müstahkem Emrinde piyade ve topçu birliklerimizi göstermiş oldukları fedakârlık dolayısıyla taktir etmiştir.²⁵⁹

Müstahkem Mevki Komutanı Tümgeneral Cevat; 9.Tümen Komutanlığı'na yazmış olduğu buyruk suretinde askerleri göstermiş oldukları fedakarlıkları adına kutlayarak subayları ve askerleri ata yadigârı olan İslam topraklarını üstün bir kuvvetle inançla savunmaya çağırmıştır. Savaşta ölmek var dönmek yok diyerek savunmayı devam ettirmelerini, tek bir kişi bile sağ kalsa asla düşmana boyun eğmeden savaşılması gerektiğini dile getirmiştir.²⁶⁰

İstanbul'dan gelen Yüksek Kurul, askerlere seslenerek vatanları için ölüme koşmalarına, ata yadigârı toprakları büyük fedakârlık ve sağlamlık ile korumalarına teşekkür etmiştir.²⁶¹

Sağ Kanat Kumandanı Avni, 19. Fırka Kumandanlığına yazdığı raporda asker ve zabıtlere gayretlerinden dolayı teşekkür etmekte ve manevi kuvvetlerinin iyi olduğunu belirtmiştir.²⁶²

19.Tümen Komutanı Mustafa Kemal'in 27. Alay Komutanlığına yazmış olduğu buyrukta 14. Alayın 2. Tabur subayları ve askerlerini cephede göstermiş olduğu fedakarlıktan dolayı kutlamakta ve 125. Alayın 2. Taburunun gösterdiği dirayet için teşekkür etmiştir.²⁶³

²⁵⁸Çanakkale Muharebelerinde 19. Tümen Cerideleri 1, s. 87.

²⁵⁹Çanakkale Muharebelerinde 19. Tümen Cerideleri 1, s. 159.

²⁶⁰ Ataksor, Çanakkale Raporu, s. 83-84.

²⁶¹ Ataksor, Çanakkale Raporu, s. 274.

²⁶²Mustafa Kemal'in Arıburnu Muharebeleri Raporu, Yayına Hazırlayan: Uluğ İğdemir, TTK, Ankara 1990, s. 237.

²⁶³ Ataksor, Çanakkale Raporu, s. 187.

Esat Paşa, Edirne Valisi Hacı Ali Bey'in, Mutasarrıf vekili Rıfat'ın, Eceabat Kaymakamı Rahmi Beyler 'in, Keşan Kaymakamı, Gelibolu Jandarma Komutanı ve Edirne Sağlık Dairesi Başkanı'nın kazanmış oldukları başarılarından dolayı tebriklerde bulunmuş, 19. Tümen Komutanı Mustafa Kemal'i de takdir ve tebrik etmek üzere Kemal Yeri'ne gittiklerinden bahsetmiştir.²⁶⁴ İhtiyat Zabiti Tevfik Bey, Tevfik Bey'i Kurmay Başkanı Selahattin Bey'in arayarak teşekkür ettiğini ve Cevat Paşa'nın çok memnun olduğunu söylemiştir.²⁶⁵

Müstahkem Mevki Kumandanı Mirliva Cevat, 8 Mart 1915 tarihinde 19. Fırka Kumandanlığına yazmış olduğu bildiriye Goltz Paşa ve Padişah yaveri Salih Paşanın Çanakkale'yi ziyaret ettiklerini bildirmektedir. Padişah tarafından subay ve askerlere selam getirdiklerini, saltanat makamının böyle cesur ve fedakâr askerler var oldukça İstanbul'da huzur içinde yaşayacaklarını söyleyerek bütün silah arkadaşlarını takdir ve tebrik ettiklerini söylemiştir.²⁶⁶

Alman İmparatoru Wilhelm, 20 Mart 1915'te 18 Mart 1915'te elde edilen başarıyla Cevat Paşa'yı tebrik etmiştir. "Dün evvelki gün Çanakkale Müdafaası esnasında ihraz olunan parlak muvaffakiyetlerden dolayı samimi ve harr tebrikatımı beyan eder ve işbu tebrikatımın cesur kumandan Cevat Paşa'ya kendi namıma tebliğini rica ederim. Cenabı Hakk bundan böyle dahi silahlarımızı tevfiyatı rabbaniiyesini mazhar buyursun" diyerek 18 Mart günü elde edilen başarıyı tebrik etmiştir.²⁶⁷

Şükran ve teşekkür yazılarının üst düzey hatta kimi zaman müttefik devletler aracılığı ile tüm Osmanlı ordusuna yazıldığı da görülmektedir. Bu bağlamda 28 Mart 1915 tarihli belgede Osmanlı Ordusu'nun Çanakkale'de göstermiş olduğu başarıdan dolayı Viyana Belediye Başkanı Osmanlı Ordusunu tebrik etmiştir.²⁶⁸ 11 Nisan 1915 tarihli Belgede Avusturya Donanma Cemiyeti Osmanlı Ordusunu başarılarından dolayı takdir etmiştir.²⁶⁹

²⁶⁴ *Esat Paşa'nın Çanakkale Savaşı Hatıraları*, s. 108.

²⁶⁵ *Telsiz Telgraf İhtiyat Zabiti Tevfik Rıza Bey'in Çanakkale Günlükleri*, Yayına Hazırlayanlar: V. Türkan Doğruöz- E. Yasemin Yüçetürk- Raşit Gündoğdu, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2013, s. 84.

²⁶⁶ *Çanakkale Muharebelerinde 19. Tümen Cerideleri 1*, s. 215.

²⁶⁷ Nurdan Baş, "Cevat Çobanlı", www.AtatürkAnsiklopedisi.com, Erişim Tarihi: 09.01.2023.

²⁶⁸ *Osmanlı Belgelerinde Çanakkale Muharebeleri 1*, s. 50.

²⁶⁹ *Osmanlı Belgelerinde Çanakkale Muharebeleri 1*, s. 61.

Esat Paşa, 27 Nisan 1915 tarihinde 9. Fırka Kumandanlığına yollamış olduğu emirde başarılarını tebrik etmekte ve düşmanın bir an önce denize dökülmesini istediğini yazmıştır.²⁷⁰

8 Mayıs 1915 tarihli fırka emrinde 19. Fırka Kumandanı Mustafa Kemal düşmana karşı girişilen taarruzda 50 tüfek, 600 kazma ve kürek ele geçirildiğini ve bir askerin esir alındığını belirtmiştir. Bu taarruzda düşman siperleri ele geçirilmiştir. Mustafa Kemal bu mühim başarılarından dolayı sağ cenah kuvvetlerini kutlayarak teşekkür etmiştir.²⁷¹

19.Fırka Kumandanı Kaymakam Mustafa Kemal 19 Mayıs 1915 tarihli fırka emrinde, Kolordu Kumandanı Paşa Hazretlerinin silah arkadaşlarını tarihimize altın harflerle yazılmış şanlı bir sayfa daha yazdıkları için kahramanlıklarını takdir etmiştir.²⁷²

19.Fırka Kumandanı Kaymakam Mustafa Kemal, Sağ Cenah Kuvvetleri Kumandanlığına yazdığı raporda 72. Alay 3. Taburun fedakarlığından çok memnun olduğunu subay ve askerlerini takdir ettiğini, isimlerinin bildirilmesini istemiştir.²⁷³

19.Fırka Kumandanı Mustafa Kemal 15 Mayıs 1915 tarihli fırka emrinde Merkez Mıntıkasının sağ kolundaki 14. Alay 2.Tabur ve Sağ Kolunun sol kısmında bulunan 125. Alay 3. Taburun düşman baskınına uğradığı fakat askerlerimizin süngü ve bombalarıyla geri çevrildiğini yazmıştır. 14.Alay 2. Tabur subaylarının ve 125. Alay 3. Taburunun göstermiş olduğu yiğitlik ve fedakârlık için teşekkür etmiştir.²⁷⁴

Mustafa Kemal Arıburnu'na veda ederken askerleri tebrik etmiş ve tüm milletin şükran duyduğunu söylemiştir. 17 Mayıs tarihli veda mektubunda savaş zaferle sonuçlanana kadar omuz omuza savaacaklarını düşmanı çiğneyeceklerine olan inancını dile getirmiştir. Vedanın sonunda Mustafa Kemal her türlü zorlukta yılmadan gece gündüz çalışan 27'nci,

²⁷⁰ *Harp Ceridelerine Göre Çanakkale Savaşlarında 27. Alay*, Yayına Hazırlayanlar: Murat Karataş- Barış Borlat, Çanakkale Savaşları Tarihi Gelibolu Alan Başkanlığı Yayınları, Ankara 2017, s. 172.

²⁷¹ *Harp Ceridelerine Göre 27. Alay*, Yayına Hazırlayanlar: Murat Karataş- Barış Borlat, C: 2, Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı Yayınları, Ankara 2018, s. 97.

²⁷² *ATASE Arşivi, ATA.ZB.Kls.41. Dos.11, Fih.34a-36.*

²⁷³ *ATASE Arşivi, ATA. ZB. Kls.41 Dos.9,Fih.11.*

²⁷⁴ *ATASE Arşivi. ATA.ZB.Kls.41 Dos.10, Fih.27a-28-29.*

64'üncü, 33'üncü, 125'inci, Alaylar ile 5'inci Tümenin 13'üncü, 14'üncü, 15'inci Piyade ve 5'inci, 7'nci, 9'uncu Topçu Alaylarının çeşitli süvari, İstihkam Bölükleriyle diğer birliklerin subay ve askerlerine teşekkür etmiştir. Gösterdikleri başarılar sayesinde düşmanın 20.000 aşkın askerinin Arıburnu'nda öldürüldüğünü söylemiştir. Tüm Türk milletinin de askerleri tebrik ettiğini söyleyerek şükranlarını iletmiştir. Zaferin kazanılmasında askerlerle omuz omuza mücadele etmekten onur duyduğunu belirtmiştir.²⁷⁵

19.Fırka Kumandanı Kaymakam Mustafa Kemal 19 Mayıs 1915 tarihli fırka emrinde, Kolordu Kumandanı Paşa Hazretlerinin silah arkadaşlarını tarihimize altın harflerle yazılmış şanlı bir sayfa daha yazdıkları için kahramanlıklarını takdir etmiştir.²⁷⁶ 19.Fırka Kumandanı Miralay Mustafa Kemal, 13 Haziran 1915 tarihli fırka emrinde Arıburnu'nun Sağ kolunu koruyan 64. Alayı gösterdikleri başarılar ve fedakarlıklar için takdir etmiştir.²⁷⁷ 19.Fırka Kumandanı Miralay Mustafa Kemal 13 Haziran 1915 tarihli Fırka emrinde batarya kumandanını Yüksek sırtta düşmana karşı açtığı ateş başarıyla sonuçlanmış olduğu için teşekkür etmiştir.²⁷⁸ 19.Fırka Kumandanı Miralay Mustafa Kemal 17 Haziran 1915 tarihinde yazdığı Fırka Emrinde 27. Alayı düşmanın geceleri hafriyat yapmasına izin vermeyerek durdurması ve bölgenin 27. Alay tarafından işgal edilmesini tebrik ederek kutlamıştır.²⁷⁹ 19.Fırka Kumandanı Miralay Mustafa Kemal 17 Haziran 1915 tarihinde yazdığı Fırka Emrinde Merkez tepeye top atması ve düşmana verilen zarar dolayı ile topçuları tebrik etmiştir.²⁸⁰ Şimal Grubu Kumandanı Ferik Esat, 22 Temmuz 1915 tarihli 19. Fırka Kumandanlığına yazdığı raporda 10 Temmuz gününün başarısından dolayı tüm silah arkadaşlarını tebrik etmiştir.²⁸¹

Münim Mustafa, muharebede sırasında alayın siperleri muhafaza etmesi üzerine mıntika kumandanı alaya teşekkür etmiştir. “Dünkü harpte üç saf ile düşmanın çok şiddetli hücumunu aynı şiddetle mukavemet ederek tardedenden ve her noktada düşmanı ezerek bir karış toprağını kaybetmeyen onuncu firkanın gösterdiği yüksek muvaffakiyetten dolayı zabitlerini

²⁷⁵ *Mustafa Kemal'in Arıburnu Muharebeleri Raporu*, Yayına Hazırlayan: Uluğ İğdemir, TTK, Ankara 1990, s. 133-188.

²⁷⁶ *ATASE Arşivi, ATA.ZB. Kls.41, Dos.11, Fih.34a-36.*

²⁷⁷ *ATASE Arşivi, ATA.ZB.Kls.41. Dos.16, Fih.8-8a.*

²⁷⁸ *ATASE Arşivi, ATA.ZB.Kls.41. Dos.16, Fih.19a.*

²⁷⁹ *Çanakkale Muharebelerinde 19. Tümen Cerideleri 4*, s. 257.

²⁸⁰ *Çanakkale Muharebelerinde 19. Tümen Cerideleri 4*, s. 257.

²⁸¹ *Çanakkale Muharebelerinde 19. Tümen Cerideleri 6*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 2017, s. 14.

ve neferlerini tebrik ederim.” Bu genelge üzerine herkesin sevincinin arttığını belirtmiştir.²⁸² Erkanı harp reisinin Şefik Beyle siperlere geldiğini güler yüzle ve güzel sözlerle askerlerle ilgilendiğini herkesin ellerini sıkıldığını gönüllerini aldığını belirtmiştir. Büyük bir başarı sonrası yapılan bu davranışın asker üzerinde büyük bir etki bıraktığını söylemiştir.²⁸³ Askerlere sunulan şükran duyguları ve teşekkür mesajları askerler için birer motivasyon kaynağı teşkil ederek savaşma azimlerini arttırmada büyük bir ödül olmuştur.

3.2.4. Harp Araç ve Gereçlerine Verilen İsimler

Askerleri ödüllendirmek için kişiler isimleriyle birlikte anıtlarıdır. Bunlara örnek olarak; 18 Mart 1915 Deniz Muharebesi içerisinde büyük bir öneme sahip olan Dardanos Bataryası; Birleşik Filonun ateşlerinden hasar görmüş, hasarın giderilmeye çalışıldığı bir sırada bataryaya düşen mermiyle Batarya Komutanı Üsteğmen Hasan, Teğmen Mevsuf, Yedek Subay Halim ve üç er şehit düşmüştür. Batarya Komutanlığına atanan Yüzbaşı Muhittin ise kısa sürede bataryayı toparlamış ve Irresistible üzerine ateşe başlamıştır. Dardanos Bataryasının adı bu olay üzerine Hasan- Mevsuf Bataryası olarak değiştirilmesi Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanlığının 7 Nisan 1915’te yazmış olduğu öneri ile Başkomutanlığa bildirilmiştir. 16 Mayıs 1915 tarihinde Batarya adı Hasan- Mevsuf olarak değiştirilmiştir.²⁸⁴

Nara burnu karşısında bulunan bataryada Fransız Tvuquoise denizaltısı Marmara Denizi’nde araçlara taarruz etmiş ve geri dönerken havasını yenilemek için su üstüne çıktığında askerlerden Müstecip Onbaşı denizaltıyı fark etmiştir. Denizaltıyı nişan alarak vuran Müstecip Onbaşı kulesini yaralamış ve bir daha denizaltına dalmasını önlemiştir. Teslim olan denizaltının adı Müstecip Onbaşı olmuştur.²⁸⁵

²⁸²Çanakkale Hatıraları, Hazırlayan: Metin Martı, Arma Yayınları, İstanbul 2005, C: 3, s. 402.

²⁸³Çanakkale Hatıraları, C: 3, s. 402.

²⁸⁴Birinci Dünya Savaşı Çanakkale Cephesi Harekâtı (Haziran 1914- Ocak 1916), Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara 2014, s. 56; Gürsel Akıngüç, Gelibolu Yarımadasında Geçmişin İzleri ve İz Bırakanlar, C. 1, NMC Televizyon ve Reklamcılık A.Ş., İstanbul 2016, s. 261; Harp Mecmuası, Aralık 1915, Yıl:1, S: 2, s. 29.

²⁸⁵Murat Başbay, Çanakkale’den Asker Mektupları, Ara Kitap, İstanbul 2008, s. 142.

21 Haziran 1915 tarihinde Başkumandan vekili Enver Paşa'nın emriyle 2 numaralı Dardanos Bataryası Cevat Paşa'nın yardımlarına teşekkür olarak Cevat Paşa Bataryası olarak adlandırılmıştır.²⁸⁶

Asker isimlerinin bu şekilde harp araç ve gereçlerine verilmesi askerlerin gayret ve başarılarını arttırmada onları yüreklendirmede büyük rol oynamıştır. Bir askerin bu şekilde kuşaklar boyu aktarım yaparak tarihte yer alıyor olması askerler için tarifsiz bir onur olmuştur.

3.2.5 Coğrafyaya Verilen İsimler

Asker ve komutanların başarılı olması, savaş anında şehit olması durumunda isimlerini yaşatmak için tepelere, sırtlara, siperlere isimleri verilmiştir. Bunlara örnek olarak; Emin Çöl, bazı kahraman subayların adlarının yer ismi olarak verildiğini belirtmiştir. Abdul Vahap Tepesi: yiğit bir subayın adı olarak verilmiştir. Arif Bey çeşmesi de yine bir subay adına verilmiştir.²⁸⁷

Fahrettin Altay, kendi aralarında konuşurken karargâhın adını sormuş Mustafa Kemal sel yarıntılarının ismini olur diyerek düşünürken Fahrettin Altay Kemal Yeri olsun demiştir. Kolordu Komutanı'nın da izni alınarak bu isim konulmuştur. Mustafa Kemal'in ününü arttırmak için oldukça yararlı olmuştur.²⁸⁸

125. Piyade Alayı 1. Tabur Komutanı Binbaşı Cemal Bey'in 1 Mayıs Türk Taarruzunda şehit olması üzerine Arıburnu Cephesinde daha önce bir adı olmayan dereye Cemaldere adı verilmiştir.²⁸⁹

Conk Bayırı yakınlarında 74 metre yüksekliğindeki Balık tepe olarak adlandırılan tepe, 28-30 Mayıs 1915 tarihleri arasında yaralanıp daha sonra şehit düşen iki Türk subayı

²⁸⁶ "Bunu Biliyor Musunuz", *Anafarta*, S:3, 2019 Yaz, s. 44.

²⁸⁷ *Çanakkale Arıburnu Kahramanları*, s. 168.

²⁸⁸ *Çanakkale Arıburnu Kahramanları* s. 225.

²⁸⁹ Akıngüç, *Gelibolu Yarımadasında Geçmişin İzleri ve İz Bırakanlar*, C: 2, s. 631.

Üsteğmen Halit Efendi ve Teğmen Ali Rıza Efendi anısına Halit ve Rıza Tepesi adını almıştır. Tepe birçok önemli noktanın kolayca görülebileceği bir açıya sahiptir. 20 Mayıs 1915'te bu tepenin üzerindeki Türk İleri Karakolunun Anzaklar tarafından ele geçirilmesi üzerine 19. Tümen ve Arıburnu Cephesi Sağ Kanat Komutanı Yarbay Mustafa Kemal'in komutasında karşı taarruza geçilmiştir. 30 Mayıs 1915'te 45. Alayın 3. Taburu tarafından tepe geri alınmıştır.²⁹⁰

Arıburnu Cephesinde gerçekleşen 19 Mayıs Genel Türk Taarruzunda şehit düşen 47. Piyade Alayından Üsteğmen Hulusi Efendi anısına muharebenin geçtiği kuru dere yatağına Hulusi Dere adı verilmiştir.²⁹¹

24-25 Kasım gecesi gerçekleşen taarruzda çok önemli bir siper ele geçirilmiştir ve bu siperin alınmasında büyük yararlılık gösteren 72. Alay 2. Tabur 5. Bölük Komutanı Yüzbaşı Salih Efendi kahramanlığına ithafen siperle Salih Bey siperi adı verilmiştir.²⁹² Fedakarlıkları ve gayretleri dolayısıyla siperlere asker adları verilmiştir. Ahmet Çavuş Siperi, Ahmet Onbaşı Siperi, Hayri Efendi Siperi, Hüseyin Ağa Siperi ve Mehmet Çavuş Siperleri bunlardan bazılarıdır.²⁹³

19. Tümen ve Arıburnu Cephesi Sağ Kanat Komutanı Mustafa Kemal Bey Sazlı dere bölgesini kontrol altında tutabilmek için karargahını Düztepe ve Conk Bayırını ayıran derenin içine taşımıştır. Öncesinde isimsiz olan bu dere daha sonra Kemal Dere olarak adlandırılmıştır. 4 Haziran- 8 Ağustos tarihleri arasında burada görev yapmıştır.²⁹⁴

21 Haziran 1915 tarihinde vurularak ağır yaralanan 2'nci Tümenin Kurmay Başkanı Yüzbaşı Kemal Bey 26 Haziran'da şehit olmuştur. 83 Rakımlı Tepenin adı değiştirilerek

²⁹⁰ *Harp Mecmuası*, Aralık 1915, Yıl:1, S: 3, s. 47- 48. Akıngüç, *Gelibolu Yarımadasında Geçmişin İzleri ve İz Bırakanlar*, C: 2, s. 854.

²⁹¹ Akıngüç, *Gelibolu Yarımadasında Geçmişin İzleri ve İz Bırakanlar*, C: 2, s. 614-615.

²⁹²Gökşen Özen, *Çanakkale Muharebelerinde 72. Alay*, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale 2020, s. 163.

²⁹³ Harp Ceridelerine Göre 27. Alay, Yayına Hazırlayanlar: Murat Karataş- Barış Borlat, C: 2, Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı Yayınları, Ankara 2018, s. 394-401; Harp Ceridelerine Göre 27. Alay, Yayına Hazırlayanlar: Murat Karataş- Barış Borlat, C: 3, Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı Yayınları, Ankara 2020, s. 205.

²⁹⁴ Akıngüç, *Gelibolu Yarımadasında Geçmişin İzleri ve İz Bırakanlar*, C: 2, s. 727.

Kemal Bey Tepesi olarak anılmaya başlamıştır. Yüzbaşı Kemal Bey'in vurulduğu tepede 21-22 Haziran tarihlerinde Fransızlarla Birinci Kereviz Dere Muharebesi yapılmıştır. 83 Rakımlı Tepe Fransızların eline geçmiş olsa da 2'nci Tümenin saldırıları sonucu siperlerin bir kısmı geri alınmıştır. 2'nci Tümen Fransız saldırılarından oldukça çok yıprandığı için Güney grubu Komutanlığınca verilen emirle 12'nci Tümen ile yer değiştirmiştir.²⁹⁵

5. Sahra Topçu Alayının 3. Tabur Komutanı olarak Arıburnu Cephesinde görev yaptığı sırada İtilaf Donanmasının 16 Temmuz 1915 tarihinde bölgeye topçu ateşi açması üzerine ağır yaralanan ve daha sonra şehit düşen Topçu Kıdemli Yüzbaşı Ali Haydar Efendi anısına şehit düştüğü yere Haydar Tepe denilmiştir.²⁹⁶

Çanakkale Savaşlarında Şehit düşen Türk subaylarının isimleri şehit düştükleri mevkilere verilmiştir. Yüzbaşı Şevki Sırtı 'da bunlardan birisidir. Yüzbaşı Şevki Efendi Çanakkale Cephesi'nde 13. Tümen, 4'üncü Piyade Alayı, 3'üncü Tabur, 11'inci Bölük komutanıdır. 29 Temmuz 1915 tarihinde şehit düşmüştür. Bu alan Çanakkale Savaşlarında oldukça şiddetli çarpışmalara sahne olmuştur.²⁹⁷

86 Rakımlı Tepe'nin adı Seddülbahir Cephesi'nde 7 Ağustos 1915'te şehit düşen 55'inci Piyade Alayı 1'inci Tabur Komutanı Binbaşı Hafız Kutsi Bey anısına Kutsi Bey Tepesi olarak değiştirilmiştir. Bu tepe ve civarında İkinci Kereviz Dere muharebeleri gerçekleşmiştir. 12-13 Temmuz 1915 tarihleri arasında gerçekleşen bu muharebelerde İtilaf güçleri 60.000'den fazla top mermisi kullanmışlardır. 4'üncü, 7'nci ve 11'inci Türk Tümenleri bölgeyi büyük bir dirençle savunmuşlardır. Bunun sonucunda İngiliz ve Fransız birlikleri geri çekilmek zorunda kalmışlardır fakat Türk askeri bu arada 9575 kayıp vermiştir.²⁹⁸

60. Piyade Alayı 3. Tabur 11. Bölük Komutanı Yüzbaşı Süreyya Efendi'nin 6- 13 Ağustos tarihleri arasında gerçekleşen Kirte Muharebelerinde şehit düştüğü bilinmektedir.

²⁹⁵ Gürsel Göncü- Şahin Aldoğan, *Çanakkale Savaşı Siperin Ardı Vatan*, MB Yayınevi, İstanbul 2006, s. 95. Akıngüç, *Gelibolu Yarımadasında Geçmişin İzleri ve İz Bırakanlar*, C: 1, s. 363.

²⁹⁶ Akıngüç, *Gelibolu Yarımadasında Geçmişin İzleri ve İz Bırakanlar*, C: 2, s. 775.

²⁹⁷ Akıngüç, *Gelibolu Yarımadasında Geçmişin İzleri ve İz Bırakanlar*, C: 1, s. 345.

²⁹⁸ Enis Şahin, "Kronolojik Çanakkale Savaşları Tarihi", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, S: 73, C: 25, Mart 2009, s. 142; Akıngüç, *Gelibolu Yarımadasında Geçmişin İzleri ve İz Bırakanlar*, C: 1, s. 347.

Yüzbaşı Süreyya Efendinin şehit düştüğü bölge daha sonra Yüzbaşı Süreyya Sırtı olarak anılmaya başlamıştır.²⁹⁹

60. Piyade Alayı 1. Tabur Komutanı Binbaşı Recep Bey'in 7 Ağustos 1915 tarihinde şehit olması üzerine ismine atfen muharebelerde savaştığı yere Recep Bey Bayırı denilmiştir.³⁰⁰

46. Piyade Alayı 3. Tabur 9. Bölük Komutanı Yüzbaşı Necati Bey'in 7 Ağustos 1915 tarihinde şehit düşmesi üzerine o bölgede bulunan Kirte Deresi'nin bir kolu olan dereye Necati Bey Deresi denilmiştir.³⁰¹

21 Ağustos 1915 tarihinde 55. Piyade Alayı'nın Komutanı olarak görev yaptığı sırada şehit düşen Binbaşı Hasan Tahsin Bey'in adı öncesinde Gaziler tepesi olarak anılan yere Hasan Tahsin Bey Yamacı olarak verilmiştir.³⁰²

Bir dere kenarında şarapnel parçasının başına isabet etmesi sonucu 14 Eylül 1915'te şehit düşen 41'inci Alayın Komutanı Yarbay Ahmet Fuat Bey'in anısına şehit düştüğü yere Fuat Bey Deresi denilmiştir.³⁰³

36. Piyade Alayı ve 4. Tümen Komutanı Cemil Bey adına Çanakkale Muharebeleri sırasında görevli bulunduğu yerde bulunan dereye Cemil Bey Deresi denilmiştir.³⁰⁴

Çanakkale Cephesi'nde çarpışan gazi ve şehit olan asker isimleri kahramanlıkları dolayısıyla ve isimlerini yaşatmak adına Türk ödül geleneğinin bir parçası olarak Çanakkale Cephesi'nde dağ, tepe, bayır gibi coğrafi bölgelere verilmiştir.

3.2.6. Anıt İnşası

²⁹⁹ Burhan Sayılır, *Tarihe Sığmayanlar*, Phoenix Yayınevi, Ankara 2008, s. 168; Akıngüç, *Gelibolu Yarımadasında Geçmişin İzleri ve İz Bırakanlar*, C:2, s. 555.

³⁰⁰ Akıngüç, *Gelibolu Yarımadasında Geçmişin İzleri ve İz Bırakanlar*, C: 2, s. 557.

³⁰¹ Akıngüç, *Gelibolu Yarımadasında Geçmişin İzleri ve İz Bırakanlar*, C:2, s. 551.

³⁰² Sayılır, *Tarihe Sığmayanlar*, s. 74. Akıngüç, *Gelibolu Yarımadasında Geçmişin İzleri ve İz Bırakanlar*, C: 1, s. 346.

³⁰³ Akıngüç, *Gelibolu Yarımadasında Geçmişin İzleri ve İz Bırakanlar*, C: 1, s. 353.

³⁰⁴ Akıngüç, *Gelibolu Yarımadasında Geçmişin İzleri ve İz Bırakanlar*, C: 2, s.550.

Cephede muharebe eden ve şehit olan askerlerin hatıraların yaşatmak ya da cephede üstün hizmetleri nedeniyle muharebeler sırasında veya hemen sonrasında çeşitli anıtların inşa edildiği görülmektedir. Muharebe sırasında inşa edilen bu anıtlar, hatıraları yaşatmakla ilgili olduğu kadar bir ödül niteliği de taşımaktadır.

Alçıtepe Köyü'ne 500 metre uzaklıkta bulunan Son Ok Anıtı 1915 yılında savaş sırasındaki birlikler tarafından yaptırılmıştır. Anıt 5-6 Haziran'da 3. Kirte Muharebeleri sırasında 9. Tümenin yapmış olduğu süngü hücumunda şehit düşen askerler anısına yapılmıştır. Önsözünde yer alan kitabede "Bu mevziden düşmanı süngü hücumuyla attı ve 3. Kirte zaferini sağladı" yazmaktadır. Yapımına 1915 senesinde başlanıp aynı yıl içerisinde bitirilen Biga Garnizon Şehitliği ve Anıtı içerisinde yaralanıp hastaneye sevkleri sonrasında şehit olan 173 asker bulunmaktadır. Anıt kitabesinde şehitlere minnet borcunu unutmaz yazmaktadır.³⁰⁵

1915'te Harp Mecmuasının 2. Sayısında 31. Sayfasında adı geçen 3'üncü Telgraf Bölüğü Anıtı'nın "Maydos civarında Maltepe'de düşmanın tayyare bombasıyla iş başında şehit olan 3'üncü Telgraf Bölüğü efradından dört nefer namına" yapıldığı belirtilmektedir. 3'üncü Kolorduya bağlı bulunan birliğin mevcudu 4 subay, 65 muvazzaf ve 58 yedek asker ile 17 hayvandan oluşmaktadır. 3'üncü Telgraf Bölüğü'nün görevi, Anadolu Yakası'nda Nara'da bulunan Telgraf Merkezine ve Gelibolu'daki merkeze telgrafları iletmeektir. Anıtın, Kara Muharebeleri başlamadan önce şehit olan askerler için yapıldığı düşünülmektedir.³⁰⁶

Kanlı sırtta bulunan Lone Pine anıtının karşı köşesinde, Cemal Dere'ye inen yamacın hemen başında bulunan 16. Tümen'in 47. Alayının birinci siperlerinin bulunduğu noktada 6 Ağustos günü yaşanan obüs bombardımanları sonrası Alay bir tabura yakın askerini kaybetmiştir. Binbaşı Ahmet Tevfik ve desteğe gelen 15. Alay Komutanı Yarbay İbrahim

³⁰⁵ Mithat Atabay, Haluk Çobanoğlu, Muhammet Erat, *Çanakkale Şehitlikleri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2009, s. 37, 104.

³⁰⁶ *Harp Mecmuası*, Y:1, S:2, s. 31; Ahmet Esenkeya, "Çanakkale Cephesi'nde 5'inci Ordu Kuruluncaya Kadar Kara Birlikleri", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılı*, Yıl: 14/Güz 2016, S:21, s. 186.

Şükrü de şehit düşmüştür. Bu iki gün devam eden Kanlı Sırt'taki muharebelerde Türk askeri 1520 şehit vermiş ve 4750 askerde yaralanmıştır. 7 Ağustos günü Anzak ilerleyişinin durdurulduğu noktaya da 16. Tümen Anıtı yapılmıştır fakat bu anıt daha sonra kaldırılmıştır. Çanakkale Muharebeleri sırasında yapılan Arıburnu Zafer Anıtı ile Cemaldere ve Çataldere'nin birleştiği noktaya yakın bir yere yapılmış olan Çatal Dere Anıtı da İtilaf devletlerinin işgal sürecinde yıkılmıştır. Türklerin yarımada da diktiği ilk anıtlardan biri olan Mehmet Çavuş Anıtı ise savaş sonrası memleketine dönen Kırşehirli Mehmet Çavuş'tan farklı olduğu zannedilmektedir çünkü Anıtın yanında bir mezar bulunmaktadır. Anıt aynı zamanda 19. Tümen Anıtı olarak da bilinmektedir. Kurt geldiği civarında hangi Alaya bağlı olduğu bilinmeyen 10 Ağustos 1915'te süngü taarruzunda şehit olan 4. Bölük Komutanı Yahya Hayati Efendi adına bir anıt yapılmıştır.³⁰⁷

Çanakkale Cephesi'nde muharebeler devam ederken Kireçtepe'de Mustafa Kemal Atatürk'ün de fotoğrafının bulunduğu yerde 5. Tümen Şehitliği/ Anıtı bulunmaktadır. 5. Tümen'e bağlı birlikler 1'inci Alay'ın 2'nci ve 3'üncü Taburları, 19'uncu Alay'ın 1'inci, 2'nci ve 3'üncü Taburları, 127'nci ve 17'nci Alay'ın 1'inci, 2'nci ve 3'üncü Taburları 39'uncu Alay'ın 1'inci Taburu, 11'inci Tümene bağlı 126'ncı Alay'ın üç taburu, 12'nci Tümen'e bağlı 36'ncı Alay'ın 3'üncü Taburu ve 35'inci Alay'ın 1'inci Taburu görev almıştır. Gelibolu Jandarma Taburu ile 64'üncü ve 125'inci Alay'ında ihtiyat kuvveti olarak görev aldığı bilinmektedir. Topçu 11'inci Alayı 1'inci Bölük, 12'nci Alay 1'inci Bölük, İstihkam 2'nci Tabur 3'üncü Bölük ve İstihkam 3'üncü Tabur 2'nci Bölük de görevlendirilmiştir. Muharebeler devam ederken şehitler defnedilmeye çalışılmıştır. Bazı taş işimden anlayan askerler şehitlerin isimlerini taşa kazımışlardır. 1915 yılında anıtın hemen önünde Denizci Mustafa tarafından yapılan kitabede "5'inci Fırkaya mensup 11'inci Topçu Alayı 1'inci Bölük, İstihkam 2'nci Tabur 3'üncü Bölük ve İstihkam 3'üncü Tabur 2'nci Bölük, Gelibolu Jandarma Taburu, 1'inci Piyade Alayı, 19'uncu Piyade Alayı, 127'nci Piyade Alayı, 17'nci Piyade Alayı 1'inci Taburu, 39'uncu Piyade Alayı 1'inci Taburu, 126'nci Piyade Alayı, 12'nci Topçu Alayı Hüvel Hayyül Baki 1331" ifadesi bulunmaktadır.

³⁰⁷Mustafa Onur Yurdal, "Gelibolu Yarımadasında Kaybolan Şehitlik ve Anıtlar", www.geliboluyuanlamak.com, erişim tarihi: 09.01.2023.

Anıt 1915 Ekim ayında tamamlanmıştır. Yıllar içinde ilk görüntüsünü kaybederek yeniden inşa edilmiştir.³⁰⁸

3.2.7. Sivil Ödüller

Resmî bir karşılığı olmasa da topyekûn harp kavramı içerisinde cephe gerisindeki sivil halkın Çanakkale Cephesi'nde muharebe eden askerlere yönelik olarak hediyeler gönderdiği gözlenmektedir. Bu hediyelerin asker üzerindeki olumlu etkisi ve motivasyon arttıracak özellikleri, bir ödül geleneği çerçevesinde olmuştur. Bu bağlamda paramiliter yapılarla birlikte geniş ölçüde Müdafaa-i Milliye Cemiyeti, Hilal-i Ahmer Cemiyeti ve Donanma Cemiyeti'nin çeşitli etkinliklerinden söz etmek mümkündür. Ancak sivil ödüllerin bireysel olarak da yapıldığı bilinmektedir.

Güney cephesi muhabiri Cemil Hakkı Bey Türk ordusunun komutanından erlere kadar büyük bir özveriyle cephede mücadele ettiğini belirtmiş. Gelibolu yarımadasını tarihe hediye edilen bir abide olarak yorumlamıştır. Türk askerinin Gelibolu'da tüm İslam alemi için savaştığını ve bu yüzden buraya Çelikkaya isminin verilmesini önermiştir. Tanin gazetesi aynı zamanda İslam alemi için savaşan Türk askeri için yardım kampanyası başlatmıştır. Cephede yağmurda, rüzgârda, çamurda canla başla milleti için kahramanca mücadele eden askerler için halkı yardıma davet etmiştir. Kahraman Türk askeri için küçük hediyelerin büyük moral vereceğine dikkat çekmiştir. Bu hediyelerin askerlere moral olmasını ve aynı zamanda ihtiyaçlarını karşılaması beklenmiştir.³⁰⁹

Mehmet Çavuş'un göstermiş olduğu büyük kahramanlık sonrası 11 Mart 1915 tarihinde Milli Osmanlı Ajansı Mehmet Çavuş ve birliğindeki askerlere yardım kampanyası başlatmıştır. Bu yardım kampanyasına pek çok ilden hediyeler gönderilmiştir. Tanin gazetesi de bilerek ölüme koşanlar adlı kampanyayı desteklemiştir.³¹⁰

³⁰⁸ Bekir Dinç, "Tadil ve Tahrip Sonrası Kısa Bir Tafsil Kireçtepe Şehitlik Anıtına Ne Oldu?", *Anafarta*, S: 15, Yaz 2022, s. 56-57.

³⁰⁹ *Tanin Gazetesi'nde Çanakkale Savaşları*, s. 36.

³¹⁰ *Tanin Gazetesi'nde Çanakkale Savaşları*, s. 22.

22 Mart 1915 tarihli İkdâm gazetesinde geçen haberde Çanakkale deniz zaferinin hemen ardından kahraman askerlerin sigara ihtiyacını karşılamak üzere Milli Müdafaa Cemiyeti tarafından 25.000 paket sigara siparişi verilmiştir.³¹¹ Siparişe maddi katkı sağlamak isteyenler için Milli Müdafaa Cemiyeti bir hesap açmıştır. Hastaneler dışında cepheye de sigara sevkiyatı gerçekleşmiştir. Cemiyetin Bursa şubesinden alınan 14.000 paket yirmilik, 600 paket yüzlük ve Adana şubesinden alınan 10.000 paket yirmilik, 200 paket yüzlük sigara, Osmanlı askerine dağıtılmak üzere Çanakkale'ye gönderilmiştir. Siirt'ten de 11.000 adet tütün paketi ve 12.000 deste sigara kâğıdı gelmiştir. Çanakkale'yi kahramanca savunarak yaralanan askerlerimizin tedavi ve istirahat masraflarına harcanmak üzere, Siroz deavi vekillerinden Mustafa Nuri Efendi başkanlığında teşekkül eden komisyon aracılığıyla toplanan 4.422,5 kuruşluk iane, Osmanlı Bankası vasıtasıyla Milli Müdafaa Cemiyetine gönderilmiştir. Hapishanedeki mahkûmlardan okullardaki öğrencilere, öğretmenlere, hizmetlilere kadar pek çok insan bu yardımlara katılmıştır. Milletın kurtuluşu için cephe askerler, cephe gerisinde ise sivil halk bir bütün olarak hareket etmişlerdir. Toplumsal özveri ve seferberlik açısından son derece önemli bir çalışma olmuştur. Toplanan bağış, mayıs ayı başında 47.581 kuruş, mayıs ortasında 55.564 kuruş, ve bir ay sonra 89.502 kuruş olmuştur. Cemiyet üyeleri yaptıkları hastane ziyaretlerinde de Çanakkale gazilerine çorap, çamaşır, mendil gibi eşyaların yanında çoğunlukla sigara hediye etmişlerdir.³¹²

Hilali Ahmer Cemiyeti, 16 Mart 1915'te don ve gömlek, 10 gün sonra ise kulaklık, eldiven, çorap, pamuklu hırka ve gömleği Çanakkale'ye göndermiştir. Güneybatı Cephesi Sami Bey Çiftlik Karargahı'ndan 2 Haziran 1915 tarihinde Hilal-i Ahmer cemiyetine gönderilen yazıda ise istirahat ettirilen askerlerin çamaşırlarını değiştirmeleri için don, gömlek ve çorap talep edilmiştir. Bu gibi ihtiyaçları karşılamak üzere 6 Eylül 1915 tarihinde Çanakkale Hilâl-i Ahmer Başkanlığı'ndan Bergos Hafif Yaralı Hastanesi'ne don, gömlek ve maşrapadan oluşan 187 kalem ve sonrasında ek olarak don ve gömlekten oluşan 137 kalem eşya gönderilmiştir.³¹³

³¹¹ Murat Çulcu, *İkdâm Gazetesi'nde Çanakkale Cephesi*, Denizler Kitapevi, İstanbul 2004, s. 181.

³¹² Ayşe Zamacı, *Müdaafa-i Milliye Cemiyeti ve Faaliyetleri*, s. 128-159.

³¹³ Cahide Sınmaz Sönmez, "Çanakkale Cephesi'nde Sağlık Kuruluşları ve Kızılay Arşiv Belgelerine Göre Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Faaliyetleri, *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, Yıl: 14, Bahar 2016, S: 20, s. 184-185.

Osmanlı Donanması'nın kötü durumda olduğu bilindiği için halktan destek almak üzere Donanma Cemiyeti tarafından kurban derileri toplanarak cephedeki askerlere elde edilen gelirlerle kaput yaptırılmıştır. 9 Mayıs 1915 tarihinde Çanakkale'den İstanbul'a tedavi olmak için gelen yaralı askerlere Kadıköy Numune Mektebi öğrencileri cebindeki harçlıkları vererek portakal satın almışlar ve askerlere ziyarete gitmişlerdir. Çocukların bu yardımları karşısında askerler çok duygulanmışlardır. Davut Paşa Kadınlar Mektebi öğrencileri de hastanede askerleri ziyaret etmişler ve çiçek, portakal hediye etmişlerdir. Türk Yurdu Cemiyeti ve Firuzağa Mahalle halkı askerlere hastane ziyaretlerinde yün çorap, mendil, şeker, portakal ve sigara hediye etmişlerdir. Yeni Mektep Çocuk Yuvası öğrencilerinden yedi yaşındaki Osman Adil, biriktirdiği harçlıklar ile askerlere büyük bir paket tütün almıştır. Tüm bu yardımlar askerlere birer ödül olarak morallerinin artmasını sağlamıştır.³¹⁴

3.2.8. Basın

Askerlerin kahramanlıklarının, başarılarının ya da anılarının basında yer alması kimi zaman fotoğraflarının yayınlanması onları motive edici birer ödül olarak uygulanmıştır. Gazetelerde isimlerinin duyurulması, dergilerde resimlerinin paylaşılması, halk tarafından bilinilir olmak askerlere motivasyon vermiştir. Bunlara örnek olarak; 7 Mart 1915 günü müttefik askerleri Seddülbahir'e çıkarma yapmış Mustafa oğlu Mehmet Çavuş kumandasında yirmi kişilik birlik düşmana karşı koymuştur. Mehmet Çavuş müttefik askerlerinin ilerlemesini izleyerek takip etmiş ve süngü hücumuyla düşmanı sahile geri sürmüştür. Sandallara yönelen askerleri birliğiyle izlerken silahının atış mekanizmasının bozulmasına rağmen taş atarak düşmanı sürmeye devam etmiştir. Mehmet Çavuş'un birliği dört şehir on yaralı verirken kendisi de yaralanmıştır. Tanin, 8 Mart 1915 tarihinde gazetede bu olaya yer vererek Bir Kahraman: Mustafa oğlu Mehmet Çavuş manşetiyle Mehmet Çavuş'un kahramanlığını tüm halka duyurmuştur.³¹⁵

³¹⁴ Cumalı, *agt*, s. 45, 73, 93.

³¹⁵ *Tanin Gazetesi'nde Çanakkale Savaşları*, s. 112.

Tanın, 15 Ağustos 1915 tarihli haberinde On Altı Yaşında Bir Kahraman manşetiyle Çanakkale Cephesi'nde savaşan Ali Reşat adlı gencin Arıburnu'nda düşmana bomba atarak pek çok kayıp verdirmesinin ardından kendisinin taltif edildiğini ve çavuşluğa terfi ettiğini yazmıştır. Yaraları iyileşerek tekrar cepheye döndüğünde 45 düşman askerini arkadaşlarıyla birlikte esir ettikleri içi baş çavuşluğa terfi ettirildiğini belirtmiştir. Genç askerin başarısı böylece tüm halka ulaşmıştır.³¹⁶

Seyit Onbaşı'nın 18 Mart 1915 tarihinde Rumeli Mecidiye tabyasında savaşın en şiddetli anında 275 kg'lık top mermisini top yuvasına kadar taşıyıp ateşleyerek düşman gemisi Ocean'ı vurmuştur. Bu olay üzerine Seyit Onbaşı'nın tahta bir top mermisini taşıırken fotoğrafı çekilerek Harp Mecmuası 2'nci sayısı kapak fotoğrafında yer verilmiştir.³¹⁷

Harp Mecmuasında Yaşayan Ölüler başlıklı bir manşet açılarak şehit olan asker fotoğrafları bu sayfada verilmiştir. Askerlerin kahramanlıklarından bahsedilmiştir.³¹⁸

Millî Mücadele ve Çanakkale Kahramanı Mustafa Kemal'in Kireçtepe Anıtı önünde çekilmiş fotoğrafı Harp Mecmuası 4'üncü sayısında kapak fotoğrafı olarak yayınlanmıştır.³¹⁹

28. Alayın sancağına altın ve gümüş imtiyaz madalyalarının verildiğinin haberi Harp Mecmuasında duyurulmuştur. Alayın taltif merasiminin görselleri yayınlanmıştır.³²⁰

Arıburnu- Kanlı Sırt'ta düşman siperlerine gazi alay sancağını diken muhafızların fotoğrafı Harp Mecmuası kapak fotoğrafında yer almıştır.³²¹

³¹⁶ Halıcı- Burgaç, *age.*, s. 518.

³¹⁷ *Harp Mecmuası*, Y:1, S: 2.

³¹⁸ Burhan Sayılır, *Çanakkale Savaşı'nın Şehit Subayları*, Phoenix, Ankara 2008, s. 358.

³¹⁹ *Harp Mecmuası*, Y:1, S: 4.

³²⁰ *Harp Mecmuası*, Y:1, S: 5, s. 66.

³²¹ *Harp Mecmuası*, Y:1, S: 6.

57. Alay'ın sancağına altın ve gümüş imtiyaz ve harp madalyası verildiği haberi padişahın berat yazısıyla birlikte yayınlanmıştır. Bu kutlu anın ölümsüzleştirilmesi diğer askerlerin motivasyonunu arttırmıştır. Nesiller boyu yaşayacak büyük bir miras tüm halka duyurulmuştur.³²²

Çanakkale Savaşları'nda takım kumandanı olan Teğmen Hasan Dursun Efendi Soğanlı Dere'de süngü hücumu sırasında topçu mermisiyle sol kolunu kaybetmiştir. Hasan Dursun Efendi'nin gazi olduğu fotoğrafı çekilerek yayınlanmıştır.³²³

Harp Mecmuası'nda askerlerin başarılarının anlatıldığı Kahramanlar ve Kahramanlıklar adlı bir manşet açılmıştır. Çanakkale Cephesi'nde savaşmış olan Nasuh Onbaşı'nın kahramanlık hikayesi burada duyurulmuştur.³²⁴

Conk Bayırı ve Seddülbahir muharebelerinde büyük kahramanlıklar göstererek düşman tarafından atılan bombaları patlamadan tekrar düşman tarafına atan Kadir oğlu Mehmet Çavuş yine patlamamış bombayı atmak üzereyken sağ bileğini kaybetmiştir. Kadir oğlu Mehmet Çavuş'un fotoğrafı dergide yayınlanmıştır.³²⁵

4 Nisan 1915 tarihli Tasvir-i Efkâr gazetesinin haberinde 5 Mart'ta gerçekleşen muharebe sırasında askerlerin asla yılmadan bir saniye bile şüpheye düşmeden düşmana karşı mücadele ettiğini yazmıştır. Topçu Çavuşlarından Mustafa oğlu İbrahim'in ileri atılarak "Analarımız bizleri bugünler için doğurdu. Cesaretle ateşe devam etmeliyiz, düşmanın hiçbir mermisi bize isabet edemedi" diyerek arkadaşlarını cesaretlendirmiş ve onlara örnek olmuştur. Bu kahraman topçu muharebe sırasında şehit olmuştur. Bu kahraman

³²² *Harp Mecmuası*, Y:1, S: 8, s. 119.

³²³ *Harp Mecmuası*, Y:1, S: 8, s. 122.

³²⁴ *Harp Mecmuası*, Y:1, S: 8, s. 123.

³²⁵ *Harp Mecmuası*, Y:1, S: 8, s. 126.

askerin adının gazetede anılması ve mücadelesinin dile getirilmesi diğer askerler için motivasyon olmuştur.³²⁶

3.2.9. Asker İsimlerinin Muharebeye Verilmesi

Çanakkale Savaşları sırasında, bir muharebeye isim verilmesi olayının tespit edilebildiği kadarıyla bir örneği bulunmaktadır.

Conk Bayırı yakınlarında 74 metre yüksekliğindeki Balık tepe olarak adlandırılan yer, 28-30 Mayıs 1915 tarihleri arasında yaralanıp daha sonra şehit düşen iki Türk subayı Üsteğmen Halit Efendi ve Teğmen Ali Rıza Efendi anısına Halit ve Rıza Tepesi adını almıştır. 20 Mayıs 1915'te bu tepenin üzerindeki Türk İleri Karakolunun Anzaklar tarafından ele geçirilmesi üzerine 19. Tümen ve Arıburnu Cephesi Sağ Kanat Komutanı Yarbay Mustafa Kemal'in komutasında karşı taarruza geçilmiştir. 30 Mayıs 1915'te 45. Alayın 3. Taburu tarafından tepe geri alınmıştır. İki subayın şehit olduğu tepe Anzakların eline geçtikten sonra tepenin geri alınması için başlatılan karşı taarruza Halit ve Rıza Tepesi Muharebeleri denilmiştir.³²⁷

³²⁶ Atabay, *Tasvir-i Efkâr Gazetesinde Çanakkale Savaşları*, s. 155-156.

³²⁷ Mustafa Kemal, *Arıburnu Muharebeleri Raporu*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1990, s. 151.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ

İnsanın tarih sahnesine çıkışıyla birlikte gelişme gösteren askeriye, basit teçhizatlı birliklerden meydana gelmiştir. Kabilelerini ve kendilerini diğer kabilelerden korumak için giriştikleri savaşlarda onları motive edici güç öncelikle hayatta kalabilmek ve ailelerine sahip çıkmak olmuştur. Zaman içerisinde insan nüfusunun artmasıyla beraber küçük kabileler büyük devletlere dönüşerek ordu-asker-sivil ilişkilerini şekillendirmiştir. Bu dönemde askerleri motive eden güç; saygınlık, şan ve güç kazanmak olmuştur. Toplum içerisinde iyi bir asker olmak adının duyulmasını, toplum içerisinde statüsünün artmasını sağladığı için maddi kazanımların yanında manevi ödüllerin değeri daha büyük olmuştur. Savaş öncesi askerin motivasyonunu arttırmak için pozitif yönlü uygulamalar olduğu gibi caydırıcılığı yüksek ve kurallara itaati saylayan cezalar da verilmiştir. Dayak, idam, sürgün gibi cezaların verilmesi ve hemen uygulamaya konması askerler için negatif yönlü bir motivasyon olmuştur. Savaş sonrasında askeri ödüllendirmek için ganimet, toprak, adının yaşatılmasına dair isimlerinin şehirlere, kasabalara, mabetlere verilmesi gibi maddi ödüllerin yanında ün, şan, özgürlük (köleler için) gibi manevi ödüller de verilmiştir.

Dünya üzerinde büyük devletler kurup tarihte ordusu ile ün salan Türk milleti de askerleri motive edici benzer yöntemler kullanmışlardır. Ülkeyi yöneten lider aynı zamanda orduyu da komuta eden, yönlendiren baş kumandan olmuştur. Bu gelenek çerçevesinde askerler üzerinde güçlü bir otorite kurulabilmiştir. Büyük devletlerin oluşumuyla ordu yapısı değişerek; gönüllü askerlerden çok ücretli köle askerden meydana gelmiştir.

700 yıl boyunca üç kıtada hakimiyet kuran Osmanlı Devleti yaşadığı çağ boyunca kendisinden önceki Türk Devletleri'nden etkilenmiş ve oluşturduğu siyasi, sosyal, ekonomik ve askeri sistemleri bu sentez sonucu düzenlemiştir.

Ücretli köle askerlerden oluşan ordu, kendi nizamnameleriyle yönetilerek padişaha sonsuz bağlılık içerisinde olmuşlardır. Osmanlı Devleti'nin klasik dönemini kapsayan süreç içerisinde askerlerin motivasyonunu arttırmak için bazı ödüller ve cezalar verilmiştir. Ücretli olan askerlerin nizamname çerçevesinde ganimetten pay almaları sağlanmış, toprak verilmiş

ve en önemlisi basit bir köleyken veziriazamlığa kadar yükselmesinin önü açılmıştır. Bu dönem içerisinde verilen cezalar; idam, rütbeden düşürme, dayak, hapis olmuştur.

18. yüzyıla gelindiğinde Avrupa’da değişen siyasi dengelerin Osmanlı Devleti’ne de yansımaları kaçınılmaz olmuştur. Fransız İhtilali’nin getirdiği ulus devlet anlayışı sadece sosyal ve siyasal anlamda değil askeri alanda da pek çok değişime öncülük etmiştir. Osmanlı Devleti gibi çok uluslu devletler Fransız İhtilali ile sarsılmaya başlanmıştır. Sanayi Devrimi’yle hızla değişen ekonomik dengeleri yakalamayan ve çağın gerisinde kalan Osmanlı Devleti; kaybettiği savaşlar, toprak kayıpları, isyanlar ile asırlardır süregelen gücünü kaybetmeye başlamıştır. Kaybettiği toprakları geri kazanmak ve otoritesini güçlü hale getirmek için bir dizi reform hareketlerine girişmiştir. Yeniliklerin ilk durağı ordu olmuştur. III. Selim ile başlayan reform hareketleri düzensiz ve talimsiz, yeniliklere karşı çıkan, Osmanlı Devleti’nin kuruluşundan bu yana devamlılığını sürdüren yeniçerilere alternatif yeni bir ordu kurulmuştur. İrade-i Cedit adını alan bu yeni birliklerle düzenli ve talimli, yeniliklere açık subaylar yetiştirilmeye çalışılmıştır. Yurtdışından danışmanlar getirilerek tüfek kullanımı ve Avrupa’da gerçekleşen askeri yenilikler takip edilmeye çalışılmıştır.

III. Selim’in olaylı bir şekilde tahttan indirilmesi üzerine yerine geçen II. Mahmut yeniçerilerin zorbalıklarına ve sürekli isyan halinde olmalarına son vermek üzere Türk tarihine Vakayı Hayriye olarak geçen yeniçeri isyanı kanlı bir şekilde bastırılarak yeniçeriler ortadan kaldırılmıştır. Yeni kurulan Asakiri Mansureyi Muhammediye ordusuyla devletin son iki yüzyılda kaybettiği toprakların geri alınacağı, ekonomik buhranın son bulacağı, siyasi otoritenin tekrar sağlanması hedeflenmiştir.

Yeni ordunun kurulumuyla birlikte askeri alanda birçok düzenleme yapılmıştır. Tanzimat, Mutlakiyet ve Meşrutiyet dönemleriyle ele alınan bu süreçte profesyonel ücretli askerlerden zorunlu askerliğe dönüşüm gerçekleşmiştir. Millet sistemiyle yönetilen Osmanlı Devleti’nde belirli bir vergiyle askerlikten muaf tutulan gayri müslim halk da askerlik yapmaya başlamıştır. Ülkenin içine düştüğü ekonomik ve siyasi buhran subayların maaşlarını alamamalarına, asker kaçaklarının artmasına ve askerliğin bir türlü ödenemeyen vatan borcuna dönüşmesine yol açmıştır.

Askerlerin motivasyonunu arttırmak bir yana sürekli değişen nizamnameler ve otoritenin el değiştirmesi askerleri zor duruma sokmuştur. Kayırmacılığın, liyakatsizliğin sonuçları savaş meydanlarında acı bir şekilde görölmüştür. Osmanlı Devleti'nin sarmal bir şekilde artan toprak kayıpları ve Balkan Harbi'nde Rumeli topraklarını terk etmek zorunda kalması subaylar ve askerler üzerinde derin bir üzüntü yaratmıştır. Çöküş sürecine giren devletin 1. Dünya Harbi'ne katılmasıyla beraber tüm yurttaki seferberlik ilan edilmiştir. Maddi ve manevi tüm kaynaklar kullanılarak ellerinde kalan son toprak parçası savunulmaya çalışılmıştır.

1. Dünya Harbi'nde Osmanlı Devleti'nin başarılı olduğu tek cephe olan Çanakkale Cephesi'nin harp tarihi içerisinde önemi oldukça büyüktür. Osmanlı Devleti'nin maddi kaynaklarının kısıtlı olmasına rağmen dönemin en güçlü ordularına karşı karadan ve denizden aldığı saldırılarda başarı göstermesinde, askerlerin motivasyonunun yüksek tutulmaya çalışılması etkili olmuştur.

Askerlerin motivasyonunun arttırılması için komutanlar yüreklendirici konuşmalar yapılmış, askerlerin iaşe teminlerine çok dikkat edilmiş, tabur imamlarıyla askerlerin maneviyatları desteklenmiş, muharebe sahası dışında sinema, tiyatro gibi etkinlikler yapılmıştır. Tüm bu motivasyon arttırıcı faaliyetlerin yanında askerlere ödöller verilmiştir. Savaşta büyük başarı gösteren kişilere madalya ve nişanlar verilmiş, rütbe ve terfileri nizamnamenin belirlediği süreçten farklı olarak olağanüstü hal içerisinde süre beklemeksizin bir üst rütbeye geçmeleri sağlanmış ya da kıdem zammı verilmiş, komutanlar tarafından askerlere teşekkür yazıları yazılmış, harp araç ve gereçlerine savaşın kazanılmasında emeği geçen subay ve askerlerin isimleri verilmiş, eski bir Türk askeri geleneği olarak yine başarılı görölen askerlerin isimleri coğrafya içerisinde derelere, tepelere, dağlara verilmiştir. Şehit olan askerler anısına anıtlar inşa edilerek askerlerin vatanları için döktükleri kan gelecek nesillere birer övünç kaynağı olmuştur. Cepheye canla başla mücadele eden askerler adına halkında askerlere şükranlarını iletme adına sivil yardımlar yapılmıştır. Savaş devam ederken askerlerin kahramanlıklarına gazetelerde, dergilerde yer verilmiştir. Askerler için büyük bir gurur kaynağı olan bu ödöller; komutanların kendi inisiyatifleri doğrultusunda aldıkları kararlar ile şekillenerek Çanakkale Cephesi'nde muvaffak olunmasında büyük rol oynamıştır.

Dönemin en güçlü ordularına karşı böylesine büyük bir başarı kazanılması Balkan Harbi'nin askerler üzerindeki ağır utancını silmiş, Millî Mücadele'nin önünü açmıştır. Çanakkale Cephesi üzerinden varılacak sonuç askerlere verilen ödül ve cezaların muharebenin kazanılmasında ne denli büyük rol oynadığı olmuştur. Silah, mühimmat ve teçhizat yönünden ne denli kuvvetli olursa da askerlerin motivasyonlarının düşük olması durumunda savaşın kaybedilebileceği ve maddi yetersizliklere rağmen sağlam bir inanç ve azimle şartların zorlanarak savaşın kazanılabileceği ortaya çıkmıştır.

KAYNAKÇA

1. Arşiv Belgeleri

- ATASE ARŞİVİ, ATA.ZB41.Dos.8, Fih.23.*
- ATASE ARŞİVİ, ATA.ZB41.Dos.11, Fih.34a-36.*
- ATASE ARŞİVİ, ATA.ZB41.Dos.9, Fih.11.*
- ATASE ARŞİVİ, ATA. ZB41.Dos.10, Fih.27a-28-29.*
- ATASE ARŞİVİ, ATA. ZB.41.Dos.16, Fih.19a.*
- ATASE ARŞİVİ, ATA. ZB.41.Dos.16, Fih.8-8a.*
- ATASE ARŞİVİ, ATA. ZB41.Dos.11, Fih.34a-36.*
- ATASE ARŞİVİ, ATA. ZB.41.Dos.10, Fih.25a.*
- ATASE ARŞİVİ, ATA. ZB41.Dos.9, Fih.12.*
- ATASE ARŞİVİ, ATA. ZB.41.Dos.10, Fih.25a.*
- ATASE ARŞİVİ, BDH Kls.5384-183. Dos.H-11, Fih.8a-1-8a.*
- ATASE ARŞİVİ, BDH Kls.5384-183. Dos.H-3,Fih.1-21.*
- ATASE ARŞİVİ, BDH Kls.5384-183. Dos.H-4, Fih.1-12.*
- ATASE ARŞİVİ, BDH Kls.5384-183. Dos.H-7, Fih.1-4-1-4a-1-5.*
- ATASE ARŞİVİ, BDH Kls.5384-183.Dos. H-7,Fih.1-5-1-5a-1-6.*
- ATASE ARŞİVİ, BDH Kls.5384-183.Dos. H-14, Fih.1-15a-1-16.*
- ATASE ARŞİVİ, BDH Kls.5384-183.Dos. H-2, Fih.1-20-1-21.*
- ATASE ARŞİVİ, BDH Kls.5384-183.Dos. H-5, Fih.1-21a-22.*
- ATASE ARŞİVİ, BDH Kls.5384-183. Dos.H-1, Fih.1-15a-1-16.*
- ATASE ARŞİVİ, BDH Kls.5384-183. Dos.H-5, Fih.1-24.*
- ATASE ARŞİVİ, BDH Kls.5435-58.Dos.H-1, Fih.5a.*

2. Kitaplar

Akıngüç, Gürsel, *Gelibolu Yarımadasında Geçmişin İzleri ve İz Bırakanlar*, C. 1, NMC Televizyon ve Reklamcılık A.Ş, İstanbul 2016.

- Albayrak, Muzaffer – Çakıcı, Mustafa – Uzundağ, Recep- Kahrıman, Salih - Karaca, Yılmaz, *Osmanlı Belgelerinde Çanakkale Muharebeleri 1*, Başbakanlık Basımevi, Ankara 2005.
- Albayrak, Muzaffer – Çakıcı, Mustafa – Uzundağ, Recep- Kahrıman, Salih - Karaca, Yılmaz, *Osmanlı Belgelerinde Çanakkale Muharebeleri 2*, Başbakanlık Basımevi, Ankara 2005.
- Alganer, Haydar Mehmet, *Çanakkale Kara Savaşları Günlüğü*, Deniz Basımevi Müdürlüğü, Ocak 2009.
- Alkan, Ahmet Turan, *2. Meşrutiyet Devrinde Ordu ve Siyaset*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2013.
- Andonyan, Aram, *Balkan Savaşı*, Aras Yayıncılık, İstanbul 2002.
- Arslan, Mehmet, *Çanakkale Muharebeleri Esnasında Osmanlı Devleti'nde İkmal ve Asker Alma İşlemleri*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2021.
- Askeri Müze Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Madalya ve Nişanlar Kataloğu*, Haz. Ayten Denisenko, Askeri Müze Harbiye İstanbul.
- Atabay, Mithat, *Tasvir'i Efkâr Gazetesinde Çanakkale Savaşları*, E Yayınları, İstanbul 2014.
- Atabay, Mithat, Çobanoğlu, Haluk, Erat, Muhammet, *Çanakkale Şehitlikleri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2009.
- Ataksor, Halis, *Çanakkale Raporu*, Hazırlayan: Serdar Halis Ataksor, Timaş Yayınları, İstanbul 2008.
- Aydın, Faruk, *Tanzimat'tan Sonra Askere Alma Kanunları*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1994.
- Ayvazoğlu, Beşir, *Edebiyatın Çanakkale ile İmtihani*, Kapı Yayınları, İstanbul 2015.
- Bademci, Ali, *Cengiz ve Yasası Timur ve Tüzükatı*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2012.
- Başbay, Murat, *Çanakkale'den Asker Mektupları*, Ara Kitap, İstanbul 2008.
- Bang, W.- Rahmeti, G.R., *Oğuz Kağan Destanı*, Burhaneddin Basımevi, İstanbul 1936.
- Berkes, Niyazi, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2011.
- Beşikçioğlu, Mehmet, *Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Seferberliği*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2015.
- Cebeciyan, Avedis, *Bir Ermeni Subayın Çanakkale ve Doğu Cephesi Günlüğü*, Aras Yayıncılık, İstanbul 2015.
- Conk, Cemil, *Conkbayırı Savaşları*, E.U. Basımevi, Ankara 1959.
- Çadrcı, Musa, *Tanzimat Süresince Türkiye: Askerlik*, İmge Kitapevi, Ankara 2008.

- Çadırcı, Musa, *Tanzimat Sürecinde Türkiye: Ülke Yönetimi*, İmge Kitapevi, Ankara 2007.
- Çalışlar, İzzettin, *O Yıllık Savaş*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2010.
- Cataltepe, Sipahi, *19. Yüzyıl Başlarında Avrupa Dengesi ve Nizamı Cedit Ordusu*, Göçebe Yayınları, İstanbul 1997.
- Çöklü, Şenol, *1. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Askere Alma Usulleri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 2014.
- Çöl, Emin, *Çanakkale Sina Savaşları*, Nöbetçi Yayınevi, İstanbul 2009.
- Çulcu, Murat, *İkdam Gazetesi'nde Çanakkale Cephesi*, Denizler Kitapevi, İstanbul 2004.
- Çulcu, Murat, *Kanlısirt Günlüğü*, Arba Yayınları, İstanbul 1997.
- Davison, Roderic H., *Osmanlı İmparatorluğu'nda Reform*, Çev: Osman Akınhay, Agora Kitaplığı, İstanbul 2005.
- Deniz Mayınları Grup Komutanı Binbaşı Nazmi Bey, *Çanakkale Deniz Savaşları Günlüğü*, Çanakkale Deniz Müzesi Komutanlığı, İzmir 2004.
- Diriker, Ahmet, *42. Alay Gelibolu 1915*, Scala Yayıncılık, İstanbul 2016.
- Doğruöz, V. Türkan – Yücertürk, E. Yasemin – Gündoğdu, Raşit, *Telsiz Telgraf İhtiyat Zabiti Tevfik Rıza Bey'in Çanakkale Günlükleri*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2013.
- Engelhardt, Edouart Philippe, *Tanzimat ve Türkiye*, Çev: Ali Reşat, Kaknüs Yayınları, İstanbul 1999.
- Erman, M. Demir, *Harp Madalyası*, Denizler Kitapevi, Ankara 2012.
- Erdemir, Lokman, *Hasan Remzi Fertan'ın Harp Hatıraları*, Bağcılar Belediyesi, İstanbul 2016.
- Erickson, Edward j., *1. Dünya Savaşında Osmanlı Ordusu*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2009.
- Eşref, Ruşen, *Anafartalar Kumandanı Mustafa Kemal ile Mülakat*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2020.
- Fasih, Mehmet, *Kanlısirt Günlüğü: Mehmet Fasih Bey'in Çanakkale Anıları*, Yayıma Hazırlayan: Murat Çulcu, Denizler Kitabevi, İstanbul 2006.
- Genç, Reşat, *Karahanlı Devlet Teşkilatı*, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1981.
- Genelkurmay Başkanlığı, *Anafartalar Muharebelerine Ait Tarihçe*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 2011.
- Genel Kurmay Başkanlığı, *Birinci Dünya Savaşı Çanakkale Cephesi Harekatı (Haziran 1914- Ocak 1916)*, Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara 2014.

- Genel Kurmay Başkanlığı, *Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi 5. Cilt Çanakkale Cephesi Harekâtı 1. Kitap*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1993.
- Genelkurmay Başkanlığı, *Birinci Dünya Savaşı Çanakkale Cephesi 5.Cilt 2. Kitap*, Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2012.
- Genelkurmay Başkanlığı, *Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi*, Cilt: 5, *Çanakkale Cephesi Harekâtı 1'nci 2'nci 3'ncü Kitapların Özetlenmiş Tarihi*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1997.
- Genelkurmay Başkanlığı, *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Osmanlı Devri Balkan Harbi*, C: 2/2, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1993.
- Genelkurmay Başkanlığı, *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Osmanlı Devri Birinci Dünya Harbi İdari Faaliyetler ve Lojistik X. Cilt*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1985.
- Genelkurmay Başkanlığı, *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Balkan Harbi Osmanlı Devri*, C: 3/2, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1993.
- Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı, *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Osmanlı Devri Birinci Dünya Harbi İdari Faaliyetler ve Lojistik X. Cilt*, Ankara 1979.
- Genelkurmay Personel Başkanlığı, *Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi V. Cilt, I. Kitap*, Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara 2012.
- Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Siyasi ve Askeri Hazırlıkları ve Harbe Girişi*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1970.
- Genel Kurmay Harp Tarihi Başkanlığı, *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi 1. Cilt Osmanlı İmparatorluğunun Siyasi ve Askeri Hazırlıkları ve Harbe Girişi*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1970.
- Gılgamış Destanı*, Hazırlayan: Sait Bir, Remzi Kitapevi, İstanbul 2019.
- Göksu, Erkan, *Türk Kültüründe Silah*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2008.
- Gökdağ, Bilgehan Atsız- Üçüncü, Kemal, *Başlangıçtan Günümüze Türk Destanları*, Akçağ Yayınları, Ankara 2007.
- Gömeç, Saadettin *Türk Kültürünün Ana Hatları*, Akçağ Yayınları, Ankara 2006.
- Görgülü, İsmet, *On Yıllık Harbin Kadrosu*, TTK, Ankara 1993.
- Göze, Ergun, *Çanakkale'de Kumandanlar Savaşı*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 2003.
- Grousset, Rene, *Bozkır İmparatorluğu*, Çev. M. Reşat Uzman, Ötüken Yayınları, İstanbul 2006.
- Halıcı, Şaduman- Burgaç, Murat, *Tanın Gazetesi'nde Çanakkale Savaşları*, Atatürk Araştırma Merkezi, 2020.
- Harp Ceridelerine Göre Çanakkale Savaşları'nda 3. Ağır Topçu Alayı*, Yayıma Hazırlayanlar: Buğra Terzi, Didem İlkem Cumalı, Melih Canberk Din, Nurcan

- Yıldırım, Ed. Murat Karataş, C: 1, Çanakkale Savaşları Enstitüsü Yayınları, İstanbul 2022.
- Heinzelmann, Tobias, *Cihattan Vatan Savunmasına*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2009.
- İlgar, İhsan- Uğurlu, Nurer, *Esat Paşa Çanakkale Savaşı Hatıraları*, Örgün Yayınevi, İstanbul 2003.
- İğdemir, Uluğ, *Mustafa Kemal'in Arıburnu Muharebeleri Raporu*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1990.
- İnalcık, Halil, *Devlet-i Aliyye: Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2004.
- Jirmunskiy, V.M., Türk Kahramanlık Destanları, Çev. Doç. Dr. Mehmet İsmail- Yrd. Doç. Dr. Hülya Arslan Erol, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2011.
- Karabekir, Kazım, *İnsan ve Asker*, YKY, İstanbul 2008.
- Karal, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, C: 5, TTK, Ankara 1988.
- Karal, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, C. 6, TTK, Ankara 1988.
- Karal, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, C:7, TTK, Ankara 1988.
- Karal, Enver, Ziya *Osmanlı Tarihi*, C: 8, TTK, Ankara, 1983.
- Karal, Enver, Ziya, *Osmanlı Tarihi*, C: 9, TTK, Ankara, 1996.
- Karpat, Kemal H., *Osmanlı'dan Günümüze Asker ve Siyaset*, Timaş Yayınları, İstanbul 2010.
- Kafesoğlu, İbrahim, *Sultan Melikşah*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1973.
- Kafesoğlu, İbrahim, *Türk Milli Kültürü*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2006.
- Karakaya, M. Mutlu, *Çanakkale Savaşında 14. Alay ve Mustafa Kemal Atatürk*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2019.
- Karataş, Murat- Terzi, Buğra, *Harp Ceridelerine Göre Çanakkale Savaşları'nda 57. Alay*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2021.
- Karataş, Murat- Borlat, Barış, *Harp Ceridelerine Göre Çanakkale Savaşlarında 27. Alay*, Çanakkale Savaşları Tarihi Gelibolu Alan Başkanlığı Yayınları, Ankara 2017.
- Karataş, Murat Borlat, - Barış, *Harp Ceridelerine Göre 27. Alay*, C: 2, Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı Yayınları, Ankara 2018.
- Karataş, Murat Borlat, - Barış, *Harp Ceridelerine Göre 27. Alay*, C: 3, Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı Yayınları, Ankara 2020.
- Kaynar, Reşat, *Mustafa Reşit Paşa ve Tanzimat*, TTK, Ankara 2010.
- Kannengiesser, Hans, *Çanakkale'de Türklerle Beraber*, Timaş, İstanbul 2009.

- Kemalyeri, Mucip, *Çanakkale Ruhu Nasıl Doğdu ve Azerbaycan Savaşı*, Baha Matbaası, İstanbul 1972.
- Kesik, Muharrem, *At Üstünde Selçuklular*, Timaş Yayınları, İstanbul 2011.
- Köymen, Mehmet Altay, *Alparslan Zamanı Selçuklu Askeri Teşkilatı*, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1970.
- Köymen, Mehmet Altay, *Büyük Selçuklu Tarihi*, TTK, C: 3, Ankara 2001.
- Lewis, Bernard, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, TTK, Ankara 2004.
- Martı, Metin, *Çanakkale Hatıraları*, Metin Martı, Cilt: 2, Arma Yayınları, İstanbul 2002.
- Martı, Metin, *Çanakkale Hatıraları*, Cilt: 3, Arma Yayınları, İstanbul 2005.
- Mayın Grup Komutanı Binbaşı Nazmi Bey'in Günlüğüyle Çanakkale Deniz Savaşları*, Deniz Basımevi Müdürlüğü, İstanbul 2010.
- Merriman, John, *Rönesans'tan Bugüne Modern Avrupa Tarihi*, Say Yayınları, İstanbul 2018.
- Moreau, Odile, *Reformlar Çağında Osmanlı İmparatorluğu*, Çev: Işık Ergüden, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2010.
- Moğolların Gizli Tarihi*, Çev. Ahmet Temir, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1995.
- Mustafa, Münim, *Cepheden Cepheye*, Arma Yayınları, İstanbul 2002.
- Naci, İbrahim, *Allahaşmarladık*, Yayına Hazırlayanlar: Dr. Lokman Erdemir- Seyit Ahmet Sılay, Yeditepe Yayınevi, Çanakkale 2013.
- Nizamülmülk, *Siyasetname*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2009.
- Ortaylı, İlber, *İmparatorluğun Son Nefesi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2014.
- Ortaylı, İlber, *İkinci Abdülhamit Dönemi'nde Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1981.
- Ögel, Bahaeddin, *Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi*, Cilt 1, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981. Öztuna, Yılmaz, *Devletler ve Hanedanlar*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, C: 1, Ankara 2005.
- Öztuna, Yılmaz, *Başlangıcından Zamanımıza Kadar Türkiye Tarihi*, Hayat Kitapları, Cilt:3, İstanbul 1964.
- Palmer, Alan, *Osmanlı İmparatorluğu Bir Çöküşün Yeni Tarihi*, Gençlik Yayınları, İstanbul 1995.
- Pomiankowski, Joseph, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Çöküşü*, Kayıhan Yayınları, İstanbul 2003.
- Saraçoğlu, Ahmet Cemaleddin, *Düşman Geliyor Top Başına*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2007.
- Sayırlı, Burhan, *Tarihe Sığmayanlar*, Phoenix Yayınevi, Ankara 2008

- Selahattin Adil Paşa, *Çanakkale Cephesi'nden Mektuplar- Hatıratlar*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2007.
- Sepetçioğlu, M. Necati, *Dedem Korkut'un Kitabı*, Akran Yayıncılık, İstanbul 1990.
- Sayılr, Burhan, *Tarihe Sığmayanlar*, Phoenix Yayınevi, Ankara 2008.
- Seçer, Turhan, *Anılarla Çanakkale Cephesi ve Neticesi*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2008.
- Shaw, Stanford J.- Shaw, Ezel Kural, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, C: 2, Çev: Mehmet Harmancı, E Yayınları, İstanbul 2006.
- Sinan, Mülazım Mehmet, *Harp Hatıralarım*, Vadi Yayınları, Ankara 2006.
- Sümer, Faruk, *Türk Devletleri Tarihinde Şahıs Adları*, C: 1, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1999.
- Şakir, Kazım, *1915 Çanakkale Harbi Günlüğü*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2016.
- Şakir, Miralay Süleyman, *Cepheden Hatıralar 6. Fırka Çanakkale Harbi'nde*, Vadi Yayınları, Ankara 2006.
- Şanlıtop, Gazanfer, *Cepheden Cepheye Bir Ömür*, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul 2007.
- Şeşen, Ramazan, *İslam Coğrafyacılarına göre Türkler ve Türk Ülkeleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2001.
- T.C. Genelkurmay Başkanlığı, *Çanakkale Muharebelerinde 19. Tümen Cerideleri 1*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 2015.
- T.C. Genelkurmay Başkanlığı, *Çanakkale Muharebelerinde 19. Tümen Cerideleri 3*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 2017.
- T.C. Genelkurmay Başkanlığı, *Çanakkale Muharebelerinde 19. Tümen Cerideleri 4*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 2017.
- T.C. Genelkurmay Başkanlığı, *Çanakkale Muharebelerinde 19. Tümen Cerideleri 5*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 2017.
- T.C. Genelkurmay Başkanlığı, *Çanakkale Muharebelerinde 19. Tümen Cerideleri 6*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 2017.
- T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri, *Osmanlı Belgelerinde Birinci Dünya Harbi I. Cilt*, İstanbul 2013.
- Tezcan, Gülcan, *Gazilerin Dilinden Çanakkale*, Yarımada Yayınları, İstanbul 2007.
- Toroser, Tayfun, *Kavanin-i Yeniçeriyen*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2011.
- Tekin, Arslan, *Yerin ve Göğün Oğlu Mete Han*, Kariyer Developer Yayınları, İstanbul 2010.

- Terzi, Buğra, *Çanakkale Kara Muharebeleri'nde 26. Alay'ın Rolü*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale 2019.
- Toker, Hülya, *Çanakkale Muharebelerine Katılan Komutanların Biyografileri*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 2017.
- Turan, Osman, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2013.
- Tunaya, Tarık Zafer, *Türkiye'nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri*, Yedigün Matbaası, İstanbul 1960.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, Cilt: 1, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devleti Teşkilatından Kapıkulu Ocakları I*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devleti Teşkilatından Kapıkulu Ocakları-II*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988.
- Ünal, Uğur, *Sultan Abdülaziz Devri Osmanlı Kara Ordusu*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 2008.
- Yıldız, Cemalettin, *Seddülbahir Kahramanları*, Çağlayan Yayınevi, İzmir 2003.
- Yıldız, Nebahat Efe- Yıldız, Cemaleddin, *Çanakkale Arıburnu Kahramanları*, Emre Basımevi, İzmir 2006.
- Yıldız, Hakkı Dursun, *İslamiyet ve Türkler*, İlgi Kültür ve Sanat Yayıncılık, İstanbul 2011.
- Yıldız, Gültekin, *Neferin Adı Yok*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2009.
- Yılmaz, Veli, *1. Dünya Harbi'nde Türk-Alman İttifakı ve Askeri Yardımlar*, Cem Ofset Basım, İstanbul 1993.
- Yilmazer, Tuncay, *Çanakkale Kara Muharebeleri*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2005.

3. Makaleler

- Anonim, “Madalya”, Meydan Larousse Lugat ve Ansiklopedisi, C: 8, 1972.
- Akşin, Sina, “Siyasal Tarih (1789-1908)”, *Türkiye Tarihi 3 Osmanlı Devleti (1600- 1908)*, Yayın Yönetmeni: Sina Akşin, Cem Yayınevi, İstanbul 2011.
- Aktepe, M. Münir, “1. Abdülhamit”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 1, İstanbul 1998.
- Allmand, Christopher, “Yeni Silahlar, Yeni Taktikler”, *Cambridge Savaş Tarihi*, Ed. Geoffrey Parker, Çev. Füsun Tayanç-Tunç Tayanç, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2014.

- Archer, Christon I.- Ferris, John R.-Herwig, Holger H.- Travers, Timothy H.E., *Dünya Savaş Tarihi*, Çev: Cem Demirkan, Akyüz Yayınları, İstanbul 2006.
- Alptekin, Coşkun, “Selçuklu Devleti Askeri Teşkilatının Eyyübi Devleti Askeri Teşkilatına Tesiri”, *Bellekten*, 54, 1990.
- Artuk, İbrahim, “Nişan”, TDV İslam Ansiklopedisi, C: 33, İstanbul 2007.
- Artuk, İbrahim, “Madalya”, TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt: 27, Ankara 2003.
- Aydın, Mehmet Akif, “Kanuni Esasi”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C: 24, İstanbul 2001.
- Aydın, Mahir, “Çanakkale Savaşı’nda Kara Muharebeleri”, *Güney Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 2016-1, S: 29.
- Baş, Nurdan, “Çanakkale Cephesi Deniz Savaşlarında 18 Mart Kahramanı Cevat(Çobanlı) Paşa”, *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, Yıl: 13, Bahar 2015, S: 18.
- Beydilli, Kemal, “Mahmut II” *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 27, Ankara 2003.
- Demir, Muzaffer, “Eski Yunan Dünyasında Paralı Askerler”, *Eski Çağdan Modern Çağa Ordular*, Kitapevi Yayınları, İstanbul 2008.
- Demirci, Mustafa, “İkta”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C: 22, İstanbul 2000.
- Ekin, Ümit, “Osmanlı Ordusu’nda Moral Yükseltici Bir Kurum Olarak Ordu Şeyhliği”, *Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Dergisi*, 2008-1.
- Ergenç, Özer “Osmanlı Askerinin Nitelik ve Fonksiyonları Üzerine”, *Birinci Askeri Tarih Semineri Bildiriler-II*, Ankara 1983.
- Esenkeya, Ahmet “Çanakkale Cephesi’nde 5’inci Ordu Kuruluncaya Kadar Kara Birlikleri”, *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, Yıl: 14/Güz 2016, S:21.
- Geçer, Kadir Türker, “19. Yüzyılda Osmanlı Ordusunda Rütbe Terfi Uygulamaları ve 1870 Tarihli Terfi-i Rütbe Nizamnamesi”, *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt:10, S. 19, Ankara 2019.
- Gencer, Ali İhsan, “Berlin Antlaşması”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C: 5, İstanbul 1992.
- Göksu, Erkan, “Nizamülmülk ve Selçuklu İkta’nın Şekillenmesindeki Rolü”, *USAD*, Bahar 2018, (8), s.147-164.
- Göksu, Erkan, “Türkiye Selçuklu Devleti’nde Gulam Eğitimi ve Gulamhaneler”, *Nüsha*, Yıl 7, Sayı 24, Güz 2007.
- Gülsoy, Ufuk, “İslahat Fermanı”, TDV İslam Ansiklopedisi, C: 19, İstanbul 1999.
- Günel, Zerrin, “Ece Bey”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C: 10, İstanbul 1994.
- Hanson, Victor Davis, “Piyadenin Kökeni(mö 600-300)”, *Cambridge Savaş Tarihi*, Ed. Geoffrey Parker, Çev. Füsun Tayanç-Tunç Tayanç, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2014.

- İpeksümeroğlu, Niyazi, “Askeri Kaza Sistemine Bir Bakış”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt:8, Sayı: 1-2, 1951.
- Karaca, Filiz, “İmtiyaz Madalyası”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C: 22, İstanbul 2000.
- Karataş, Murat, “Gelibolu Cephesi’nde İki Heyet”, *Çanakkale Savaşları’nın 91. Yılı Anısına*, 2006,
- Kerov, V., “Devletin Ortaya Çıkışı”, *İlkel Topluluk, Köleci Toplum, Feodal Toplum Kapitalist Öncesi Biçimler*, Sol Yayınları, Ekim 2011.
- Kızıltoprak, Süleyman, “Memlük Sistemi”, *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt: 5, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002.
- Kızıltoprak, Süleyman, “Memlük”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C: 29, 2004.
- Koca, Salim, “Türkler ve İslamiyet”, *Türklerde Hoşgörü Özel Sayısı-1, Erdem İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 1996.
- Koyuncu, Mevlüt, “Hicri Birinci Asırda İslam Ordusu”, *Eski Çağdan Modern Çağa Ordular*, Kitapevi Yayınları, İstanbul 2008.
- Kucur, Sadi S., “İkta”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C: 22, İstanbul 2000.
- Kunt, Metin, “Siyasal Tarih(1600-1789)”, *Türkiye Tarihi 3 Osmanlı Devleti (1600- 1908)*, Yayın Yönetmeni: Akşin, Sina, Cem Yayınevi, İstanbul 2011.
- Küçük, Cevdet, “2. Abdülhamit”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C: 1, İstanbul 1988.
- Nuhoğlu, Güller, “Gaznelilerde Devlet Teşkilatı”, *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt: 5, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002.
- Öksüz, Hikmet, “Osmanlı Devleti’nin Balkan Hakimiyeti’ni Kaybetmesi Üzerine Bir Değerlendirme” *Balkan Savaşları ve Edirne*, C: 1, Trakya Üniversitesi Balkan Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Özcan, Abdülkadir, “Humbaracı Ahmet Paşa”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt:18, İstanbul 1998.
- Özcan, Abdülkadir, “Osmanlı Devleti’nin Askeri Yapısı”, *Türkler*, Cilt 10: Osmanlı içinde Ed. H. Celal Güzel, Çiçek, Kemal- Koca, Salim, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, sf.107-121.
- Özger, Yunus, “Tanzimat Sonrası Osmanlı Kara Ordusunda Emeklilik İşlemlerine Dair yapılan Düzenlemeler ve 1881 Tarihli Tekaüt Kanunnamesinin Tahlili”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 2011, S: 30.
- Reyhan, Esmâ, “Bir Hitit Metni: Asker Yemini”, *Eski Çağdan Modern Çağa Ordular*, Kitapevi Yayınları, İstanbul 2008.
- Rızvi, Saiyid Athar Abbas, “Mansabdar”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C: 28, Ankara 2003.

- Roy, Kaushiki, “Meml klerden Mansabdarlara Güney Asya’da Askerlik Hizmetinin Sosyal Tarihi”, *Askerlik İÇi*, der: Erik Jan Zürcher, İletifim Yayınları, İstanbul 2017.
- Sahir, Erman, “Askeri Yargı”, *Askeri Adalet Dergisi*, Yıl 22, Mayıs 1994, S: 90.
- Saygılı, Tahsin, “Babil Hukuku ve Hamburabi Kanunları”, *Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Dergisi*, 2015, C: 2, S: 2.
- Sınmaz, Sönmez, Cahide, “Çanakkale Cephesi’nde Sağlık Kuruluşları ve Kızılay Arşiv Belgelerine Göre Hilal-i Ahmer Cemiyeti’nin Faaliyetleri, *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, Yıl: 14, Bahar 2016, S: 20.
- Sürmeli, Serpil, “Çanakkale Cephesi’nde Arap İlmi Heyeti ve Uryanizade Ali Vahit Efendi’nin Anıları”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Yıl: 2002, C: 18, S: 53.
- Şahin, Enis, “Kronolojik Çanakkale Savaşları Tarihi”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, S. 73, C: 25, Mart 2009.
- Şahin,  zlem, “Abdülmecid Dönemi Hürriyet Bağlayıcı ve Kısıtlayıcı Ceza Uygulamalarına Dair Bir İnceleme”, *SEFAD*, Yıl: 2020, S: 43.
- Terzi, Mustafa Zeki, “Gulam”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C: 14, İstanbul 1996.
- Tuncay, Mete, “Siyasal Tarih (1908-1923)”, *Türkiye Tarihi 4*, Cem Yayınevi, İstanbul 1997.
- Yeşil, Fatih, “Kara Kuvvetlerinde Avrupalı Danışmanlar”, *Osmanlı Askeri Tarihi(1792-1918)*, Ed: Gültekin Yıldız, Timaş Yayınları, İstanbul Haziran 2013.
- Yıldız, Gültekin, “Askeri Yenileşmeler 1876-1918”, *Osmanlı Devleti’nde Yenileşme Hareketi 1876-1918*, Ed: Ali Akyıldız, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir 2013.
- Yıldız, Gültekin, “Askeri Düzenlemeler”, *Osmanlı Devleti’nde Yenileşme Hareketleri (1703-1876)*, Ed: Ali Akyıldız, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir Ocak 2013.
- Yurdal, Mustafa, Onur, “Gelibolu Yarımadası’nda Kaybolan Şehitlik ve Anıtlar, GeliboluyuAnlamak.com, 2018, Erişim Tarihi 09.01.2023.
- Zengin, Ersoy, “Sultan Abdülaziz Devri Harp Sanayi”, *Sultan Abdülaziz ve Dönemi Sempozyumu*, C: 3, TTK, Ankara 2014.

4. Lisans  st  Tezler

- Aslan, Selver, *M  6-4 Yüzyıllarda Pers Ordusu*, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı EskiŐaė Tarihi Programı Yüksek lisans Tezi, Manisa 2019.
- Bolat, Cahide, *Redif Askeri Teşkilatı*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yakın Çağ Tarihi Anabilim Dalı Doktora Tezi, Ankara 2000.
- Borlat, Barış, *Çanakkale Cephesinde İkmal Faaliyetleri*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Doktora Tezi, Ankara 2018.

- Erdoğan, Coşkun, *Selçuklu Devletleri Teşkilatı'nda Gulam Sistemi*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2010.
- Göksu, Erkan, *Türkiye Selçuklularında Ordu*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Orta çağ Tarihi Bilim Dalı Doktora Tezi, Ankara 2008.
- Özen, Gökşen, *Çanakkale Muharebeleri'nde 72. Alay*, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi.
- Nuhoğlu, Güller, *Beyhaki Tarihine göre Gazneliler'de Devlet Teşkilatı ve Kültür*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Fars Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Doktora Tezi, 1995.
- Yıldırım, Sinan, *Asakir-i Mansure-i Muhammediye Ordusu'ndan Günümüze Rütbe Terfi Sistemi*, T.C. Harp Akademileri Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, Strateji ve Stratejik Araştırmalar Ana Bilim Dalı Harp Tarihi ve Strateji Programı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2016.
- Yurdakul, Şenol, *Roma Askeri Sistemi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2013.
- Zamacı, Ayşe, *Müdafaa-i Milliye Cemiyeti ve Faaliyetleri*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Doktora Tezi, Edirne 2015.
- Cumalı, Didem İlkem, *Osmanlı Devleti'nde Askere Sivil Yardımın Gelişimi ve Çanakkale Cephesi Örneği*, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Disiplinler Arası Askeri Tarih Araştırmaları Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 2023.

5. Süreli Yayınlar

- Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1989, Yıl: 38, S. 88.
- Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, Atase Arşivinden Seçilmiş Çanakkale Deniz Savaşına Ait Belgeler, Genelkurmay Personel Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Daire Başkanlığı Yayınları, Ocak 2014, Y: 63, S: 132.
- “Bunu Biliyor Musunuz”, *Anafarta*, S:3, 2019 Yaz.
- Cumalı, Didem İlkem, “Zaferde Bahsi Geçmeyen Kahramanlar: Kamacılar”, *Anafarta*, S: 16, Sonbahar 2022.
- Dinç, Bekir, “Tadil ve Tahrip Sonrası Kısa Bir Tafsil Kireçtepe Şehitlik Anıtına Ne Oldu?”, *Anafarta*, S: 15, Yaz 2022.
- Harp Mecmuası, Yıl: 1, S: 2.
- Harp Mecmuası, Yıl: 1, S:3.
- Harp Mecmuası, Yıl: 1, S:4.

Harp Mecmuası, Yıl: 1, S:5.

Harp Mecmuası, Yıl: 1, S:8.

Kandaş, Burak, “Çanakkale’de Muharebenin Seyrini Değiştiren Gemiler: Muavenet-i Milliye”, *Anafarta*, S:3, 2019 Yaz.

Karataş, Murat, “Çanakkale Savaşları'nda Çayhaneler”, *Anafarta Dergisi*, S: 5, Yıl: 2019.

Karataş, Murat, “Fedai Müfrezeleri”, *Anafarta*, S:3, Yaz 2019.

Özbilgen, Erol, “İsimleri Karıştırılan İkizler: Nişanlar ve Madalyalar”, *Antik ve Dekor Dergisi*, S: 28, İstanbul 1994.

6. İnternet Siteleri

Baş, Nurdan, “Cevat Çobanlı”, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/orgeneral-cevat-cobanli-1870-1938/>, Erişim Tarihi: 09.01.2023.

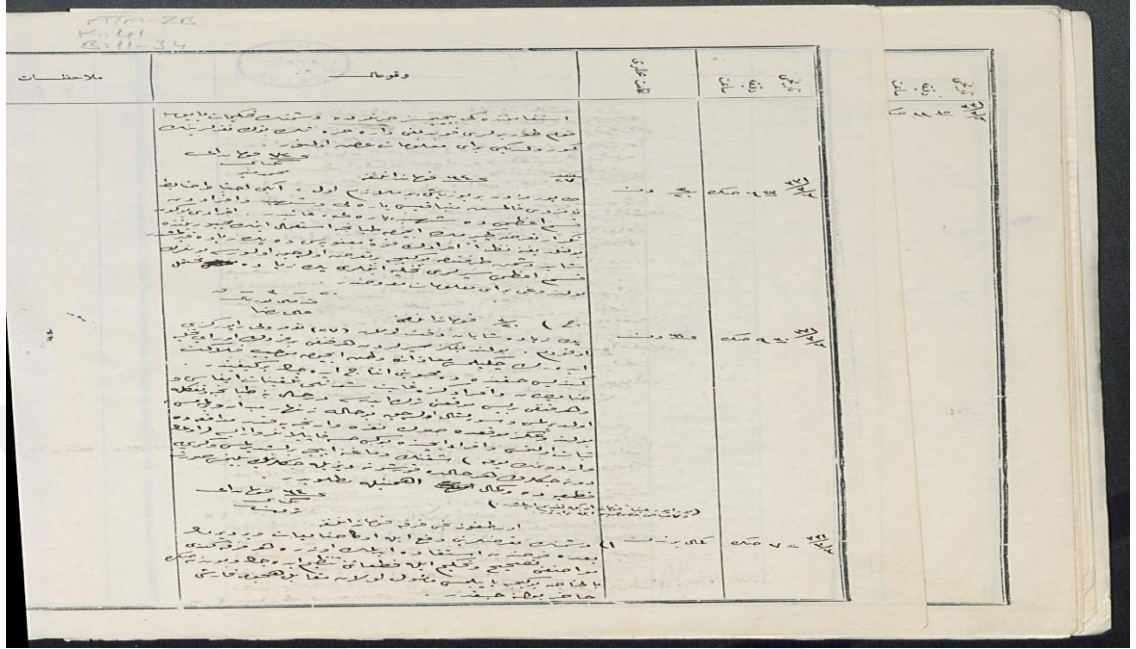
Yurdal, Mustafa, Onur, “ Gelibolu Yarımadasında Kaybolan Şehitlik ve Anıtlar”, www.geliboluyuanlamak.com, erişim tarihi: 09.01.2023.

Türk Dil Kurumu Sözlük “Ödül”, <https://sozluk.gov.tr>, erişim tarihi: 01.02.2023.

Kuşku, Onur, “Mustafa Kemal Atatürk” *Çanakkale Harbi*, 17 Mayıs 2021, Erişim Tarihi: 07.03.2023.

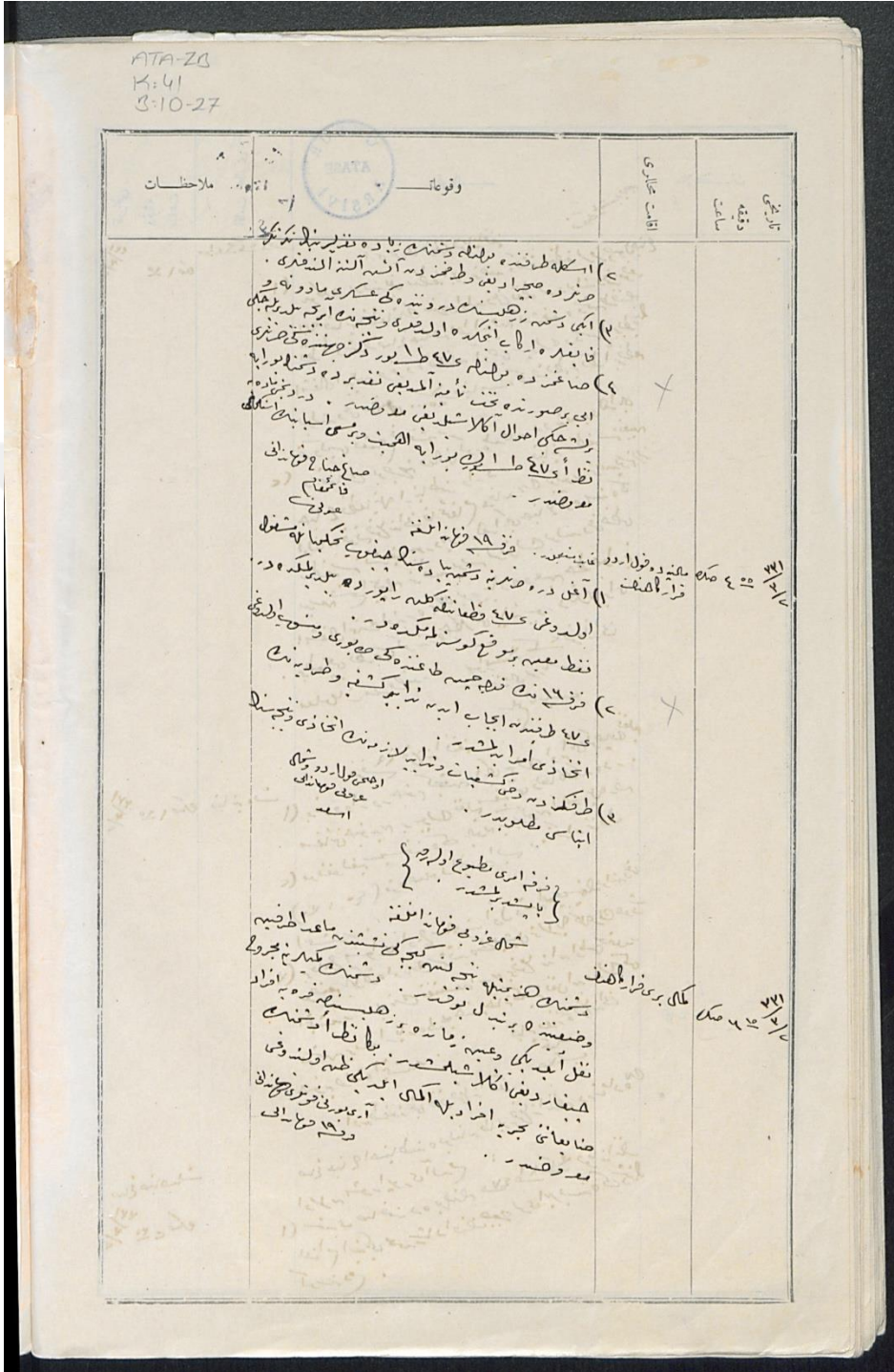
EKLER

Ek:1¹ 19. Tümen Kumandanı Mustafa Kemal'in teşekkür yazısı

¹ ATASE ARŞİVİ, ATA.ZB41.Dos.11, Fih.34a-36.

EK:2² Arıburnu Kuvvetleri Kumandanı Mustafa Kemal'in 14. Alay 2. Tabur'una teşekkür yazısı

² ATASE ARŞİVİ, ATA. ZB41.Dos.10, Fih.27a-28-29.

31

ملاحظات	وقوعه	انامت عسارى	تاریخی رقم صاف
	<p>دفعه اوله</p> <p>بورایر بورایر قلمی رقی کورده اورجورته ای ای ای ده لیمون جوبون لیمون جوبون لوز لوز -</p> <p>کورد اوقوم کورجی جدریم در کورجی کورجی -</p> <p>علایق قلمی کورجی</p> <p>کورد</p>		<p>12/5/15</p>
	<p>دفعه صنفة کورجی</p> <p>دکت بوردور کورجی بو عار اولور اوجاق اوجاق -</p> <p>بایدیم خور کورجی کورجی کورجی اوجورده صنفاج ترصد</p> <p>قلم صنایعه نامه ابورده بوردور کورجی بوردور کورجی و کورجی</p> <p>اورجی کورجی کورجی کورجی کورجی کورجی کورجی کورجی -</p> <p>دکت اولور بوردور صنفاج کورجی کورجی کورجی کورجی -</p>		<p>12/5/15</p>
	<p>دفعه صنفة کورجی</p> <p>بوردور کورجی کورجی بوردور کورجی بوردور کورجی بوردور کورجی</p> <p>بوردور کورجی بوردور کورجی بوردور کورجی بوردور کورجی</p> <p>بوردور کورجی بوردور کورجی بوردور کورجی بوردور کورجی</p> <p>بوردور کورجی بوردور کورجی بوردور کورجی بوردور کورجی</p>		<p>12/5/15</p>
	<p>دفعه صنفة کورجی</p> <p>بوردور کورجی بوردور کورجی بوردور کورجی بوردور کورجی</p> <p>بوردور کورجی بوردور کورجی بوردور کورجی بوردور کورجی</p> <p>بوردور کورجی بوردور کورجی بوردور کورجی بوردور کورجی</p> <p>بوردور کورجی بوردور کورجی بوردور کورجی بوردور کورجی</p>		<p>12/5/15</p>
	<p>دفعه صنفة کورجی</p> <p>بوردور کورجی بوردور کورجی بوردور کورجی بوردور کورجی</p> <p>بوردور کورجی بوردور کورجی بوردور کورجی بوردور کورجی</p> <p>بوردور کورجی بوردور کورجی بوردور کورجی بوردور کورجی</p> <p>بوردور کورجی بوردور کورجی بوردور کورجی بوردور کورجی</p>		<p>12/5/15</p>
	<p>دفعه صنفة کورجی</p> <p>بوردور کورجی بوردور کورجی بوردور کورجی بوردور کورجی</p> <p>بوردور کورجی بوردور کورجی بوردور کورجی بوردور کورجی</p> <p>بوردور کورجی بوردور کورجی بوردور کورجی بوردور کورجی</p> <p>بوردور کورجی بوردور کورجی بوردور کورجی بوردور کورجی</p>		<p>12/5/15</p>
	<p>دفعه صنفة کورجی</p> <p>بوردور کورجی بوردور کورجی بوردور کورجی بوردور کورجی</p> <p>بوردور کورجی بوردور کورجی بوردور کورجی بوردور کورجی</p> <p>بوردور کورجی بوردور کورجی بوردور کورجی بوردور کورجی</p> <p>بوردور کورجی بوردور کورجی بوردور کورجی بوردور کورجی</p>		<p>12/5/15</p>

³ ATASE ARŞİVİ, BDH Kls.5384-183. Dos.H-1, Fih.1-15a-1-16.

Ek:5⁵ Harp Mecmuası'nda Yer alan Yaşayan Ölüler sayfasında adı geçen Halit Bey'in adının şehit olduğu tepeye verilmesi.

⁵ Harp Mecmuası, T.C. Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü, Yıl:1, S: 3, s. 48.

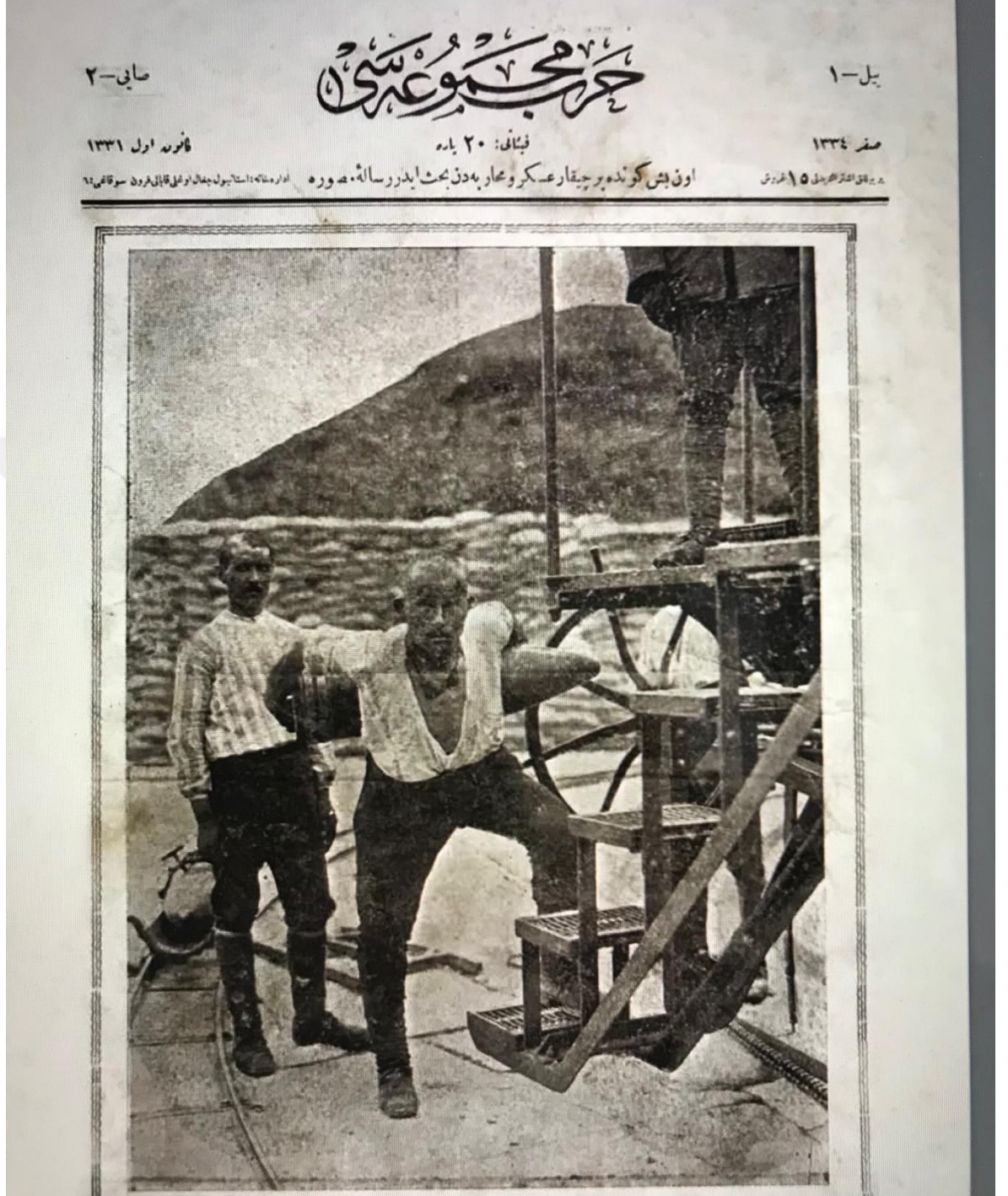

⁶ Harp Mecmuası, T.C. Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü, Yıl:1, S.5, s. 66.

⁷ Harp Mecmuası, T.C. Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü, Yıl: 1, S.. 8, s. 119.

Ek: 8⁸ Harp Mecmuası 2. Sayısı Kapak Fotoğrafında Seyit Onbaşı

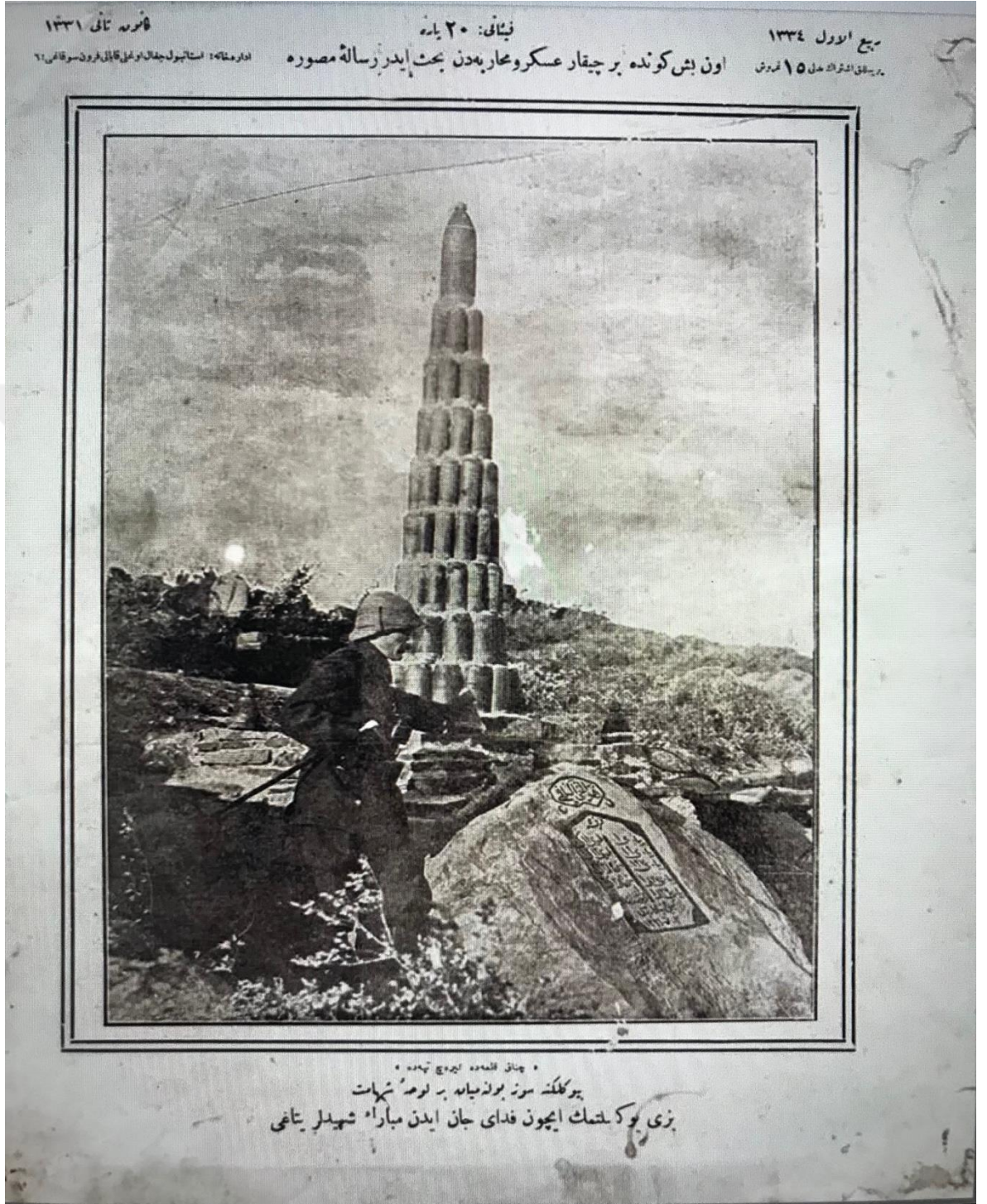
⁸ Harp Mecmuası, T.C. Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü, Yıl:1, S.2.

Ek: 9⁹ 3'üncü Telgraf Bölüğü Anıtı

⁹ Harp Mecmuası, T.C. Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü, Aralık 1915, Yıl:1, S: 2, s. 31.

Ek: 10¹⁰ Harp Mecmuası 4'üncü Sayısı Kapak Fotoğrafında Mustafa Kemal ve Arkasında 5.Tümen Şehitliği.

¹⁰ Harp Mecmuası, T.C. Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü, Aralık 1915, Yıl:1, S:4.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

İsim SOYİSİM :
Doğum Yeri :
Doğum Tarihi :

EĞİTİM DURUMU

Lisans Öğrenimi :
Yüksek Lisans Öğrenimi :

İLETİŞİM

E-posta Adresi :
ORCID :